

B.II.22. EX³ BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.

VITTEBERG.

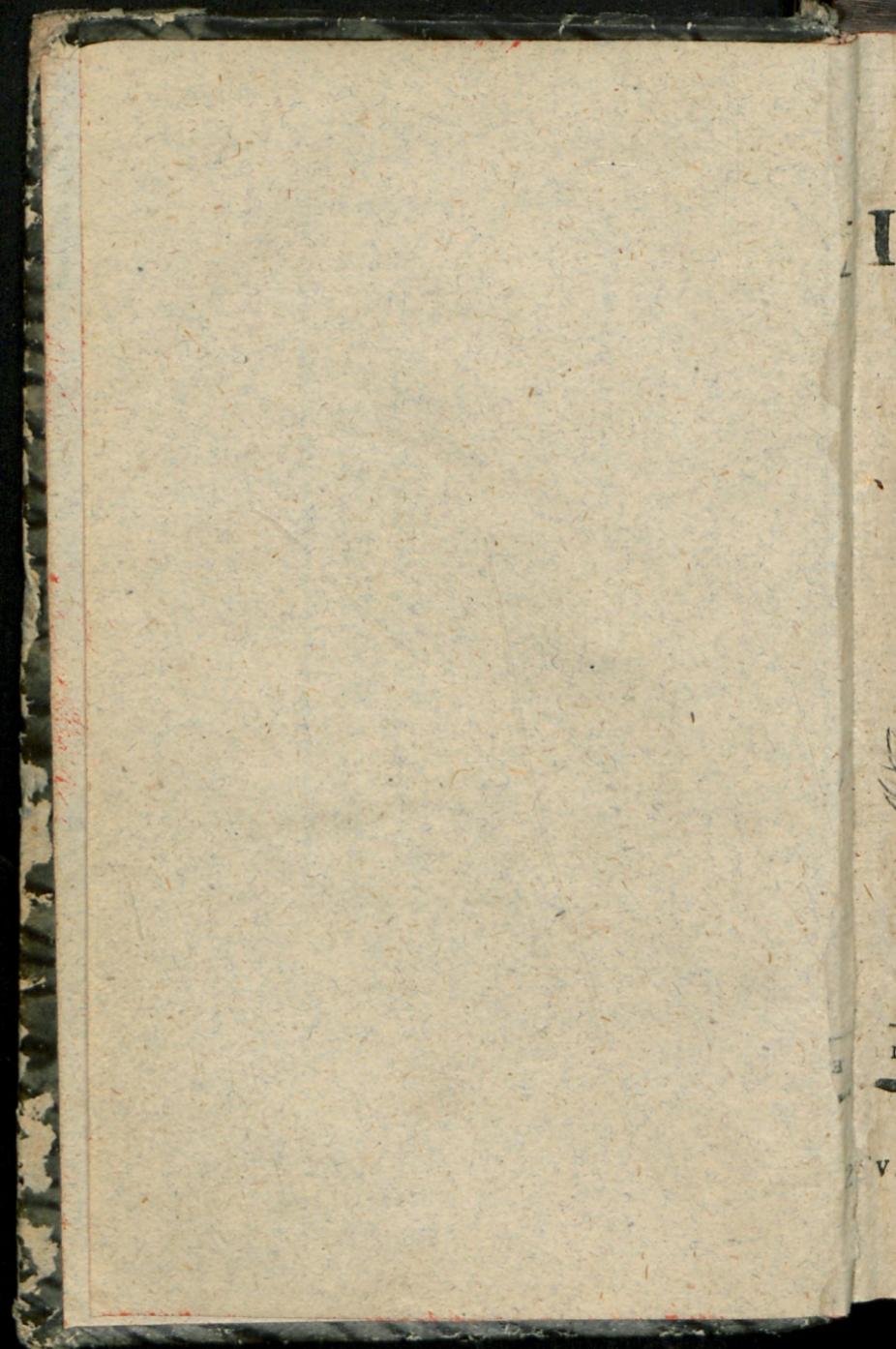
IV.A.270.

SIGNAT. 1616 CCCXIII.

NR

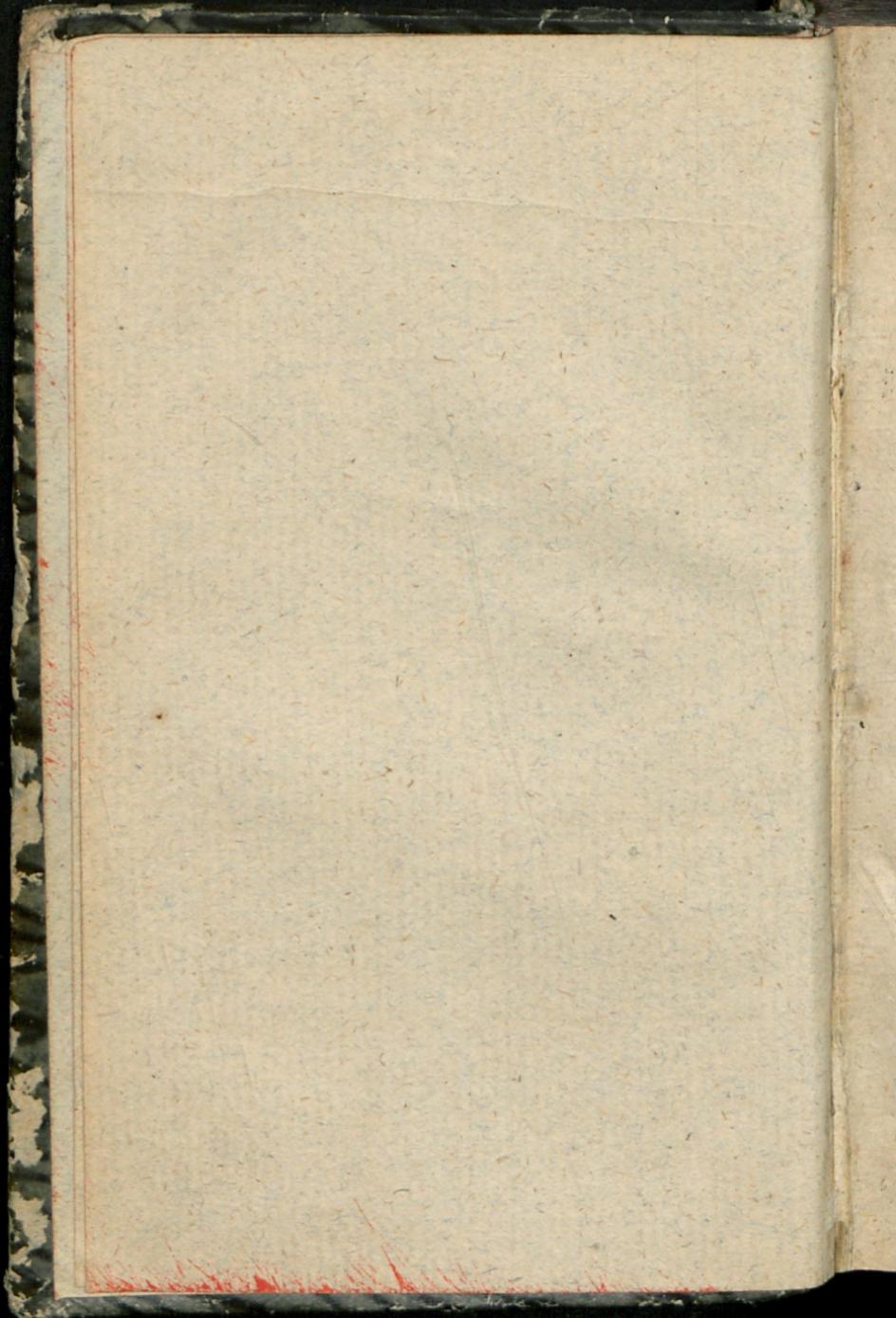
Obstalit
Samuel Kurzma.
VII. 1791.

FRID. CHRISTIANI BAVMEISTERI
PHILOSOPHIAE MAGISTRI ET AVGVSTI
GYMNASII GÖRLICENSES RECTORIS
INSTITUTIONES
PHILOSOPHIAE RATIONALIS
METHODO
VVOLFII
CONSCRIPTAE

CVM PRIVILEGIIS
DITIO TERTIA AVCTIOR ET EMENDATOR
VITEMBERGAE
VMTIBVS IO. IOACHIMI AHLFELDII
A. MDCCXXXIX.

P R A E F A T I O
AD
L E C T O R E M.

Quas uides, LECTOR BE-
NEVOLE, institutiones
philosophiae rationalis, nullam
aliam ob caussam, scito, in lucem
emitti, quam ut auditorum meo-
rum precibus fiat satis, ipsorum-
que commodis inferuiatur. Diu-

):(2 scili-

P R A E F A T I O.

scilicet multumque ab auditorum
nonnullis rogatus sum, ut, quae,
plures per annos, hac in academia,
explicaui, praecepta logica, typis
exscripta, cum ipsis communicare-
rem. At ego reluctari, nihil pre-
cibus loci relinquere, cunctari,
mecum commoraui. Nihilo mi-
nus non unis commotus rationi-
bus, tandem, quicquid huius est,
TVO, LECTOR BENE-
VOLE, submittendum iudicio,
putau. Quare, si **TVA** inter-
est, caussas mei instituti plenius
nosse, patienter, rogo, me au-
dias.

Quinque, amplius, sunt anni,
cum, potestate philosophiam do-
cendi, ab amplissimo Sapientum
Ordine, perbenigne mihi concef-
fa,

P R A E F A T I O.

fa, mei copiam facere occipi,
docendoque iuxta, ac disputando
uires ingenii periclitari. Ex quo
quidem tempore, ipse scio, quam
impense id dederim operam, ut
rerum mearum sat agerem, studi-
umque partibus meis rite defun-
gendi, et patronis, et commilito-
nibus, comprobarem. Neque co-
natibus defuit omnis successus.
Ea enim mihi obtigit felicitas, ut
probos nec indiligentes nactus fu-
erim auditores, quorum frequen-
tia, et prolixa erga me beneuolen-
tia, exstimulatus, in eo elaborau-
unice, ut ipsorum commodis et
studiis consulerem. Proinde o-
mnes philosophiae partes auditori-
bus, solidioris eruditionis cupidis,
quam fieri potuit enodatissime,

: (3 con-

P R A E F A T I O.

continentique nexu, huicdum tradi-
didi, sequutus ducem, uel VVol-
fium, uel eiusdem epitomatorem,
Thummigium. Quorum licet
uterque satis solide scripsferit, neu-
ter tamen institutiones suas satis
commode concinnasse uidetur. In
praelectionibus uero academicis
instituendis non modo uidendum
est, quam bene sit scriptus liber,
quem explicamus, sed quoque,
quam commode. Ad VVolfi
Logicam, formae minoris, patrio
conscriptam sermone, quod atti-
net, eam, libere profiteor, usibus
praelectionum academicarum mi-
nus, quam optauerim, inseruire,
idque ob has potissimum ratio-
nes. Primo confectus est libellus
lingua uernacula, cuius uero cum
sint

P R A E F A T I O.

sint prorsus imperiti ii, qui, ab
exteris ad nos delati regionibus,
scholis philosophicis intersunt, ho-
rum, patet, non omnino nullam,
in scholis philosophicis aperiundis,
esse habendam rationem. Dein-
de, quamuis, germanicam VVol-
fii Logicam in latinum conuersam
sermonem, sciam, ordinem tamen
in eo paullo accuratiorem, regula-
rumque maiorem numerum, et ex-
plicationem uberiorem, recte desi-
derare cum compluribus aliis mihi
uideor. Quae nisi suppleantur, in
auditorum calatum dictando (di-
ctandi autem labor quam est mole-
stus?) facile ex memoria effluunt,
fructusque adeo, qui in docendo
intenditur, saepenumero ne quic-
quam speratur. Thummigii Lo-

:)(4 gica,

P R A E F A T I O.

gica, quae in ipsius institutionibus philosophiae VVolfianae reperitur, et breuior est, quam ut sufficiat ad intelligentiam recte instruendam, et, quia breuior est, obscuritatis quoque a non paucis, quo iure, nunc non dispiciam, incusatur. Sed quorsum haec? Ut intelligatur, nec uanae gloriolae studio, nec inconsulto scripturiendi pruritu, nec denique insolentiori aliorum labores carpendi libidine me inductum esse, ad praesentes institutiones luci publicae exponendas. Vnice hic me habuisse meorum auditorum rationem, scito, quibus si institutum meum probatum fuerit, mei me laboris nunquam poenitebit, uotoque destinationes respondebunt. Evidentiae,

P R A E F A T I O.

tiae, quae desideratur in compluribus philosophiae institutionibus, rationem ubique habui, et, ut perspicuitati consuleretur, exemplis regulas abstractas illustrauit. Positiones, quas enucleauit et demonstrationibus communiui, ita conexui, ut ex altera altera intelligi facile explicarique possit. In compluribus VVolfium, quem exposui hucdum, sequutus sum, ita tamen, ut, ubi VVolfius humani quid passus uidebatur, ab ipso fecerim secessionem. Nonnulla quoque, quae VVolfius in Logica maiori parcus attigit, uberius excussi. Quo refero doctrinam de *probabilitate*, quam, pro instituti mei ratione et scopo praesenti, copiose satis explanaui. Haec

: (5 fere

P R A E F A T I O .

fere sunt, LECTOR BE-
NEVOLE, quae TE hac in
praefati uncula nescire nolui. Va-
le, et meis conatibus faue.
CIC 1000 XXXV. X. Calend.

Octobr.

Con-

E-
in
Va-
e.

Conspectus Capitum, In Philosophia hac rationali contentorum.

Caput Praeliminare I. agit de philosophia in genere.

Cap. II. De Partibus et diuisione philosophiae.

Sequuntur Logicae prolegomena, in quibus natura et indoles Logices expnitur.

Logicae Theoreticae

Cap. I. agit de notionibus sive ideis.

Cap. II. De Vsu uocum sive terminorum circa notiones.

Cap. III. De definitionibus.

Cap. IV. De divisionibus.

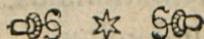
Cap. V.

-
- Cap. V.* De iudiciis et propositionibus.
Cap. VI. De ratiocinatione et syllogismis.
Cap. VII. De syllogismis minus ordinariis, itemque de consequentiis immediatis.

Logicae Practicae

- Cap. I.* De Veritate in genere.
Cap. II. De oppositis ueritatis, falsitate errore, praeiudiciis et fallaciis.
Cap. III. De Veritate certa, et uariis modis ad eam perueniendi.
Cap. IV. De Veritate probabili.
Cap. V. De Meditatione legitime instituenda, et ueritate per eam inuestiganda.
Cap. VI. De modo libros legendi et dijudicandi.
Cap. VII. De modo alios conuincendi.
Cap. VIII. De modo alios confutandi.
Cap. IX. De modo se se defendendi.
Cap. X. De modo disputandi.

Caput

Caput Praeliminare
De
Philosophia in genere.

§. 1.

Logicam ceterasque philosophiae partes meis auditoribus explicaturus, permagni, puto, interesse, ut sub initium statim distincte tradatur et enodate, quid sit *philosophari*, quidue item sibi uelit *homo philosophus*, et qua denique re philosophia ab omnibus aliis rebus internoscatur. Constat enim, complures, si qua de re alia, de philosophia certe falsos sibi minusque distinctos formare conceptus. Quo fit, ut ignorata interiore philosophiae indole et praestantia, eam aut in minimis ponant et contemnant prorsus, aut segnius certe, quam par erat, languidiusque tractandam, arbitrentur.

§. 2.

Vt vero, quid sit *philosophia*, facilius quisque intelligat, attendi volo ad triplicem illam
Baum. Log. A huma-

humanam cognitionem, quam et experientia nos condocet, et philosophi in scriptis suis identidem exponunt. Deprehendimus scilicet per experientiam, nos *aut* ea, quae sunt uel fiunt, nosse, ignoratis tamen euentuum caussis, *aut* caussas etiam et rationes eorum, quae sunt uel fiunt, intelligere, aut quantitates denique rerum et mensuras, uiresque item caussarum perspectas habere.

§. 3.

Cognitio eorum, quae sunt uel fiunt, siue, ut breuius dicam, cognitio factorum dicitur *cognitio historica*, nonnunquam etiam *uulgaris*, propterea, quod eandem cum eruditissimo quoque inficeta plebs et uulgaris habet communem.

Sic e. gr. nouit eruditorum quilibet, ceram, igni admotam, liquefieri, nouit id quoque uulgaris. Quo quidem in casu, intelligis, eruditus aequo ac uulgi notitiam esse *historicam*. Est enim haec cognitio tantum facti alicuius et euentus notitia.

§. 4.

Quicquid est uel sit, id uero rationem debet habere sufficientem, ex qua intelligi queat et explicari, cur potius sit, quam non sit, cur fiat potius, quam non fiat, cur fiat hoc modo, nec alio.

Haec quidem propositio, postulamus nunc merito, ut a quouis nobis concedatur, uberioris

rius eandem demonstraturi, cum ad ontologiam fuerit deuentum. *conf. interim Wolffi ontologia Lat. §. 30. et Cl. M. Carpato-
uii dissertat. de Principio Rat. Suff. Jen.
1726. hab.*

Ceterum scito, hic ideo hanc propositio-
nem praemitti a nobis et praelstrui, ut, quid
sit cognitio philosophica, §. subsequenti ex-
plicanda, plenius intelligatur.

§. 5.

Cognitio rationis sufficientis, ex qua con-
cipi potest, cur aliquid potius sit, quam non
sit, cur fiat potius, quam non fiat; *breuius:*
Cognitio caussarum dicitur *cognitio philoso-
phica.*

Sic e. gr. cum Caius non modo, come-
tam comparere, nouit, sed rationes quoque
et caussas perspicit, cur cometa conspicia-
tur potius, quam non perspiciatur, cur ap-
pareat hoc tempore, hocque modo, nec
alio, tum uero Caius dicitur cognitione hu-
ius eventus philosophica gaudere.

§. 6.

Cognitio quantitatis rerum appellatur
Mathematica.

Si quis exempli gratia coloris quantita-
tem et determinatum gradum in hoc illoue
casu definire nouit, tum uero illum caloris
cognitione mathematica instructum esse,
dic mus.

Expositis nunc et praefultis definitionibus triplicis cognitionis humanae, id nunc operam dabimus, ut quasdam ex iis positiones deducamus, demonstremusque illas ante, quam ad ipsam philosophiae notionem enodandam nos accingimus. Praestruantur enim, oportet, riteque communiantur illae propositiones, quae subsequentibus possunt inserire.

§. 7.

Historica cognitio ope sensuum acquiritur.

Demonstrat. Cum enim per sensus nobis repraesentemus res, in organis nostris sensoriis mutationem producentes (per def. sens.) adeoque res existentes, cognition autem rerum existentium, siue rerum, quae sunt uel fiunt, dicatur *cognitio historica*, (§. 3.) intelligitur, nos ope sensuum peruenire ad cognitionem historicam, siue, quod idem est, ope sensuum acquiri cognitionem historicam.

§. 8.

Ex quo conficitur, historicam cognitionem esse infimum cognitionis humanae gradum.

Demonstrat. Cum enim cognitione historicae acqui-

acquiratur ope sensuum, (§. 7.) palam
est, cognitionem historicam non alia,
stiam dum cognita, supponere, ex quibus,
tanquam ex suis principiis, longa ratio-
ciniorum serie, deriuari debeat. Infimus
itaque cognitionis humanae gradus est
cognitio historica, quia inferior in co-
gnoscendo gradus excogitari nequit.

§. 9.

Quamuis uero cognitio historica
sit infimus cognitionis huma-
nae gradus, (§. 8.) fundamentum
tamen cognitionis philosophicae
cognitio historica recte existima-
tur.

Demonstrat. Cognitio philosophica est co-
gnitio rationis eorum, quae sunt uel fi-
unt. (§. 5.) Cum uero, vel me non mo-
nente, intelligas, rationem et causas fa-
ctorum reddi non posse, nisi ipsa noue-
ris facta, palam est, cognitionem philo-
sophicam supponere cognitionem facto-
rum. Cognitio factorum dicitur cogni-
tio historica: (§. 3.) E. cognitio philo-
sophica supponit cognitionem histori-
cam. E. cognitio historica recte pro-
fundamento cognitionis philosophicae
habetur.

A 3

§. 10.

§. 10.

Efficiuntur hinc, necessaria consecutione, tres positiones, ad quas, tanquam ad conseruaria, uolo attendi.

I. Intelligitur ex his, cognitionis historicae insignem esse usum in disciplinis philosophicis, id quod, per singulas eundo, uberioris monstrare poteramus, sed longum hic nimis foret, et ab instituto nostro alienum.

II. Planum hinc sit, cur experientia dum pro matre omnis philosophiae a peritissimo quoque sit habita.

III. Apparet ex dictis, cognitionem historicam philosophaturo non prorsus esse contemnendam, sed ipsi praefulta asserta cetera superstruenda.

Pluribus de distinctione cognitionis historicae in *communem* et *arcana* in recitationibus nostris coram agetur.

Hactenus de cognitione historica. Nunc, ut ordine procedatur, quasdam positiones, oportet, explicemus de cognitione philosophica.

§. 11.

Nullum obiectum, quodcunque etiam fuerit, est eiusmodi, quin eius-

eiusdem cognitio philosophica dari possit.

Demonstrat. Cum enim omnium rerum de-
tur ratio sufficiens; (§. 4.) quarumcun-
que etiam rerum rationes sufficientes
nosse, per se non est impossibile; Cum
vero cognitio rationis suff. rerum dica-
tur *cognitio philosophica*, (§. 5.) intelligi-
tur, nullum obiectum, quodcumque et-
iam fuerit, esse eiusmodi, quin eiusdem
cognitio philosophica dari possit.

§. 12.

Qui cognitione philosophica in-
structus est, non ipsas modo
res ueritates cognoscat, oportet,
sed ueritatum quoque rerum-
que nexus perspicere debet.

Demonstrat. Cum enim cognitio philoso-
phica sit cognitio caussarum siue ratio-
num, (§. 5.) consequens est, ut, qui
cognitione gaudet philosophica, debeat
relationem illam, quae est caussas inter
et effecta, perspicere. Illa relatio rerum
ad se inuicem, ui cuius unum est caufsa
alterius, dicitur philosophis *nexus*. E.
qui gaudet cognitione philosophica,
nexus rerum ueritatumque, oportet,
perspiciat.

A 4

§. 13.

§. 13.

Ex quo conficitur, ad cognitionem philosophicam acquirendam non solos sufficere sensus, sed requiri uel maxime rectam rationem.

Demonstrat. Cum enim, ope sensuum, acquiramus tantum cognitionem historiam, (§. 7.) adeoque iisdem facta tantum uel res existentes cognoscamus, (§. 3.) cognition autem philosophica non in factis, siue rebus existentibus, acquiescat, sed, longius progressa, causas quoque & rationes rerum sufficientes rimetur, (§. 5.) manifestum est, ad cognitionem philosophicam non solos sufficere sensus. Quia praeterea omnis, qui cognitione philosophica gaudet, ueritatum uel rerum nexum perspicit, (§. 12.) facultas autem nexum rerum uel ueritatum perspiciendi dicitur *ratio*, (die Ver-
nunft) palam est, ad cognitionem philosophicam uel maxime requiri rationem.

§. 14.

Qui ueritates cognoscit philosophice, easdem demonstrare nouit.

Demon-

Demonstrat. Cum, qui philosophice ueritates cognoscit, cognoscat earum caussas et rationes, (§. 5.) consequens est, ut, qui philosophice ueritates nouit, easdem ex suis principiis et caussis deducere legitime queat. Veritates ex suis principiis et caussis legitimo nexu deducere, est easdem demonstrare; (per defin.) E. qui philosophice ueritates nouit, easdem potest demonstrare.

§. 15.

Nunc intelligis demum, quid sit *philosophari*. Philosopharis scilicet de obiecto A, si obiecti A cognitionem habueris philosophicam.

§. 16.

Quicunque itaque de aliqua re philosophatur, eius rei, de qua philosophatur, rationes et caussas debet nosse.

Demonstrat. Cum enim *philosophari* nihil sit aliud, quam cognitione gaudere philosophica, (§. 15.) cognitio uero philosophica requirat, ut caussas rerum et rationes perspiciamus, (§. 5.) intelligitur luculentissime, quid sit, quod illum, qui de aliqua re philosophatur, illius rei, de qua philosophatur, rationes & caussas perspicere debere, afflueremus.

A 5

§. 17.

§. 17.

Per se omnino possibile est, de omnibus rebus philosophari.

Demonstrat. Cum enim nullum obiectum sit eiusmodi, quin eiusdem dari queat cognitio philosophica, (§. 11.) philosophari autem nihil aliud sit, quam cognitione gaudere philosophica, (§. 15.) intelligis, possibile omnino esse in se, de omnibus rebus philosophari.

Siccine, inquies, de mysteriis fidei etiam philosophari possumus? Absit. Dixi *in se possibile est* de omnibus rebus philosophari. Quodcumque adeo *in se* possibile est, et *per se* nullam inuoluit contradictionem, id uero, caue, putas nobis, siue intellectui humano statim possibile esse. Quamuis intellectus humanus, tuis, at exiguis, circumscriptus limitibus, non omnium rerum rationes suff. inuestigare queat, inuestigari tamen et cognosci omnium rerum caussae possunt, si non ab intellectu humano, certe diuino. Quo ipso uides, nostra thesi neutiquam statui, in mysteriis fidei nos philosophari uel posse, uel debere. Sunt enim mysteria fidei eiusmodi ueritates, quarum rationes suff. Deus ab intellectu humano inuestigari et perspici noluit. Quarumcunque autem rerum rationes suff. Deus comprehendi noluit, de iis philosophari nec licet

licet, nec possibile quidem est homini, finitoque eius intellectui.

§. 18.

Hinc liquet, nec res Theologicas, nec iuridicas, nec medicas, nec ceteras, ad quamcunque spectantes artem, esse eiusmodi, quin de iis philosophari, sit in se possibile.

Hanc itaque ob causam Wolfius in Log. Lat. §. 39. p. 18. ait, possibilem esse philosophiam iuris, medicinae, artium quarumcunque. Neque enim in jurisprudentia, neque in medicina, neque in ceteris denique artibus, debet deesse ratio suff. eorum, quae ibi funt.

Ex his porro decidi potest quaestio illa, quam ab eruditis, memini, in medium prolatam. Num quaedam philosophia sutoria, aut agraria sit possibilis?

§. 19.

Conficiuntur porro ex praefactis sequentes propositiones, tanquam conjectaria.

I. Qui philosophatur, debet nexus ueritatum perspicere. (§. 12. 15.)

II. Qui philosophatur, non solis stare debet sensibus, sed rectam rationem uel in primis in subsidium adhibeat. (§. 13. 15.)

III.

III. Qui philosophatur, ueritates suas demonstret, necesse est. (§. 13. 16)

§. 20.

Planum nunc hinc fit, quid sit *philosophia*. Prius uero, quam ipsam philosophiae notio-
nem euoluo, rationem haberi uolo duplicitis illius acceptioonis uocis *philosophiae*, quae eru-
ditis est per quam familiaris. Sumitur scilicet 1) uox *philosophiae* ab eruditis *obiective et sys-
tematice*, 2) *subiective et habitualiter*.

Duplex hic significatus uocis *philosophiae*
nisi solicite obseruetur, dici uix potest,
quanta oriatur philosophiae notionis confu-
sio, quam eruditissimi perraro euitarunt.

§. 21.

*Philosophiam, obiective et systematice con-
sideratam, definimus cum Cel. Hollmanno per
doctrinam uel scientiam, ratione sola cogni-
tam, qua id, quod homini, in quocunque statu
spectato, ad felicitatem suam promouendam,
uel sciendum, uel agendum est, distincte tra-
ditur.*

Haec definitio reperitur cum in dissertat.
*Hollmanni de genuina philosophiae notio-
ne*, §. IX. et X. tum in *introductione in
uniuersam philosophiam in prolegom.*
§. 19.

Hanc autem acceptioinem, qua *philosophia*
complexum ueritatum philosophicarum, ex
ratio-

ratione cognitarum, uel seriem rationum sufficientium inter se connexarum, denotat, eruditis non esse infrequentem, id uero luculentius multo copiosiusque in ipsis commentationibus sum commonistratus,

§. 22.

Philosophia, subiectiva et habitualiter spectata, est nihil aliud, quam habitus, rerum uel ueritatum rationes sufficietes et caussas inuestigandi et perspiciendi. *Habitus autem* rerum caussas uel rationes suff. cognoscendi, consistit in promptitudine illa, qua quis minore tempore uel minore labore, quam alias requirebatur, plurium rerum caussas noscere et reddere potest. Qui autem habitu gaudet rerum rationes suff. & caussas inuestigandi, illum dicimus *philosophum*.

Non nunc id agemus, ut operosius in ultima uocis *philosophi*, uel *philosophiae* incunabula inquiramus, neque nostra multum refert, enumerari hic nomina titulosque omnes, quibus philosophia, uel a priscis philosophis, uel a recentioribus, fuit identidem insignita. Quae sciri hic annotaque merentur, ea uero uerbose satis eleganterque exposita inuenies in *Cel. Heumannii Actis philosophorum*, P. I. c. II. item P. II. c. IV. conf. obs. Hal. T. VI. observ. XXXI. In ipsis nostris praelectionibus, cum de uocis *philosophiae* origine,

gine, tum de uaria philosophiae denominatione et acceptatione, quantum satis est, exponetur.

§. 23.

Philosophia, *subiective* considerata, recte quoque dici potest habitus cognitionis philosophicae.

Demonstrat. Cum enim philosophia, *subiective* considerata, sit habitus, rerum rationes et caussas cognoscendi, (§. 22.) cognitio uero rationum siue caussarum dicatur *cognitio philosophica*, (§. 5.) palam est, philosophiam, *subiective* consideratam, recte dici posse habitum cognitionis philosophicae.

Hinc uides, nostram philosophiae definitionem apprime conuenire cum illa Cel. Reuschii. Hic enim in system. Log. p. 30. *philosophiam* definit per habitum cognitionis philosophicae, et *philosophum* dicit esse illum, qui habitu gaudet cognitionis philosophicac.

§. 24.

Philosophia itaque et philosophica cognition a se inuicem omnino multum differunt.

De-

Demonstrat. Cum enim in philosophia sit habitus cognitionis philosophicae (§. 23.) habitus autem cognitionis philosophicae, et actualis cognitio philosophica, omnium confessione, differant, efficitur hinc, ipsam philosophiam et philosophicam cognitionem a se inuicem differre.

§. 25.

Non ille itaque statim est uocandus philosophus, qui huius alteriusue obiecti cognitione philosophica gaudet.

Demonstrat. Cum enim philosophus sit ille, qui habitu gaudet, rationes rerum sufficientes et causas perspiciendi, (§. 22.) consequens est, ut philosophus debeat esse instructus habitu cognitionis philosophicae. (§. 5.) Habitus autem cognitionis philosophicae, et ipsa cognitio philosophica differunt, (§. 24.) E. qui cognitione philosophica unius alteriusue obiecti gaudet, non illum statim dicimus gaudere habitu cognitionis philosophicae. Ex quo colligitur, non illum statim esse uocandum philosophum, qui cognitione philosophica unius alteriusue obiecti gaudet.

Quemadmodum ille, qui nonnulla fidei doctrin-

doctrinaeque caelestis capita animo tenet, non ideo statim dicitur Theologus, cum ad Theologum requiratur habitus, asserta sua confirmandi, et ab aduersariorum exceptiōnibus vindicandi, uti recte monet *Hebenstreit in system. Theol. P. I. prolegom.* ita illum, caue, statim dicas philosophum, qui unius alteriusue rei caussas perspicit. Ecquis futorem, vel quemcunque alium opificem, dicere philosophum, cum unius alteriusue rei caussam reddere posse audiret?

§. 26.

Philosophus debet habitu asserta sua demonstrandi esse instructus.

Demonstrat. Cum philosophus gaudeat habitu, ueritatum rationes & caussas perspiciendi (§. 22) ille autem, qui ueritatum rationes et caussas cognoscit, siue philosophatur (§. 16) debeat ueritates suas demonstrare, (§. 19. III.) consequens est, ut, quicunque uult esse philosophus, debeat habitu asserta sua demonstrandi gaudere.

§. 27.

Philosophus itaque gaudeat necessaria est scientia.

Demonstrat. Per scientiam, rigorose sic dicāt,

Etiam, intelligimus habitum asserta sua demonstrandi. Cum uero philosophus gaudere debeat habitu asserta sua demonstrandi, (§. 26.) oppido patet, philosophum debere gaudere scientia.

Inde nunc intelligitur, non incommodè philosophiam, *subiective* consideratam, ab illustri Wolfio definiri per scientiam possibilium, quatenus esse possunt. *conf. Log. Lat. §. 29. p. 13.* Quae quidem definitio nihil aliud innuit, quam philosophiam esse illam habitualem mentis nostrae perfectiōnem, qua ueritates demonstrare, siue, qua ueritatum cauſas et rationes suff perspicere possumus. Pluribus egi de definitione hac Wolfiana in *philosophia mea definitiua*, Def. IV.

§. 28.

Philosophus asserta sua certis et indubitatis principiis superstruere debet.

Demonstrat. Cum Philosophus ueritates demonstrandi habitu gaudeat (§. 26.) *demonstrare* autem ille ueritates uel asserta dicatur, qui eadem ex principiis certis et indubitatis nexu legitime catenato deducit (per def. dem.) facile intelligitur, philosophum omnia asserta sua principiis certis et indubitatis superstruere debere.

Baum. Log.

B

Quid

Quid sint principia indubitata, alibi explicatur, a nobis tamen exponetur fusius in praelictionibus nostris. Referuntur inter principia indubitata 1) definitiones, 2) Axiomata et propositiones identicae, 3) Experi-entiae. De quibus suo loco sigillatim.

§. 29.

Ex his, sic disputationis, nunc patet, qua methodo philosophus in tradendis ueritatibus uti debeat. Is nimirum in tradendis ueritatibus, uel etiam in cogitando, philosopho ordo est obseruandus, ut principia certa et indubitata praemittantur et praefulciantur, et ex his nexu legitimo cetera asserta deducantur.

Demonstrat. Cum enim philosophus id uel maxime operam dare debeat, ut asserta sua principiis certis et immotis superstruat, (§. 28.) sequitur, ut philosophus uel in cogitando, uel in tradendis ueritatibus, eum obseruare debeat ordinem, ubi certa praestriuntur, et fundamenti loco substernuntur principia, et ex iis legitimo nexu cetera asserta deriuantur.

Cum uero inter principia certa referantur

tur definitiones, axiomata, et experientiae, (§. 28.) intelligis, quid sit, quod philosophus in scriptis, uel in doctrinis aliis debeat praemittere uel definitiones, uel axiomata, uel indubias denique et certas experientias.

§. 30.

In ordine itaque, quo philosophus in tradendis ueritatibus utitur, ea sunt praemittenda, per quae sequentia intelliguntur.

Demonstrat. Cum enim ordo, quo in tradendis ueritatibus philosophus utitur, id postulet, ut principia certa et indubitate praefulciantur et praemittantur, (§. 29.) principia autem demonstrandi dicantur eiusmodi propositiones, ex quibus aliae ueritates concipi queunt et intelligi, (per def.) sequitur, ut in ordine, quo philosophus in tradendis ueritatibus utitur, debeant ea praemitti, per quae sequentia intelliguntur.

§. 31.

Ordo, quo philosophus in dogmatibus tradendis utitur, porro requirit, ut nullus admittatur terminus, nisi qui accurata definitio ne fuerit iam ante explicatus.

B 2

Demon-

Demonstrat. Vbi ea sunt praemittenda, per quae intelligi debent sequentia, ibi non temere utendum est terminis, nisi fuerint illi per definitiones legitime determinati. Fac enim, te terminos adhibere, uel prorsus non definitos, uel definitione minus accurata expositos, tunc eorum significatus uel obscurus plane erit, uel ambiguus certe minusque determinatus. Sic autem, dic quaeso, quomodo subsequentia intelliges? Iam uero cum in ordine, quo utitur philosophus in tradendis ueritatibus, ea sint praemittenda, per quae intelligi debent sequentia, (§. 30.) consequens est, ut ordo, quo philosophus in dogmatibus tradendis utitur, id uel maxime requirat, ut nullus omnino admittatur terminus, nisi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus.

Hanc uero thesin cum temperamento quodam, nec sine omni limitatione, accipi uolo. Cae, putas, requiri id ad ordinem, quo Philosophus utitur, ut omnes, notissimi licet et simplicissimi, termini definiantur. Ita enim nullus foret definendi finis. Terminii itaque, qui per experientiam et sensum communem satis noti sunt et fixi, saepius sine definitione a philosopho assumuntur. De quo infra pluribus disputabitur, ubi de *analysi notionum* exponendi locus erit.

§. 32.

§. 32.

Ordo, quo philosophus in tradendis dogmatibus utitur, dicitur *methodus philosophica*.

§. 33.

Ad methodum itaque philosophicam requiritur:

I. Ut nullus terminus assumatur, nisi uel accurate definitus, uel experientia iam determinatus, et aliunde notus (§. 31. 32.)

II. Ut ratiocinia non nisi a principiis certis deducantur (§. 29. 32.) adeoque conclusiones demonstratiue probentur (§. 14.)

III. Ut ea praemittantur, per quae sequentia intelliguntur. (§. 30.)

§. 34.

Ex Illustr. Wolfii commentatione de Methodo Mathematica patet, ad methodum mathematicam requiri:

I. Ut nuli termini uagi et indeterminati admittantur, sed non nisi illi, qui per definitiones legitimas sunt accurate determinati.

II. Ut principia certa ponantur, ex iisque conclusiones rite et demonstratiue deducantur.

III. Ut praemittantur ea, unde cetera intelliguntur et demonstrantur. Hinc propositionem uocat Wolfius supremam

B 3 metho-

methodi mathematicae legem, quam ubique uult sancte custodiri.

Cl. Müllerus in Artic. general. de ueris et falsis philosophis eadem fere cum Wolfio de Methodo Mathematica sentit. Methodus, inquit p. 60, mathematica, quam animam studiorum uoces, licet pluribus odiosum saltim uerbum sit, hisce tribus absolvitur legibus:

1.) ut nihil in terminis ambiguum relinquatur, sed singula per definitiones apte et rigide determinentur.

2.) Ratiocinationes non nisi a certis principiis et euidentibus deducantur.

3.) Omnis conclusio demonstrativa probetur, nec in demonstrationibus informam syllogisticam impingatur.

Cl. Hagen in libro de Methodo mathematica p. 75. praecipuam methodi mathematicae regulam esse dicit, ut principia semper antecedant, principiata autem sequantur. Hinc definit illam per eiusmodi ordinem ueritates tractandi, ubi a principiis progredimur continua ratiociniis ad principiata, sive conclusiones.

§. 35.

Ex his patet, methodi mathematicae easdem esse leges, quae sunt methodi philosophicae.

Demon-

Demonstrat. Cum enim ad methodum mathematicam requirantur haec tria, 1) ut nullus admittatur terminus, nisi accurate definitus, 2) ut principia praestruantur certa, ex quibus conclusiones nexus legitimo deriuari queant; 3) ut praemittantur ea, per quae intelliguntur et demonstrantur sequentia, (§. 34.) iisdem uero legibus absoluatur methodus philosophica, (§. 33.) consequens est, ut eadem sint leges methodi mathematicae, quae sunt methodi philosophicae.

§. 36.

Vnde recte colligitur, methodum mathematicam esse cum philosophica eandem.

Demonstrat. Eadem leges methodi consti-
tuunt eandem methodum. Philosophi-
cae et mathematicae methodi leges sunt
eadem (§. 35.) E. methodus mathema-
tica et philosophica est una eademque
methodus.

§. 37.

Philosophus in tradendis uerita-
tibus uti debet methodo ma-
thematica.

Demonstrat. Cum philosophus in tradendis
B 4 uerita-

ueritatibus eiusmodi debeat adhibere ordinem, quo 1) nullus admittitur terminus, nisi accurate definitus, (§. 31.) 2) quo ex principiis certis et indubitatis asserta deducuntur, (§. 29.) 3) ubi ea deinde praemittuntur, per quae sequentia intelliguntur, (§. 30.) haec tria autem constituant methodum mathematicam, (§. 34.) palam est, philosophum in ueritatibus tradendis uti debere methodo mathematica.

Poterat hoc theorēma etiam ita demonstrari: ordo, quo utitur philosophus in tradendis ueritatibus, est *methodus philosophica*; (§. 32.) Methodus philosophica cum mathematica est eadem: (§. 36.) E. ordo, quo utitur philosophus, debet esse *methodus mathematica*.

De methodo mathematica, quae alias dicitur quoque *methodus demonstrativa*, item *methodus naturalis*, *methodus scientifica*, *methodus erudita et systematica*, in recitationibus nostris copiosius agetur. Hactenus de methodo, qua philosophus uti debet. Nunc, quo stylo in dogmatibus fradendis uti debeat philosophus, paucis dispiciemus.

§. 38.

Stylus philosophicus appellatur illud dicendi scribendiue genus, quo uti debet philosophus in tradendis dogmatibus.

§. 39

§. 39.

Praecipua lex styli philosophici est haec propositio: In stylo philosophico uel maxime est ratio habenda perspicuitatis.

Demonstrat. Cum enim philosophus in tradendis ueritatibus id agere debeat, ut
1) nullum terminum vagum et ambiguum admittat, sed omnes terminos legitime et accurate definiat, (§. 31.)
2) ut ea praemittantur, per quae sequentia intelligi et explicari possunt, (§. 30.) colligimus inde, philosophum nihil omnino in tradendis ueritatibus admittere debere, nisi quod sufficienter intelligatur. Vbicunque uero nihil admitti debet, nisi quod sufficienter intelligatur, ibi potissimum habenda est ratio perspicuitatis. Ex quo intelligitur, in stylo philosophico uel in primis rationem esse habendam perspicuitatis.

§. 40.

Hinc efficiuntur hae positiones:

1) Quicquid perspicuitati officit, id omne ex stylo philosophico eliminandum merito existimat. 2) In stylo philosophico cuilibet uoci et cuilibet phrasi constanter esse significatum tribuendum, ex his pa-

B 5 tescit.

tescit. 3) Manifestum est, omnem ornatum, qui sermonis perspicuitati officit, ex stylo philosophico esse proscribendum.

Non ideo uero philosophorum stylum uolumus esse barbarum, horridum, inculatum, et ab omni prorsus elegantia alienum. Cum elegantia sermonis perspicuitati nullam uim infert, sed ad eandem potius multum confert, tantum abest, ut eam negligi uelimus a philosopho, ut commendemus etiam eam maximopere. Si uero accidat, ut accedit saepenumero, ut perspicuitati elegantia officiat, tum uero philosopho perspicuitatis, quam elegantiae, potior habenda est ratio.

CAP. II.

De

Partibus et diuisione
Philosophiae.

§. 41.

CVm philosophia, *Systematice sumta*, ea tradat, quae homini, in quounque statu spectato, ad felicitatem suam promouendam, uel scienda uel agenda sunt, (§. 21.) intelligitur, ueritates nonnullas in philosophia, systematice sumta, esse eiusmodi,

modi, ut easdem, felicitate potituri, scire tantum debeamus, nonnullas uero esse eiusmodi, ut actiones nostras dirigant et conforment ad ueram felicitatem indipiscendam.

§. 42.

Illa pars philosophiae, quae ueritates, ad felicitatem scitu necessarias, complexa, fundamenta et motiva praxeos tantum tradit, actiones autem humanas liberas non dirigit immediate ad felicitatem, dicitur *theoretica*. Illa uero philosophiae pars, qua pracepta suppeditantur, quibus actiones nostrae conformantur et diriguntur ad ueram felicitatem, siue quae applicationem theorias ad praxin in primis docet, dicitur *practica*.

§. 43.

Obiecti itaque, in quo philosophia, sistematice considerata, occupatur, natura requirit, ut philosophia dispeccatur in *theoreticam* siue *contemplatiuam*, et *practicam*, siue *acti-
nam*. (§. 41. 42.)

Est haec philosophiae diuisio antiqua non minus, quam adaequata, propterea, quod omnia, quae philosophiae ambitu comprehenduntur, ad alterutram harum partium referri possunt. Quae Cel. Heumannus in Act. philos. T. I. p. 100. contra hanc diuisionem monuit, omnem philosophiam practicam esse, arbitratus, ea a nobis in recitationibus

tionibus commemorabuntur, et confutabuntur.

Quid de diuisione philosophiae ueterum in instrumentalem et principalem, itemque de distinctione philosophiae sectariam et electiuam existimandum sit, a nobis coram copiosius exponetur.

§. 44.

Philosophia theoretica uel circa res, ex materia concretas, uel circa res, ab eadem seiunctas, uersatur.

Demonstrat. Cum, quaecunque ex ratione cognoscimus, sint uel materialia, uel immaterialia (per princ. ontolog.) philosophia autem theoretica tantum ea tradat, quae ad contemplationem rationis spectant (§. 42.) manifestum est, philosophiam theoreticam, uel circa res materiales, uel immateriales uersari.

§. 45.

Partes philosophiae theoreticae praecipuae sunt philosophia naturalis, seu physica, et pneumatologia, siue doctrina de spiritibus.

Demonstrat. Cum enim philosophia theoretica, ueretur uel circa materialia, uel im-

immaterialia (§. 44.) ad materialia autem referantur corpora, consequens est, ut philosophiae theoreticae pars sit doctrina de corporibus. Scientia corporum sive eorum, quae per corpora sunt possibilia, dicitur *philosophia naturalis*, sive *physica*. E. *philosophia naturalis*, sive *physica*, est pars aliqua philosophiae theoreticae. Porro cum ad immaterialia referantur spiritus, scientia autem spirituum et affectionum spiritus dicatur *pneumatologia*, intelligitur, pneumatologiam esse etiam partem philosophiae theoreticae, E. *physica* et *pneumatologia* sunt praecipuae partes philosophiae theoreticae.

Quia vero *physica* corpora contemplatur, pro corporum, speciatim spectatorum, diversitate in uarias dispescitur partes. Hinc enim exsurgit 1) *Meteorologia*, scientia corporum, quae in atmosphera generantur, e. gr. pluvia, iris etc. 2) *Oryctologia*, sive scientia fossilium. 3) *Hydrologia*, sive scientia aquarum, 4) *Phytologia*, scientia vegetabilium, sive plantarum. Haec phytologia autem comprehendit et *Botanogiam*, sive scientiam herbarum, et *Dendrologiam*, sive scientiam fructuum et arborum. 5) *Physiologia*, quae est scientia corporis animati. Et quia omnes mutationes corporum habent finem aliquem, cumque omnes res naturales

rales rationes agnoscant, a finibus atque u-sibus, quos Deus intendit, desumtos, enata est hinc peculiaris disciplina, quae dicitur *Teleologia*, quae est scientia finium in rebus naturalibus. Hactenus de physica, sive scientia rerum materialium, eiusque partibus specialibus.

Cum pneumatologia ea contineat, quae nobis de spiritibus ex rationis lumine inno-tescunt, ad spiritus autem, ratione cognitos pertineat Deus atque anima, oritur hinc peculiaris disciplina, quae dicitur *Theologia naturalis*, sive scientia de Deo eiusque attributis et operibus. Item hinc emergit alia quaedam scientia, quae dicitur *psychologia*, sive scientia de Anima eiusque affectionibus et operationibus. Quia uero, quae de anima cognoscimus, uel ex experientia nouimus, uel ratiociniorum ope ex experientia deducimus, oritur hinc *psychologia empirica et rationalis*.

Cum denique et res materiales et immateriales habeant quaedam communia, et in quibusdam conceptibus perpetuo conueniant, oritur hinc disciplina aliqua, quae ea generatim pertractat, quae rebus materialibus cum immaterialibus sunt communia. Atque haec dicitur *philosophia prima*, sive *metaphysica*, stricte talis, in qua ueritates uniuersalissimae et notiones communissimae distincte exponuntur. Adiecit hic Wolfius pecu-

peculiarem disciplinam, quam Cosmologiam vocant, quae ea, quae mundo, generatim spectato, tribui debent, explicantur, eamque refert ad Metaphysicam, qua quatuor scientiae comprehenduntur, a) Ontologia, b) Cosmologia, c) Psychologia, cum empirica, tum rationalis, d) Theologia denique naturalis.

§. 46.

Ad philosophiam practicam, siue ad illam philosophiae partem, qua praecepta traduntur, quibus uoluntas nostra in eligendo bono et fugiendo malo dirigitur, referuntur

a) *Philosophia practica universalis*, quae ceteris scientiis moralibus praefruitur, et generalissima actionum hominis liberarum contemplatur. Poterat etiam dici *Metaphysica philosophiae moralis*, propterea, quod in ea generaliores notiones morales enodantur.

b) *Ethica*, quae est scientia dirigendi actiones hominum liberas in statu naturali, quatenus uiuunt extra societatem ciuilem.

c) *Ius naturae*, quo praxis officiorum docetur, siue quo exponitur, ad quasnam actiones simus obligati, et quaenam contra actiones sint omittendae.

d) *Politica*, quae est scientia dirigendi actiones hominum liberas in societate ciuili.

e) *Oeconomica*, quae est scientia dirigendi

di actiones hominum liberas in societatis
bus simplicibus. Sunt autem societas
simplices coniugialis, paterna et herilis.

Placet hic distinctio Holmanniana philo-
sophiae practicae, qui pro diuersitate finis
diuersas constituit disciplinas practicas.
Practica, inquit, *philosophia*, prout actio-
nes nostras ad felicitatem nostram, uel in-
trinsecam uel extrinsecam dirigere docet,
atque circa hanc, uel id, quod iuris, uel
quod prudentiae est, tradit, in ethicam,
seu philosophiam moralem, iurisprudentiam
et politicam dirimitur. conf. disserta-
tio poster. ipsius de reformat. philos. §. VII.
p. 13. sqq. Ad disciplinas practicas, nil ob-
stat, quo minus Logicam, sive philosophiam
Rationalem quoque referamus. Haec
enim docet, quomodo intellectu nostro ad
cognoscendam ueritatem fugiendosque er-
rores recte uti debeamus, adeoque, uti
uides, immediate & sine circuitione ad pra-
xin et felicitatem nostram tendit.

Hae sunt potissimae philosophiae partes,
quas suo complectitur ambitu. De ordine
uero, quo harum quaeque pertractanda,
has uelim notes positiones:

1) Is generatim in disciplinis philoso-
phicis perdiscendis ordo obseruandus, ut
ea praemittantur, quae intelligendis reli-
quis subseruiunt. (§. 30.) Quocirca

2) Lo-

2.) Logica primo omnium loco pertractanda est, quia tradit regulas, quibus dirigitur intellectus in cognoscendis ueritatis reliquis.

3.) Metaphysica, siue philosophia prima, praemittenda est philosophiae morali.

4.) Metaphysica praemittenda quoque est physicae.

5.) Ipsae autem partes Metaphysicae ita collocentur, ut primo quidem loco Ontologiam, secundo Cosmologiam, tertio Psychologiam, quarto denique Theologiam naturalem tradamus.

Rationes harum positionum speciatim redemus in paelectionibus nostris, ubi, quae de specialiori ordine ceterarum disciplinarum monenda sunt, quoque adducemus.

Philosophiae Rationalis Logicae Prolegomena.

§. 47.

Prius, quam, quid sit Logica, intelligi potest, adferamus, necesse est, nonnullas propositiones, ceteris, quae dicentur, rectius concipiendis maxime subserviaturas.

Baum. Log.

C

§ 48.

§. 48.

Experientia sensuque communi condecefacti, nouimus, nos naturali quadam, uel uerum cognoscendi, uel illud diiudicandi, uel rationes denique conficiendi, siue ratiocinandi, dote esse instructos.

§. 49.

Naturalis haec iudicandi ratiocinandique facultas ipsa exercitatione et usu crebriori ita perficitur a nonnullis, ut non modo, quid in quaque re ueri sit, perspiciant, uerum quoque, quale illud sit, iudicare queant.

§. 50.

Cum mens nostra uel cognoscit quidpiam, uel de eodem iudicat, tum uero illa, oportet, regulis quibusdam dirigatur in cognoscendo uero. Quicquid enim, inquit *Croſſa in Log. Lat. p. I.* recte ac secus cadere potest, id legibus, necesse est, subiaceat, quarum ad normam exactam probetur, taleque comperiat, quale est.

§. 51.

Si qui naturalem iudicandi ratiocinandique facultatem usu et crebriori exercitatione ita perfecerunt, ut et uerum cognoscere, et illud diiudicare queant, tum ipsis tribuimus *Logicam naturalem*. Ut ita *Logica naturalis* nihil aliud sit, quam naturalis nostra iudicandi ratiocinandique uis, usu et exercitatione quomodo.

modocunque polita, siue, ut *Wolfius* definit, *Logica naturalis* nihil est aliud, quam dispositio quaedam naturalis, exercitio communi ad habitum deducta, dirigendi operationes mentis seu facultatem cognoscitivam in cognoscenda ueritate. *conf. ipsius Log. Lat. p. 109.*

§. 52.

Datur omnino *Logica naturalis*.

Demonstrat. Cum enim experientia doceamus, nos naturali quadam iudicandi facultate gaudere, et illam naturalem iudicandi dotein ita nos posse perficere, ut uerum a falso internoscere possimus, (§. 48.) illa autem naturalis iudicandi uis, exercitio perfecta, dicatur *Logica naturalis*, (§. 51.) manifestum est, dari omnino *Logicam naturalem*.

Pluribus hanc propositionem exemplis communiciemus et illustrabimus in praelectionibus nostris, et, quid existimari debeat de divisione *Logicae naturalis in connatam et acquisitam*, disputabimus.

§. 53.

Qui *Logica* utuntur naturali, in cognoscendo uero regulis quibusdam dirigantur, necesse est.

Demonstrat. Cum enim qui *Logica naturali*

C 2

utun-

utuntur, uerum uel cognoscant, uel i-
dem diuidicent; (§. 51.) mens autem no-
stra nihil cognoscere, aut diuidicare
queat, nisi quibusdam dirigatur regulis;
(§. 50.) apparet, eos, qui Logica utuntur
naturali, etiam secundum certas agere
regulas.

§. 54.

Quamuis uero, ope Logicae na-
turalis, iudicia aut ratiocinia
confidentes, nonnullis regantur
regulis (§. 53.) istae tamen regulae
ab iis, qui secundum Logicam na-
turem rationes subducunt, non
distincte perspiciuntur.

Demonstrat. Qui enim Logica gaudent
naturali, ii habitu quidem gaudent ue-
rum cognoscendi, illudque internoscen-
di a falso, (§. 51.) sed ille habitus, siue
promitudo, acquiritur usu et exercitati-
one crebriori, (§. 49.) adeoque, qui secun-
dum Logicam naturalem, uel iudicant,
uel ratiocinantur, ii uere quidem persae-
pe iudicant, uel ratiocinantur, sed cum,
ob similitudinem exemplorum, ita iudi-
cent, nec aliter, mirum non est, ipsos in
iudicando et ratiocinando confuse admo-
dum nosse regulas, secundum quas uel
iudicent, uel ratiocinentur. Fit

Fit ita saepenumero, ut agamus secundum certas quasdam regulas, quamvis easdem non distincte perspiciamus. Sic e. g. quilibet rusticorum quotidie actiones suas instituit secundum legem imaginationis, quamvis, quod sit lex imaginationis, prorsus ignorent. Idem accidit iis, qui crebriori exercitio naturalem iudicandi facultatem ita perfecerunt, ut et ue- rum dijudicare, et legitime quoque ratiocina- ri possint. Hi, secundum casus similes agen- tes, agunt secundum regulas ratiocinandi, iis licet nondum distincte perspectis. Rem il- lustrabimus exemplo. Fac, Caium, non eru- ditum illum quidem, sed Logica tamen natu- rali instructum, in exemplo quodam, sibi iam nato, obseruasse, in hoc syllogismo esse nexus nullum, consequentiam nullam:

O. homicidium est uitium,
N. auaritia est homicidium, E.
N. auaritia est uitium.

Fac porro, alium Caio occurrere syllogis- mum, qui huic in forma apprime similis est,
e. g.

O. Corpus est substantia,
N. Spiritus est corpus, E.
N. Spiritus est substantia,

tum Caius, recordatus priorem syllogismum, conclusionem legitime inferri, negabit, regula tamen, contra quam hoc in syllogismo pec- catur, in exemplo a Caio *confuse* tantum per-

C 3 spici-

spicitur. Si enim quis regulas *distingue* cognoscit, is, cum ad casus speciales fit applicatio, easdem indicare potest et speciatim numerare.

§. 55.

Ex quo conficitur, illos, qui sola Logica naturali sunt contenti, saepissime labi posse et errare.

Demonstrat. Cum enim, qui secundum Logicam naturalem, uel iudicant, uel ratiocinantur, regulas iudicandi ratiocinandi confuse tantum perspiciant, (§. 54.) fit, ut in exemplo quodam speciali quid pro uero regulisque generalibus conformi habeant, quod iisdem tamen repugnet, et contra. Ut adeo intelligi queat, illos, qui sola Logica naturali sunt contenti, i.e. qui solo usu et exercitatione iudicandi facultatem perfecerunt, (§. 51.) saepenumero labi et contra leges recte ratiocinandi identidem pecare.

Idem scilicet accidit iis, qui sola Logica naturali contenti sunt, quod euenire illis obseruamus, qui solo usu linguam aliquam didicerunt.

Hi enim sermones regulis conuenienter instituere omnino possunt. Cum uero, nulla usu institutione, regulas linguae, uel prorsus

sus non, uel obscure certe et confuse admodum norint, nec maiori errandi pericu-
lo sunt expositi, quam quidem illi, qui re-
gulas loquendi distincte perspiciunt, et rati-
onem sermonis ex regulis, distinctius co-
gnitis, reddere possunt.

§. 56.

Si quis regulas, quibus mens in cognoscenda ueritate dirigitur, (§. 50.) distincte per-
spicit, sigillatimque eas in casu quopiam spe-
ciali indicare potest, tum ipsi tribuimus *Logi-
cam artificialem*. Ut ita Logica artificialis,
Systematice considerata, nihil aliud sit, quam
eiusmodi disciplina, qua regulae et praece-
pta distincte traduntur, quibus intellectus no-
stri operationes, in cognoscenda et diudi-
canda ueritate diriguntur. Logica autem ar-
tificialis, *subiective* et *habitualiter* spectata, est
nihil aliud, quam scientia siue habitus regu-
las distincte perspiciendi et applicandi, qui-
bus intellectus operationes in ueritate inue-
stiganda et diiudicanda diriguntur.

Non operosus hic in primam uocis *Lo-
gices* originem inquiremus, neque, quibus
alias titulis haec utilissima disciplina insi-
gniri soleat, multis exponemus, ea, quae
hic sciri merentur, in ipsis praelectionibus
nostris commemoraturi. Id unum, nostra

C 4

refert

refert, hic adferri, Logicam uocari quoque philosophiam rationalem, propterea, quod ipsa est ea disciplina, quae uel maxime occupatur in hoc, ut regulas, ad ratiqnis culturam promouendam spectantes, exponat.

Logica artificialis *natur* εξοχὴ dicitur *Logica*, cum, iudice quidem Mullero, philosopho Lipsiensi, Logica naturalis ne *Logicae* quidem nomen mereatur. De quo coram copiosius.

§. 57.

Si quis gaudet habitu regulas, quibus intellectus operationes in cognoscenda ueritate diriguntur, in casibus obuiis adplicandi, tunc ipsi tribuimus *Logicam utentem*. Si quis uero tantum modo regulas, quibus facultas nostra cognoscendi et iudicandi conformatur, nouit, nec transfert illas ad praxin, tum ipsi tribuimus *Logicam docentem*.

§. 58.

Ex his intelligis, recte *Logicam* artificialem appellitari a non nullis distinctam expicationem siue explicatam effigiem Logicae naturalis.

Demon-

Demonstrat. Cum enim in Logica artificiali distincte exponantur regulae, (§. 56.) quas, sola utentes Logica naturali, confuse tantum et obscure nouimus, (§. 54.) dubitari non potest, Logicam artificialem recte dici explicationem distinctam, sive effigiem explicatam Logicae naturalis.

§. 59.

Hinc conficiuntur quaedam propositiones tanquam conjectaria.

I. Logicam artificialem a naturali non essentialiter differre, ex his plus satis liquet.

II. Hinc colligi potest, Logicam artificialem multum antecellere Logicae naturali.

III. Conficitur hinc in Logica artificiali debere deduci regulas ex natura mentis humanae eiusque modo agendi.

IV. Intelligis denique, quid sit, quod eruditum, negemus, unice posse esse contentum Logica naturali, sed illi adhuc adiungendam esse, aiamus, Logicam artificialem.

Sunt quidem, qui, ut omnem omnino philosophiam, ita Logicam quoque perosi, existimant, non opus esse, ut quis praecepta Logica, quae vocant tricas scholasticas, animo teneat, solam sufficere Logicam naturalem,
clami-

clamitant. At hi nihil dicunt aliud, quam
hoc, non opus esse, ut distinctam rerum
cognitionem nobis acquiramus, non opus
esse, ut rationem colamus, non opus deni-
que esse, ut possimus rationem sufficientem
reddere iudiciorum nostrorum, corundem-
que fundamenta aliis sigillatim explicare.
At narrasse haec est iam confutasse. Mi-
serum est, utor uerbis Celeberr. Crosae, pau-
ca nosse, sed profecto miserius est, nec ea
pauca quidem ita nosse, ut te non errasse,
certo scias.

§. 60.

Logica artificialis, *systematice*
considerata, optime ita pertra-
etatur, ut dispescatur in partem
Theoreticam et Practicam.

Demonstr. Cum enim in Logica artificiali,
systematice considerata, praecepta debe-
ant tradi et regulae, quibus intellectus
nostrī operationes dirigi debeant in ue-
ritate inuenienda et diiudicanda, (§. 56.)
intelligitur, Logicam artificialem, syste-
matice consideratam, optime ita dispo-
ni, ut prima quidem parte operationes
mentis earundemque natura explicen-
tur, subnexis generalioribus iudicandi
ratiocinandique regulis, altera uero par-
te tradatur modus specialior operationes
men-

mentis ita dirigendi, ut ueritas et inueniri facile, et diuidicari legitime queat. Illam partem Logices uocamus partem *Theoreticam*, hanc *Practicam*.

§. 61.

Hinc intelligitur denique, non sine ratione, et ueteres, et recentiores hanc iniisse rationem, Logicam tractandi, ut partem theoreticam, secundum tres mentis operationes disponant.

Demonstrat. Cum enim Logica artificialis sit explicata effigies Logicae naturalis, (§. 58.) inter effigiem autem alicuius rei et rem, ut ita dicam, *effigiatam* exacta debeat deprehendi conuenientia, siue similitudo, manifestum est, inter Logicam naturalem, et artificialem, exactam debere reperiri similitudinem. Iam uero non plures, quam tres mentis operationes, per naturam sunt possibles. Aut enim mens nostra simpliciter rem apprehendit, eandemque sibi repraesentat, aut de eadem aliquid uel affirmat, uel negat, representationes uel combinando, uel diuidendo, aut denique ex duobus uel pluribus iudiciis noua eruit iudicia, siue ratiocinatur. E. Logica artificialis recte secun-

secundum has tres mentis operationes, disponitur, ut scilicet α) doctrina de ideis, sive notionibus, explicetur, β) de iudiciis, sive propositionibus, γ) de ratiociniis sive syllogismis agatur.

Vfus Logices rectius percipiuntur, quam enarrantur. Tam multiplex profecto Logices usus est, ut uerbis satis exprimi non possit. Omnia commoda, quae ex diligenter rationis cultura in te redundant, a Logicae pertractatione tibi polliceri poteris. Plures et specialiores usus Logices coram explicaturi sumus.

Logicae
Pars I. Theoretica,
sc. de
Tribus mentis Operationibus.

CAP. I.
De
Notionibus.

§. 62.

Prima mentis nostrae operatio est *simplex rei perceptio*, sive notio. Est autem notio nihil aliud, quam quaecunque obiecti repraesentatio in mente, sine affirmatione et negatione.

Cur

Cur hic de ideis agamus, ratio in promptu est. Cum enim in Logica Theoretica tres mentis operationes exponi debeant, (§. 61.) philosophum autem eiusmodi uti deceat ordine, ubi ea praemittuntur, per quae sequentia possunt intelligi, (§. 30.) uides, a simplicioribus esse progrediendum ad magis composita. Iam uero nulla simplicior mentis operatio est, quam representatione alicuius rei; (in iudiciis enim iam combinantur uel separantur ideae, in ratiociniis combinantur plura iudicia) E. ab ideis in tractatione Logices esse ordiendum, patet. *Weisium* itaque, ab enunciatione orsum, nescio, qua ratione defendere queas.

Notio dicitur alias quoque *idea*, *conceptus*, *simplex apprehensio* itemque *perceptionis*, etc. Dum uero notionem per representationem obiecti in mente definimus, quaeri poterat, quid per representationem nobis uelimus. Representationem autem definimus per assimilationem eorum, quae sunt extra ens in eodem. Hanc definitiōnem exemplis representationis in speculo, in imagine in statua denique, illustrabimus in commentationibus nostris. conf. *Hagen de Methodo Mathem.* p. 153.

Alii alio modo ideam sive notionem definiendam putant, alii, *ideae* vocabulum tam clarum esse, existimant, ut definitione nulla indigeat. *Celeb. Hollmann* definit cum

cum Syrbio ideam per exemplar rei in cogitante, uid. Institut. Log. p. 85.

Obserues denique uelim, nos, cum ideam definimus per representationem obiecti sine affirmatione et negatione, confutatum ire illos, qui negant dari ideam, in qua nihil uel affirmetur, uel negetur. conf. Crouzazii Logic. p. 8. Equidem non negauerim, simplicem obiecti apprehensionem in casibus perpluribus coniunctam esse cum affirmatione et negatione. A teneris enim, quod aiunt, unguiculis consueuimus immediate a perceptione de re percepta iudicium ferre. Quo fit, ut cum rem aliquam animo nobis representamus eodem fere tempore de eadem iudicandi ratiocinandique habitum nobis comparemus. Exinde autem non conficitur, nullam omnino dari notionem, siue perceptiōnem simplicem, in qua nihil uel affirmetur uel negetur. Sed de his plura coram.

§. 63.

Per experientiam deprehendimus, nos quaedam ita percipere siue representare nobis, ut possimus ea ab aliis rebus internoscere.

Sic e. gr. quando colorem rubrum percipiſ, tunc illum ita percipiſ, ut possis illum a nigro, albo, caeruleo, etc, distinguere.

§. 64.

§. 64.

Cum rem quampiam ita percipimus, uel nobis mente repraesentamus, ut eam possimus ab aliis rebus discernere, tunc dicimur eius rei, quam ab aliis distinguimus, gaudere *notione sive idea clara*. Ut ita *idea sive notio clara* nihil aliud sit, quam eiusmodi repraesentatio rei, ui cuius possumus rem repraesentatam ab aliis rebus dignoscere.

Sic ideam claram coloris nigri habes, cum colorem nigrum potes ab albo et aliis coloribus discernere. Idea item clara odoris rosae gaudes, cum poteris odorem rosae ab odore uel hyacinthi, uel aliis cuiusdam floris distinguere.

§. 65.

Hinc intelligis, hoc clariorem esse ideam, quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere.

Clarior e. gr. fit idea auis, in aere uolantis, quanto proprius accedit illa usui, ut distingui possit ab alia specie auium.

§. 66.

Ad claram ideam sive notionem alicuius rei obtainendam requiritur usus sensuum, cum attentione coniunctus.

Demon-

Demonstr. Cum enim tum demum claram alicuius rei notionem sive ideam possideas, cum potes rem repraesentatam ab aliis rebus internoscere, (§. 64.) ad id uero, ut rem repraesentatam ab aliis rebus discernamus, requiratur modo, ut sensus adhibeantur cum attentione, (per exper.) palam est, ad claram ideam sive notionem alicuius rei obtinendam requiri usum sensuum cum attentione coniunctum.

§. 67.

Hoc itaque clarior euadet idea, quo pluribus sensibus rem quampliam perceperis.

Demonstr. Hoc est clarior idea, quo plura potes in obiecto repraesentato distinguere; (§. 65.) cum uero fine dubio in obiecto plura distinguamus, si pluribus sensibus unam eandemque rem perceperimus, quam si paucioribus intelligitur, hoc clariorem alicuius rei euadere ideam, quo pluribus sensibus aliquam rem usurpaueris.

Hinc regula philosophorum: Ad tot sensus res, quam clarius uis percipere, est redigenda, ad quot redigi potest. Quam quidem regulam, legimus, Isaacum obseruasse. Hic, ut Iacobum ab Esau distingue-

ret,

ret, omnes, quos poterat, adhibebat sensus,
auditum scilicet, tactum, et olfactum. Falle-
batur tamen, quia uisum, praecipuum o-
mnino sensum, adhibere non poterat. Hacte-
nus de idea clara.

§. 68.

Quemadmodum, experientia edocti, no-
uimus, nos quaedam ita nobis repraesentare,
ut possimus ab aliis rebus discernere, (§. 63.)
ita quoque, eadem magistra, scimus, nos fac-
penumero, reuera rem aliquam repraesentare
nobis quidem, sed ita, ut eandem nequeamus
ab aliis rebus sufficienter dignoscere.

Hanc experientiam *Cel. Bülfingerus* in
*Epistolis Amoebaeis de Harmonia pree-
stabilita* §. 6. sequentibus uerbis confirmat:
Statue te, inquit, *in medio centum orato-
rum, in ambitu circuli aequalibus inter-
uallis distributorum, et uoce alta, sed ae-
quali, sermones habentium. Percipies o-
mniu[m] uoces, nulla enim ratio est, cur alte-
ram magis, quam alteram, percipias, et
nihil tamen intelliges.* (i. e. non poteris lo-
quelam Sempronii a uoce Titii dignoscere)
*Fac, ut unus eorum utatur tubo stento-
rio, et reliqui pergant, ut antea, uel im-
pone reliquis silentium, aut iube, ut sub-
missae admodum loquantur, centesimus ue-
ro perget alta, ut prius, uoce, percipies*

D

clare,

clare, quae dicet. (i. e. distinguere centesimi uocem ab aliorum uocibus poteris.)

Plura exempla, quae euincunt, nos saepius rem percipere, et tamen nihil posse in repercepta distinguere, in praelectionibus ipsis adferemus.

§. 69.

Eiusmodi repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernerere, dicitur *idea siue notio obscura.*

Tales sunt notiones illorum, qui in statu lethargi uersantur, item infantum, recens natorum, hominumque bene potorum.

§. 70.

Vides nunc, ideam siue notionem recte distingui in ideam claram et obscuram.

Demonstrat. Cum enim per experientiam deprehendamus, nos quaedam ita nobis repraesentare, ut ab aliis rebus possimus dignoscere, (§. 63.) nonnulla autem ita, ut plane non possimus ab aliis rebus discernere, (§. 68.) eiusmodi autem repraesentatio, qua rem quampiam possumus ab aliis rebus internoscere, dicitur *clara idea* (§. 64.) eiusmodi autem repraesentatio, qua rem repraesentatam non possumus ab aliis rebus discernere dica-

dicatur *obscura idea*, (§. 69.) palam est, dispesci recte ideam in claram et obscuram ideam.

Dari uero gradus obscuritatis, itidem hinc patescit. Hoc clarior fit idea, quo plura quis in obiecto distinguit (§. 65.) Fieri itaque potest, ut Caius in re quapiam plura, ope sensuum, distinguat, quam Titius, tunc Titius, in relatione ad Caii ideam, habebit ideam obscuram. Sed haec obscuritas dicitur *relativa*. Obscuritas autem *absoluta* idearum in eo consistit, cum rem quidem nobis representamus, sed illam rem *propositam* non possumus ab aliis rebus distinguere.

§. 71.

Hinc intelligitur, cauendum esse, ne existimes, alteri statim quoque esse obscuram ideam eius rei, de qua tu obscuram nullamque claram habes.

Quo ipso patet, praecipitanter nimis iudicare illos, qui obscuritatem suo ingenii modulo mensi, id omne obscurum in se esse, clamitant, quod ipsis non capiunt.

§. 72.

Idea obscura fit clara, ope attentionis.

Demonstrat. Ponas, te obiecti A habere ideam obscuram, tunc obiectum A ab

D 2

aliis

aliis rebus non dognoscet, in eoque nihil distingues. (§. 69.) Fac uero, te attenderem obiecto A, tunc obiecti A magis tibi conscius eris, quam alterius cuiusdam obiecti (per defin. Attent.) Si uero obiecti A tibi magis conscius eris, quam alterius cuiusdam obiecti, tunc obiectum A ab aliis obiectis distingues. (*consciis* enim dicimur nobis esse rerum extra nos positarum, cum eas ab aliis rebus distinguere ualemus) Cum obiectum A ab aliis rebus nosti dognoscere, tunc obiecti A habes *ideam claram*, (§. 64.) E. attentione efficitur, ut idea obscura euadat in claram.

§. 73.

Hinc conficitur, neglecta attentione ideas claras fieri obscuras.

Obscuritatis adeo caussam non immerito plerumque querunt philosophi in mente nostra ipsa, cum scilicet rem aliquam non attente satis consideramus, id quod accidit hominibus, affectu abreptis, in meditatione alia occupatis, aut unico actu nimis multa sibi repraesentantibus.

§. 74.

Cum rem aliquam ita nobis repraesentamus, ut eam ab aliis rebus possimus discerneret, tunc aut characteres notasque, ad rem ab

ab aliis rebus dignoscendam spectantes, possumus sigillatim nobis repraesentare, aut minus.

Fac e. gr. Caium sibi mente repraesentare *legem*, tunc fieri potest, ut Caius non modo discernat utcunque *legem* ab aliis rebus, sed notas quoque characteristicas sigillatim sibi repraesentet, easdemque speciatim enumerare queat, quibus *Lex* ab omnibus aliis rebus distinguatur. Fac porro, Titium colorum rubrum sibi repraesentare, tunc illum quidem ab aliis rebus discernet, sed characteres et notas sigillatim sibi mente sistere non poterit, quibus color ruber ab omnibus aliis rebus discernatur.

§. 75.

Eiusmodi repraesentatio, qua non modo rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, sed notas quoque characteristicas, quibus res repraesentata ab aliis rebus discernatur, speciatim nobis repraesentamus, easdemque mente distinguimus, dicitur *notio sua idea distincta*, quae est nihil aliud, quam repraesentatio notarum rei alicuius characteristicarum.

Sic e. gr. Caius notionem distinctam *legis* mente sibi format, cum nouit, legem esse normam, secundum quam quis actiones suas conformare obligatur. Hic enim Caius

sigillatim sibi mente repraesentat speciatimque enumerat characteres, quibus lex ab aliis rebus discernatur.

§. 76.

Eiusmodi repraesentatio, qua rem quan-dam ab aliis obiectis possumus quidem disser-nere, sed notas nullas siue characteres possumus nobis sigillatim repraesentare, dicitur *notio* siue *idea confusa*.

Sic colorem rubrum discernere quidem potes ab aliis rebus, cum uero, experientia teste, characteres nullos sigillatim tibi mente repraesentare possis, quibus color ruber ab aliis rebus dignoscatur, coloris rubri habes ideam confusam.

§. 77.

Idea siue notio clara recte diuiditur in ideam distinctam et confusam.

Demonstrat. Cum rem repraesentatam ab aliis rebus discernimus, idea gaudemus clara. (§. 64.) Quia uero, quum rem ab aliis discernimus, aut ita eandem distin-guamus ab aliis, ut characteres insimul, quibus res repraesentata distinguitur ab aliis, speciatim enarrare queamus, aut minus, (§. 74.) patet nos, cum idea gau-demus clara, aut speciatim notas rei re-prae-

praesentare characteristicas nobis posse
repraesentare, aut minus. Eiusmodi re-
praesentatio, qua notas et characteres
speciatim nobis repraesentamus, quibus
res representata ab aliis rebus discerna-
tur, dicitur *idea sive notio distincta*. (§.
75.) Eiusmodi autem repraesentatio, qua
notas characteristicas sigillatim nobis re-
praesentare non possumus, dicitur *idea*
sive notio confusa (§. 76.) E. recte ideam
claram in distinctam et confusam disper-
tiri, patet.

Sunt, qui ideas claras et distinctas pro syn-
onymis habent, sine dubio significatione
Grammatica harum uocum decepti. Ex
dictis autem patet, et Cartesium et Leibni-
tium non sine ratione sufficienti claram ide-
am in distinctam et confusam distinxisse.
Quae enim in se diuersa sunt, diuersis quo-
que terminis enunciari debent.

§. 78.

Cum ideam distinctam de obie-
cto quodam habes, tunc de no-
tis characteristicis, obiectum illud
totale constituentibus, illudque ab
aliis rebus discernentibus, habes
ideam claram, cum uero de obie-
cto quodam habueris ideam con-

D 4 fusam,

fusam; tunc de notis characteristicae, obiectum repraesentatum constituentibus, illudque ab omni alia re discernentibus, habes ideam obscuram.

Demonstrat. Cum alicuius rei ideam siue notionem distinctam habueris, tunc potes notas characteristicas, rem repraesentatam constituentes, illamque ab aliis rebus discernentes, sigillatim tibi repraesentare, easdemque distinguere. (§. 75.) Si uero quid potes ab alio distinguere, tunc idea gaudes clara. (§. 64.) E. qui obiectum aliquod *distincte* sibi repraesentat, de notis siue characteribus obiectum repraesentatum constituentibus, claras possideat ideas, necesse est.

Porro, cum ideam habueris confusam alicuius obiecti, tunc notas, obiectum repraesentatum constituentes, illudque ab aliis rebus discernentes, non potes sigillatim tibi repraesentare, easdemque distinguere, (§. 76.) repraesentatio uero, qua quid ita tibi mente sistis, ut non possis idem ab aliis rebus internoscere, dicitur *idea obscura*. (§. 69.) E. qui rei alicuius habet ideam confusam, de notis, rem istam constituentibus, habebit ideam obscuram.

Hinc

Hinc intelligis, quid sit, quod philosophi distinctionem perceptionis totalis ex claritate perceptionum partialium, aiant, oriri, item, quod iidem ideam confusam obiecti totalis, affirment, ex obscuritate idearum partialium ortum trahere. Porro hinc planum fit, crescere distinctionis gradum, crescente claritate in perceptionibus partialibus.

§. 79.

Hinc intelligis, attentionem ad ideas distinctas acquirendas uel in primis facere.

Demonstrat. Cum enim, si rei cuiusdam uolueris habere ideam distinctam, notas eius rei clare tibi representare debeas, (§. 78.) ad claram autem ideam acquirendam sit necessaria attentio (§. 72.) palam est, attentionem itidem requiri ad ideas distinctas acquirendas.

§. 80.

Si distinctam obiecti notionem habueris, tunc illam poteris per uoces cum altero communicare.

Demonstrat. Cum distinctam obiecti cuiusdam notionem habes, tunc characteres

D 5

et

et notas rei sigillatim tibi potes repraesentare. (§. 75.) Cum uero hi characteres peculiaribus gaudeant suis nominibus, intelligis, eosdem posse enumerari aliis et per terminos indicari.

Praecipuum hoc criterium notionis distinctae existimo, si quis ea, quae cogitat distincte, speciatim enumerare potest. Fit quidem, multis de causis, ut nonnulli, distinctis licet gaudeant notionibus, uel plane non, uel difficulter certe, uiua uoce sensa animi exprimere possint. At huius quidem rei rationem dedi in programmate, *de eruditis, qui sensa animi exprimere nesciunt.* Vitembergae 1734. Fac e. gr. Caium distincta notione *spei* gaudere, tunc quaesitus, quomodo *spes* ab aliis affectibus differat, enumerare poterit notas, affectum *spei* ab aliis affectibus discernentes.

§. 81.

Quicquid nobis sensibus repraesentamus, id uero confuse nobis repraesentamus, ut adeo philosophi recte affirment, representationes sensuales, qua tales, esse confusas.

Demonstr. Sensus nobis repraesentant res existen-

existentes. (per exper.) Quaecunque uero existunt, ea sunt uariis multiplicibusque circumstantiis, uel temporis, uel loci, uel personae, characterem distinctum non constituentibus, inuoluta. Hinc uides, quod sit, quod sensus, nimis multa nimisque composita simul repraesentantes, notas distinctias sigillatim nobis non sistant. Repraesentatio, qua notas rei repraesentatae characteristicas sigillatim nobis fistere non possumus, dicitur *confusa*, (§. 76.) E. palam est, quicquid nobis sensibus repraesentamus, id nos nobis repraesentare confuse.

Sentis naribus e. gr. odorem rosae, sentis oculis colorem nigrum, audis sonum campanae, sed cum odorem rosae, tum colorem nigrum, sonum item campanae, confuse tibi repraesentas. Non enim notas et characteres sigillatim tibi repraesentare potes, per quos odor rosae ab odore hyacinthi, itemque color niger ab albo distinguatur.

§. 82.

Criterium notionis confusae est, cum eam per uoces cum aliis communicare non possumus.

Demonstr. Cum enim, qui confusam rei cuiusdam

iusdam habet notionem, eius rei notas et characteres *obscure* sibi repraesentet, (§. 78.) in *obscura* autem repraesentatione plane nihil distinguere queamus, (§. 69.) manifestum est, eum, qui confusam rei cuiusdam notionem habet, notas rei repraesentatae characteristicas alteri sigillatim enumerare non posse. Si enim enumeraret notas, eas distinguere. Ut itaque recte criterium notionis confusae constituamus id, cum quis eam ope terminorum alteri explicare nequit.

Fac e. gr. te, rogatum, ut enarres notas characteristicas, quibus odor rosae ab odore aliorum florum differat, easdem enarrare non posse, tunc certissime tibi persuadere potes, te habere notionem confusam odoris rosae. Idem quoque accidit iis, qui possunt quidem colorem album a nigro discernere, coeco autem nato non possunt ope uerborum explicare distincte, quomodo albus color a nigro internosci debeat.

§. 83.

Hinc est, ut, si cum altero debet communicari idea confusa, obiectum, cuius habetur notio confusa, alterius sensibus obiiciatur, siue illi ostendatur.

Si quis e. gr. nunquam odorem rosae naribus

naribus percepisset, et alter odoris huius ideam in altero excitare uelit, tum rosa esset alterius naribus offerenda. Sic in animo eius excitabitur odoris rosae idea confusa. Verbis enim nunquam efficies, ut alter, quomodo odor rosae ab aliis odoribus distinguatur, distincte scire queat.

§. 84.

Ex his denique intelligi potest, quid sit lumen mentis humanae, et quid sibi uelit locutio ista: *Oritur lumen in mente mea.*

§. 85.

Per *Lumen*, in mundo obuium, intelligitur illud, quod efficit, ut obiecta externa circumiecta a se inuicem distinguere possimus.

§. 86.

Lumen itaque mentis humanae consistit in statu clararum et distinctarum idearum.

Demonstrat. Cum enim mens in statu clararum uel distinctarum idearum uersatur, tunc ipsa res repraesentatas distinguere potest. (§. 64.) Adeoque status idearum clararum et distinctarum absoluit id, quod uocamus lumen mentis humanae, (§. 85.)

Oriri

Oritur itaque 1) lumen in mente nostra patet, cum uel ex obscuris ideis fiunt clarae, uel ex claris distinctae.

2) Vides hinc, crescente cognitione rerum clara et distincta, crescere lumen mentis.

3) Existimari hinc potest, in quoniam consistant tenebrae mentis. Cum scilicet mens in obiectis perceptis nihil distingue-re potest, tunc ipsi tribuimus *tenebras*. Iam uero cum in statu notionum obscurarum, alterum ab altero distinguere nequeamus (§. 69.) patet, status obscurarum idearum absolu*i* tenebras mentis.

§. 87.

Per experientiam deprehendimus, nos, cum notas rei cuiusdam characteristicas nobis repraesentamus, aut omnes notas nobis sistere, quae sufficiunt, ad rem repraesentatam, ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore discernendam, aut tantummodo quasdam, quae non sufficiunt ad rem reprae-sentatam ab omnibus aliis rebus, in omni ca-su, statu et tempore distinguendam.

§. 88.

Eiusmodi repraesentatio, qua notas suf-ficientes ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu, et tempore discer-

discernendam, sigillatim mihi mente sisto, dicitur *notio completa*. Eiusmodi uero re praesentatio, qua quasdam tantum notas, nec sufficientes illas ad rem re praesentatam ab omnibus aliis rebus in omni casu, statu, et tempore distinguendam, dicitur *notio incompleta*.

Si e. gr. de spiritu has notas characteristicas allegaueris, quod sit α) substantia, β) intellectu praedita, γ) uoluntate praedita, tunc recenses notas characteristicas, spiritum ab aliis rebus discernentes, adeoque formas tibi notionem spiritus *distingtam*. (§. 75.) Quia uero haec notae characteristicae de spiritu recensitae, eiusmodi sunt, ut sufficient ad Spiritum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu, tempore distinguendum, (nihil enim, praeter Spiritum, est intellectu et uoluntate praeditum,) uides, te notionem spiritus habere *distingtam completam*. Fac uero, te notas tantum quasdam de Deo recensere, e. gr. Deus est substantia intelligens, tunc habes notionem Dei *incompletam*. Sunt enim notae haec characteristicae non sufficientes ad Deum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu, et tempore discernendum. Anima enim nostra itemque Angelus est etiam substantia intelligens.

§. 89.

§. 89.

Idea distincta recte diuiditur in completam et incompletam.

Demonstrat. Idea distincta est repraesentatio eiusmodi, qua notas characteristicas, quibus res repraesentata ab aliis rebus dignoscitur, sigillatim nobis mente fistimus. (§. 75.) Cum uero per experientiam deprehendamus, nos aut omnes notas, quae sufficiunt ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et statu distinguendam, nobis repraesentare, aut faltem quasdam notas, quae non sufficiunt ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus in omni casu et statu discernendam (§. 87.) eiusmodi autem repraesentatio, qua notas, ad rem repraesentatam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu, et tempore internoscendam, sufficientes nobis repraesentamus, dicatur *idea completa* (§. 88.) eiusmodi autem repraesentatio, qua nonnullas tantum notas, ad rem repraesentatam ab omnibus atiiis rebus discernendam insufficientes, nobis mente fistimus, dicatur *idea incompleta* (§. 88.) intelligitur, ideam distinctam recte diuidi in completam et incompletam.

Leibnitius quidem omnem ideam distinctam,

etam, putauit, esse completam, at Wolfius, secessione hic a Leibnitio facta, ideam distinctam distinxit in completam, et incompletam, idque iure meritoque optimo.

§. 90.

Experientia docet, nos, cum notas characteristicas, rem repraesentatam constituentes, sigillatim nobis repraesentamus, aut rursus posse nouos characteres harum notarum nobis speciatim repraesentare, aut minus.

Sic e. gr. si tibi notionem *Spiritus formaueris distinctam*, tunc potes notas sive characteres, Spiritum ab omnibus aliis rebus distinguentes, tibi sigillatim mente sistere, dum nosti, Spiritum esse 1) *substantiam*, 2) *intellectum* praeditam, 3) *voluntatem* gaudentem.

Harum notarum, quibus Spiritum ab aliis rebus internoscis, aut nouas rursus notas allegare potes, aut minus, i. e. aut nosti rursus, quid sit *substantia intellectus* itemque *voluntas*, aut non nosti.

§. 91.

Si obiectum A ita nobis repraesentamus, ut non modo notas characteristicas, quibus obiectum A ab aliis rebus discernitur, speciatim enumerare queamus, sed nouas quoque notas notarum nobis sigillatim mente sista-

Baum. Log.

E

imus,

mus, tunc dicimur obiecti A gaudere *idea adaequata*. Sin minus id possumus, tunc dicimur eiusdem habere ideam *inadaequatam*.

§. 92.

Vnde intelligitur, ideam distinctam recte diuidi in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

Demonstr. Cum enim idea gaudemus distincta, tunc notas characteristicas speciatim nobis repraesentare possumus (§. 75.) Cum uero notas characteristicas rei cuiusdam nobis repraesentamus, tunc aut harum notarum characteristicarum nouas rursus notas allegare possumus, aut minus (§. 90.) in illo casu habes *ideam adaequatam*, in hoc *inadaequatam*, E. idea distincta diuiditur recte in *adaequatam* et in *inadaequatam*.

§. 93.

Quo longius itaque in enumerandis et allegandis nouis notarum notis potes progredi, hoc sit adaequatior idea. (§. 92.)

§. 94.

Idea adaequata oritur ex idea distincta notarum characteristicarum.

Demon-

Demonstr. Cum adaequata gaudemus idea, tum notarum characteristicarum notas possimus nobis sigillatim repraesentare easdemque enumerare (§. 92.) si uero notas rei possimus nobis sigillatim repraesentare, tunc rei *ideam* habemus distinctam (§. 75.) E. ideam adaequatam tum acquirimus, cum notarum characteristicarum idea distincta gaudemus, siue quod idem est, idea adaequata oritur ex idea distincta partium siue notarum characteristicarum.

§. 95.

De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non possumus.

Demonstr. Cum enim adaequata idea oritur ex idea distincta notarum characteristicarum, obiectum totale constituentium (§. 94.) de omnibus autem rebus ideas distinctas formare nobis nequeamus, quia obiecta, sensibus exposita, confuse nobis repraesentamus (§. 81.) manifestum est, omnium rerum adaequatas ideas formari non posse.

§. 96.

Formatio idearum adaequatarum dicitur philosophis *analysis notionum*.

E 2

Dici-

Dicitur autem formatio idearum adaequatarum ideo *analysis notionum*, quia, si formas ideas adaequatas, partes sive notas rei representatae rursus in suas partes sive notas resoluis (§. 91.) more anatomicorum, qui corpus humanum in suas soluunt partes, et partes, rursus in partes dissecant, minima quaeque solerter pertantantes.

§. 97.

In analysi notionum non possumus in infinitum progredi.

Demonstr. Cum enim ad ideas plene adaequatas mens hominum pertingere nequeat, et in idearum adaequatarum formatione limites quasi nobis constituantur (§. 95.) analysis autem notionum absoluatur idearum adaequatarum formatione, (§. 96.) palam est, in analysi notionum nos non posse in infinitum progredi.

Neque opus est semper, ut eo usque in notionis analysi progrediamur, quoisque possumus. Cum 1) ad notas characteristicas in analysi notionum peruenieris, quae sunt cuique clarae, non est, quod eas amplius resoluas.

2) cum ad eiusmodi notas in notionum analysi deuentum fuerit, in quibus, ob simplicitatem suam, nihil amplius discernere licet, tunc analysis notionum sisti poterit.

3) Cum

3) Cum finem fueris asseditus, cuius gratia instituitur notionum analysis, (finis autem est uel explicatio, uel demonstratio) tunc in euoluendis notis characteristicis poteris subsistere. Plura de his coram.

Hactenus de differentia idearum formali, sive de diuerso modo ideas formandi. Quae differentia conspicua est in hoc scheme,

	Idea
clara	obscura
distincta	confusa
1) completa	incompleta
2) adaequata	inadaequata

§. 98.

Ad differentiam nunc notionum materialiem accedimus. Est autem *differentia notionum materialis* ea, quae a materia earundem seu a re repraesentata desumitur.

Atque hoc respectu ideae a nonnullis distinguuntur in ideas α) *substantiarum*, β) *accidentium* sive *motorum*, γ) *relationum*. Quam triplicem differentiam in praelectiōnibus ipsis sumus exposituri, aliam nunc idearum differentiam materialem subiungentes. Ideae scilicet, ratione obiecti sive rei repraesentatae, optime diuidi posse uidentur in ideas *singulares* sive *individuales*, et in ideas *abstractas* et *uniuersales*. Quae

E 3

diffe-

differentia ut rectius queat intelligi, ad sequentia attendi uolo.

§. 99.

Quicquid existit, siue sensu percipimus,
id uocamus *singulare quid*, siue *individuum*.

E. gr. Haec mensa, hic Caius, quem video,
hic Titius, quem loquentem audio, sunt
individua.

§. 100.

Individuum *omnimode* est determinatum.

Demonstr. Quicquid sensibus percipimus,
id variis nimisque multis circumstantiis
inuolutum et uestitum obseruamus.
Quod sub variis nimisque multis circumstantiis considerari potest, id uocamus *omnimode determinatum*. E. quicquid sensibus percipimus, id *omnimode* est determinatum, siue in eo ita iam omnia adsunt, ut non plures circumstantiae siue determinationes accedere queant, quamdiu debet manere haec res.
Quicquid sensibus percipimus, est *individuum* (§. 99.) E. uides, individuum esse *omnimode determinatum*.

Sic e. gr. *hic* Caius, quem uides, est *individuum*. Occurrunt in hoc Caio tam multae circumstantiae et determinationes, quae efficiunt,

ficiunt, ut Caius praeceps sit hic Caius, ut non plures accedere queant, quamdiu debet esse hic Caius. Si enim uel minima accesserit determinatio, quae antea non aderat, tunc aliud individuum inde emergit.

§. 101.

Intelligis nunc hinc

1.) Quid sit, quod nonnulli individuum definiant per eiusmodi quid, quod non habet sui simile. Veteres appellabant individua, quorum unumquodque constat ex proprietatis, quarum collectio nunquam in aliquo alio eadem esse potest. *Porphyri. in Isagog.* c. 3. paragr. 16.

2.) Vides, in quo consistat principium individuationis. Est illud nihil aliud, quam complexus omnium istarum proprietatum et determinationum, quae efficiunt, ut aliquae res praeceps haec res sit, nec alia.

§. 102.

Idea individualis est eiusmodi representatio qua individuum nobis mente sistimus, sive est representatio rei cuiusdam existentis (§. 99.)

§. 103.

Idea individualis sistit nobis nimis multas circumstantias omni modoque determinationes.

E 4

Demon-

Demonstrat. Cum enim idea individualis sit
repraesentatio individui siue rei existentis, (§. 102.) individuum autem omni modo sit determinatum (§. 100.) patet ideas individuales nobis sistere omnimas determinationes.

§. 104.

Quamvis uero individua siue res singulares sub omnimodis circumstantiis uel determinationibus spectari possint (§. 100.) iisdemque alterum individuum semper ab altero discernatur, per experientiam tamen deprehendimus, in nonnullis determinationibus similes esse res singulares, in nonnullis uero dissimiles.

§. 105.

Quae individua sunt similia, ad eandem classem referimus, quam *speciei* nomine appellamus. Recte hinc *species* definitur per similitudinem individuorum.

Sic e. gr. sumas Caium, Titium, Sempronium, et plura alia individua, haec deprehendes, uel ratione aetatis, uel statura, uel stirpis, uel pietatis, uel uestium, uel aliarum distincte circumstantiarum, differre, in hoc uero perpetuo contuenire, obseruabis, quod corpore organico et anima rationali gaudеant, quodque adeo sint *homines*. Hinc classem entium constituimus, cui *hominis* nomen imponi-

ponimus, atque hinc appareat, cur notio *hominis* speciem constituat.

§. 106.

Hinc intelligitur, notionem speciei non ingredi, nisi quod individua inter se commune habent.

§. 107.

Quod si plures species inter se conferimus, easdemque obseruamus in quibusdam determinationibus sive proprietatibus inter se similes esse, tunc illa similitudo specierum classem quandam superiorem constituit, quae species illas sub se complexa, *genus* vocatur.

Sic e. gr. homines constituant certam entium speciem, item equi, leones, canes, etc. Hae omnes species quamvis in quam plurimis inter se differant, in quibusdam tamen sunt similes et conueniunt. Id scilicet commune habent leones, boues, homines, canes etc. quod 1) uiuant, 2) quod sentiant, adeoque genus entium constituitur, quod *animalis* fert nomen. *Animal* enim id omne uocatur, quod uiuit et sentit.

§. 108.

Notiones uniuersales sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus communia sunt.

Sic notio *hominis*, item notio *animalis* sunt

E 5

notio-

notiones uniuersales, quia per ideam hominis sistitur nobis id, quod pluribus individuis, e. gr. Caio, Petro, Titio, Sempronio, etc. commune est. Et per ideam animalis sistitur id, quod pluribus speciebus, e. gr. Leoni, equo, homini, commune est.

§. 109.

Notiones specierum et generum sunt notiones uniuersales.

Demonstr. Cum, qui notionem speciei habet, id sibi debeat repraesentare, quod pluribus individuis commune est (§. 105.) et, qui notionem generis sibi format, id sibi repraesentet, quod pluribus speciebus est commune (§. 107.) eiusmodi autem notiones, quibus ea repraesentantur, quae pluribus rebus sunt communia, dicantur *notiones uniuersales* (§. 108.) palam est, notiones specierum et generum esse notiones uniuersales.

§. 110.

Notiones specierum et generum formantur abstractione.

Demonstr. Cum enim notiones specierum tibi formas, tunc eas tibi tantum repraesentare debes determinationes, in quibus

quibus individua conueniunt (§. 105.) adeo quasdam determinationes in individuo non debes simul considerare, eas scilicet omittis, in quibus individua non perpetuo sunt sibi similia. Cum unum absque altero consideramus, tunc dicimur *abstrahere*, E. qui uult notiones specierum sibi formare, ille debet illas sibi formare ope abstractionis. Porro cum notiones generum ita nobis formemus, ut eas tantum determinationes confidemus, in quibus species plures conueniunt (§. 107.) facile patet, notiones generum formari tum, cum quasdam determinationes, in quibus species non conueniunt, omittimus. Quod cum fieri sine abstractione nequeat, manifestum est, notiones quoque generum formari per abstractionem.

§. III.

Notiones fiunt uniuersales ex singularibus, mediante abstractione.

Demonstr. Notiones uniuersales sunt notiones, quibus ea reprezentantur, quae rebus pluribus sunt communia (§. 108.) Notiones autem individuales sive singulares sunt, quibus individuum, adeoque res omnimode determinata (§. 100.) nobis fitur

stitur (§. 102.) Ex notionibus itaque singularibus fieri tum uniuersales, patet, cum quasdam determinationes, in individuo occurrentes, omittis, easque tantum consideras, quae sunt similes. Cum uero quasdam determinationes, in perceptione individui obuias, non consideramus, similesque tantum nobis representamus, tunc dicimur ab iis, quas non consideramus, *abstrahere*. Hinc est, ut notiones uniuersales ex singularibus fieri, mediante abstractione, affirmemus.

Poterat haec propositio ita quoque demonstari. Notiones generum et specierum sunt notiones uniuersales (§. 109.) iam uero notiones generum et specierum formantur abstractione, (§. 110.) manifestum est, notiones uniuersales formari ope abstractionis.

Hinc factum est, ut philosophi notiones uniuersales vocent queque *abstractas*. Tales sunt notiones *bonitatis, substantiae, entis, etc.*

§. 112.

Ex praestructis intelligis nunc, genera et species non existere, nisi in individuis.

Demonstr. Quicquid existit, id uero omnimode determinatum, et multiplicibus variisque circumstantiis inuolutum est.
(per

(per experient.) Cum uero notio *speciei* non omnimas determinationes, sub se comprehendat, sed eas tantum, quae in indiuiduis sunt similes (§. 105.) consequens est, ut species non actu existat, sive, ut Wolfius enunciat, *ens, cui ea sola insunt, quae notioni speciei respondent*, existere nequit. Quia uero notionem speciei nihil ingredi potest, nisi quod indiuidua commune habent (§. 106.) adeoque omnia ea, quae in specie continentur, in singulis indiuiduis dantur, palam est, species non existere, nisi in singulis indiuiduis. Porro cum generis notio ea comprehendat, quae sunt speciebus communia (§. 107.) species autem non existat, nisi in indiuiduis, (per demonstrata) rursus oppido patet, genus non existere, nisi in indiuiduis.

Sumas e. gr. notionem *hominis*, tanquam speciei. Ad eam constituendam requiruntur hae determinationes 1 Corpus organicum, 2 cum eo connexa anima rationalis. Nullum autem actu existens, quod tantum has duas determinationes in se comprehendat, praeter tereaque nullas, quia indiuidua ista, quae hominum classem constituant, pluribus aliis determinationibus gaudent, ad notionem *hominis*, qua talis, constituendam non pertinentibus.

§. 113.

§. 113.

Hinc uides

1.) Omnibus singularibus inesse uniuersalia, genera enim et species existunt in indiuiduis (§. 112.) notiones autem generum et specierum sunt uniuersales (§. 110.) E. Omnibus indiuiduis siue singularibus inesse uniuersalia, patet.

2.) Recte affirmari, indiuiduum esse fundamenta generis et speciei.

§. 114.

Plus est in indiuiduis, quam est in specie.

Demonstr. Cum enim in indiuiduis omnimas deprehendamus determinationes et circumstantias (§. 100.) notionem autem speciei eae tantum determinationes ingrediantur, quae in indiuiduis sunt perpetuo similes, (§. 106.) facile uides, ad notionem speciei non omnes determinationes, quae sunt in indiuiduo, requiri, sed tantum similes, et inter se conuenientes. Ex quo intelligitur, plus esse in indiuiduis, quam est in specie.

Sic e. gr. in his indiuiduis, Petro, Caio, Titio, omnimas determinationes et proprietates animaduertis. Potes in Petro aeta-

aetatem, staturam, uestes, eruditionem, locum, in quo commoratur, et plura alia, quae efficiunt, ut Petrus sit Petrus, considerare, quae uero omnes determinationes non sunt in specie, scilicet in notione hominis. Ad hanc enim formandam nihil requiritur amplius, quam anima rationalis, cum corpore organico coniuncta.

§. 115.

Plus est in specie, quam in genere.

Demonstrat. Cum enim notionem *generis* determinationes constituant, quae in specie tantum sunt similes (§. 107.) patet, non omnes determinationes, in specie occurrentes, requiri ad notionem *generis* constituendam. Adeoque plures, uides, determinationes reperiri in specie, quam in genere.

Sic e. gr. plures requiruntur determinationes ad notionem hominis, tanquam speciei, constituendam, quam ad notionem *animalis*, tanquam generis. Ad hominis enim notionem non modo requiruntur, *uita* et *sensio*, sed quoque anima *rationalis*, cum corpore organico connexa. Ad notionem autem animalis requiritur *uita* et *sensio*. Plura itaque, patet, adesse debere in specie, quam in genere.

§. 116.

salia,
duis
ecie-
ibus
alia,
fun-

t in

oni-
nes
au-
nes
funt
les,
ter-
re-
on-
plus
ie.

ao,
pro-
etro
eta-

§. 116.

Ex his intelligis nunc, quid sit, quod philosophi aiant,

1) a determinata specie non concludi debere ad genus.

2) Genus cum sua specie non posse reciprocari.

3) Non omne id, quod repugnat speciei, ideo repugnare generi, quamvis, quod repugnat generi, idem repugnet quoque speciei.

Haec ultima assertio, familiaris philosophis, uel ideo notanda est, quod contra hanc in controversiis recentioribus identidem peccatum, memini. Id quod in praelectiōnibus cumulatius demonstratum dabimus. Sic e. gr. repugnat homini, tanquam speciei, *irrationale* esse. Ideo uero nondum repugnat animali in genere. Contraria autem ratione concludere possum, repugnat animali in genere, sine sensione esse, E. etiam homini;

Rationes autem harum positionum, quas tanquam consectaria, ex praestructis deduximus, reddemus coram.

Ceterum ex his omnibus uides, quomo^do intelligi debeat regula illa, a nonnullis philosophis recentioribus ita enunciata:

Quo

Quo minorem habet idea comprehensionem, eo maiorem habet extensionem. *Comprehensionem* autem uocat auctor artis cogitandi illam considerationem determinationum sive circumstantiarum, quae ad ideam aliquam constituendam concurrunt. Cum uero quoque consideretur subiectum, cui illae determinationes attribui possint, hoc subiectum uocat *extensionem*, Regula itaque haec hoc sibi uult: in quacunque idea pauciores adsunt determinationes, illa idea potest ad plura subiecta extendi quam ea, in qua sunt plures, e gr. idea Petri comprehendit omnimas et multiplices determinationes, hinc est, ut idea *Petri* non possit extendi et applicari ad alia subiecta. Idea nero *hominis* non comprehendit tam multas determinationes, quam idea *Petri*, hinc idea hominis iam latius patet et ad plura extenditur. Idea *animalis* pauciores porro comprehendit determinationes, quam idea *hominis*, hinc idea *animalis* ad plura applicari potest, quam conceptus sive idea hominis. De his plura in commentationibus.

§. 117.

Determinationes illae, quibus una species ab alia, sub eodem genere, differt, uocantur *differentia specifica*.

Sic e.gr. τὸ *rationale* esse est differentia specifica hominis, per rationalitatem enim
Baum. Log. F homo

homo ab omnibus aliis speciebus, ad idem genus relatis, potest distingui, e. gr. ab equis, leonibus, canibus, quae omnes species sub codem genere, scil. conceptu *animalis*, comprehenduntur.

§. 118.

Ex his omnibus nunc patescit, ideas uel formari per sensationem, uel per abstractionem.

Demonstr. Cum enim ideae, ratione obiecti, sint uel individuales, uel uniuersales, (§. 89.) idea autem individualis per sensationem formetur (§. 99. 102.) ideae uero uniuersales acquirantur abstractione (§. III.) ideas omnes, patet, uel per sensationem formari, uel per abstractionem.

Additur a nonnullis tertius modus ideas formandi, per *arbitrariam*, scilicet *combinationem*. Nimirum, quemadmodum ad notiones abstractas peruenimus, omittendo nonnulla, per quae individuum est omnimode determinatum, ita quoque determinationes cogitando combinare possumus, quae sunt diuersae, et a se inuicem separatae, et, quod hoc modo est determinatum, alio modo possumus determinare. Sic e. gr. si notionem *intellectus perfectissimi*, item *montis aurei* tibi formas, tunc illam

iam formas per arbitriam combinatio-
nem. Cum enim iam noris, quid sit *in-
tellectus*, item quid sit *perfectissimum*, tunc
ita has ideas cogitando coniungis, ut una
prodeat, scilicet notio *intellectus perfectis-
simi*.

De his notionibus, per arbitriam com-
binationem formatis, hoc uelim obserues;
Si uis nosse, num notiones, per arbitriam
combinationem formatae, sint possibles,
adeoque uerae, tunc ad idearum, quae con-
iunguntur, nexus attendendum. Si ideae,
quas combinas, sibi contradixerint, tunc
notiones sunt impossibilis, e. gr. notio *rei-
publicae Atheorum mundi aurei, ligni fer-
rei*, si uero non repugnauerint inter se,
tunc dicuntur notiones possibles, notio
intellectus perfectissimi.

Haec de triplici methodo notiones for-
mandi. Nunc paucis adhuc de eo, quo-
modo ideae meliorentur et deteriorentur
(*sit uenia uerbis barbaris*) acturi sumus.

§. 119.

Ideae meliorantur, si ex ideis obscuris fi-
unt clarae, et ex claris distinctae.

§. 120.

Ideae meliorantur potissimum at-
tentione.

F 2

Demon-

Demonstr. Ideae fiunt clarae ex obscuris et ex claris fiunt distinctae, ope attentionis, (§. 72. 97.) Atqui uero, cum ideae meliorentur tunc, cum ex ideis obscuris fiunt clarae, et ex claris distinctae (§. 119.) patet, ideas meliorari, ope attentionis.

Ad meliorandas ideas uel maxime conductit quoque crebrior repetitio, siue, sic saepius nobis rem repraesentauerimus. Quo enim crebrius iteraueris repraesentationes, hoc fiunt clariores, adeoque meliorantur (§. 119.)

§. 121.

Deteriorari itaque ideas, ex his intelligi-
tur,

- 1) neglecta repetitione et repraesentati-
one iterata.
- 2) neglecta attentione.
- 3) quando rem non satis diu nobis re-
praesentamus. De quo plura in scholis
nostris.

CAP.

CAP. II.
De
Uſi Vocum ſive termino-
rum circa Notiones.

§. 122.

Quas nobis formamus notiones, cum
aliis communicare solemus per *uoces*.
Cautione hinc opus est circa uoces,
ne uel aliis obscuri fiamus, uel plane non
intelligamur. Logicae itaque officium est,
ut eadem ratione, qua conceptus sive ideas
nostras in ueritatis cognitione dirigit, regu-
las exponat, ad quas, oportet, conformemur,
si ea, quae cogitamus, indicare rite uolue-
rimus.

§. 123.

Voces nihil sunt aliud, quam signa, sono articulato prolata, mentis nostrae conceptus indicantia. Signum autem id omne uocatur, quod praeter sui ideam excitat in animo simul ideam alterius rei. Voces, quibus notiones indicantur, dicuntur alias quoque termini.

Verba et uoces sunt distingnenda a se
inuicem, secundum nonnullos. Verba sunt
signa, quae sono articulato proferri possunt,
et comprehendunt quoque ea, quae scripta

sunt. *Voces* vero ad sonos, actū prolatos, eosque articulatos extendi, constat.

§. 124.

Voces sunt signa conceptuum arbitraria.

Demonstrat. Per experientiam discimus, eosdem conceptus a diuersis gentibus per diuersas uoces indicari. Ex quo intellegitur, inter uoces, tanquam signa conceptuum (§. 123.) et inter conceptus ipsos, tanquam res signatas, nullum reperiri nexum necessarium. Eiusmodi autem signa, quae nullum habent nexus necessarium cum re signata, dicuntur *signa arbitraria*. Ut ita manifestum hinc fiat, uoces esse signa conceptuum arbitraria, siue ab arbitrio nostro dependet, qua quemque conceptum uoce designare uelimus.

§. 125.

Intelligere mentem alterius dicimus, cum eosdem conceptus cum alterius uerbis coniungimus, quos alter cum iisdem coniungit.

§. 126.

Cum ad alios uerba facimus, tunc ideo uoces adhibemus, ut alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Hanc propositionem, quam nemo non ultra

ultra concedit, assumimus hic, tanquam axioma, sine ulla demonstratione.

§. 127.

Cum qualibet uoce debet conceptus esse coniunctus.

Demonstrat. Cum enim uoces sint signa (§. 123.) signum autem non possit esse signum, nisi ipsi respondeat signatum, quia praeter sui ideam debet ideam alterius cuiusdam rei in animo excitare (§. citat.) palam est, uoces semper relationem habere ad conceptus, iisdem significatos, adeoque cum qualibet uoce conceptum esse coniungendum.

Poterat haec propositio ita quoque demonstrari. Ponas, uerba adhiberi, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, tunc alter nullum quoque conceptum cum iisdem coniunget, adeoque te, uerbis sine mente usum, non intelliget (§. 125.) cum uero ideo uerba adhibeamus, ut alii nos intelligent (§. 126.) consequens est, ut uerbis debeamus nos abstinere, cum quibus nullus est conceptus coniunctus.

§. 128.

Ex scholis itaque philosophorum proscribendas esse uoces, mente cassas, hinc poterit intelligi.

F 4

Demon-

Demonſtrat. Cum enim cum qualibet uoce conceptus coniungendus (§. 127.) uoces autem illae, cum quibus nullus conceptus est coniunctus, dicantur *uoces menteſt ceſſae*, ſive *ſoni ſine mente*, liquet, uoces, in mente caſſas, ſive ſonos ſine mente non eſſe adhibendos, ſed ex philosophorum ſcholis et scriptis proſcribendos.

Eiusmodi uocabula, quibus nulla notion, nullaque ſententia ſubiecta eſt, uocabant ueteres *Pliſtri et Scyndaphus*, ut ex *Clemente Alexandrino, Stromat. Lib. VIII.* diſcimus. Termini autem ii, cum quibus nos putamus conceptum aliquem coniungere, reuera autem nullum coniungimus, dicuntur *notionem deceptricem* ſignificare. Cum enim quis ſibi uideatur habere notionem aliquam, licet omnino nullam habeat, eamque uoce quadam indi- cat, tum terminus, *notionem deceptricem* ſignificat, ipſe autem *terminus* uocatur *inanis* ſic e. gr. multi, cum memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, uidentur ſibi intelligere, quid dicant. Cum uero uoci huic *receptaculum*, nulla idea repondeat, ſi ad animam transferatur, uides, terminum hunc eſſe terminum inanem, et ſignificare notionem deceptricem, uel potius ſignificare nullam notionem.

§. 129.

§. 129.

Terminus obscurus est, cui adhaeret notio
obscura.

§. 130.

Si itaque usus fueris terminis ob-
scuris, cum sensa animi expri-
mere uis, tunc alter mentem tuam
non intelligit.

Demonstr. Cum enim terminos obscuros
adhibueris, tunc alter, si quam cum iis
notionem coniungit, obscuram certe
cum iis combinabit (§. 129.) in obscura
autem notione nihil distinguere possu-
mus (§. 69.) E. alter qui obscuram notio-
nem cum terminis tuis obscuris con-
iungit, rem significatam agnoscere atque
ab aliis discernere minime poterit, nesci-
etque adeo, quidnam sit illud, quod uo-
ce obscura prolatâ significatur. Si uero
ignorat, quaenam sit res illa, quae ter-
minis obscuris tuis significatur, non po-
terit eandem in se notionem, auditis ter-
minis obscuris, excitare, quam cum iis
iungis tu, qui uteris erga alterum termi-
nis obscuris, adeoque te non intelliget
(§. 125.)

Hic obserues, obscuritatem in sermone
esse conceptum relatiuum, qui uel ad lo-

F. 5

quen-

quentem scribentemue, uel ad audientem legentemque potest referri. Nonnunquam termini eorundemque coordinatio eiusmodi sunt, ut, modo attentio adhibeatur, cuius clari sint. Nonnunquam uero ita sunt comparatae uoces, ut ex iis nullus possit erui sensus, omni licet adhibita diligentia. Atque haec obscuritas oritur 1) ex uerbis mente cassis, notionemque deceptricem indicantibus (§. 128.) Tales sunt termini nonnullorum Fanaticorum et Paracelsistarum, e. gr. *Microcosmetor*, *Bithnimalca*, etc. 2) oritur obscuritas in uocibus ex combinatione eiusmodi terminorum, qui in se et seorsum spectati, conceptum aliquem omnino habent, qui uero, addita alia uoce, plane euanescit.

Sic e. gr. hi termini *ferrum* itemque *lignum* conceptum sensumque omnino secum habent coniunctum, at combina has duas uoces, *ferrum ligneum*, oppido omnis tollitur significatus. Plura exempla, ex nonnullis philosophorum scriptis in ipsis praelectionibus adducam, commemoraturus insimul caussas, cur plebeii non modo homines, sed eruditi quoque tam frequenter uocibus mente cassis, terminisque inanibus et obscuris utantur. De uocibus mente cassis legatur *Werenfels de Logomachiis eruditorum*. c. 6. §. 4.

§. 131.

§. 131.

Terminis seu uocibus obscuris, in explicandis animi sensibus notionibusque communicandis, abstinentendum est.

Demonstr. Si terminos adhibueris obscuros, tunc alii te non intelligunt (§. 130.) cum uero hoc fine ad alios uerba faciamus, ut alii nos intelligent (§. 126.) intelligitur, a uocibus siue terminis obscuris esse abstinentium.

§. 132.

Cauendum porro est, ne sub una uoce comprehendamus plures uno conceptus.

Demonstr. Cum ideo uoces uel terminos adhibeamus, ut intelligamur (§. 126.) alii autem tum demum nos intelligent, cum eundem cum uocibus coniungunt conceptum, quem nos coniungimus (§. 125.) patet, non debere plures uno conceptus sub una uoce plures comprehendendi. Fac enim, te sub una uoce plures comprehendere significatus, tunc alter dubius erit, qualis potissimum sit eligendus, adeoque fieri poterit, ut non eundem

undem combinet conceptum cum uoce tua, quem tu coniungis, atque ita te non intelligat.

Hanc propositionem pluribus illustrabimus exemplis in praelectionibus, ostendemusque insimul, quam multa ex eo, cum plures conceptus sub una uoce latent, oriatur lites, et quanta inde prodeat confusio.

§. 133.

Quia uero plures dantur res, quam uerba, fit, ut persaepe uoces occurrant, quibus non unus, sed plures conceptus comprehenduntur. Atque in hoc casu philosophi est, determinare, quemnam ipse iungat uoci huic illius conceptum.

§. 134.

Terminus fixus est, cui notio inuariata constanter respondet, *uagus* autem *terminus* est, cui non constanter inuariata respondet notio. Ille uocatur alias *determinatus*, hic *indeterminatus*.

§. 135.

Ex quo elicetur haec propositio: Philosopho sunt euitandae uoces uagae et indeterminatae, sed non

non nisi adhibenda uocabula fixi significatus.

Demonstr. Cum enim uoces vagae siue indeterminatae sint eiusmodi, ut iisdem non constanter inuariata respondeat notio (§. 134.) facile uides, si uoces uel terminos, uagos et indeterminatos adhibueris, legentem audientemue ignorare, quemnam potissimum cum uoce adhibita uelis conceptum coniungi, adeoque uix uel ne uix quidem eundem cum uoce conceptum combinabit, quem tu coniungis, et ita te non intelliget (§. 125.) cum uero uocabula ita usurpare debeamus, ut alter nos intelligat (§. 126.) consequens est, ut a uocibus uagis et indeterminatis abstinentur, et eiusmodi termini sint adhibendi, qui sunt determinati fixique significatus.

Contra hanc cautionem identidem peccatur, sic e. gr. cum nonnulli definiunt philosophiam per notitiam rerum diuinarum et humanarum, tunc usi uocabulo uago *notitiae*, lectorem in incerto relinquunt. Si enim quis quaerat, qualis hic intelligatur *notitia*, num historica, uel philosophica, uel mathematica, num certa uel probablis, tunc per ipsam uocem certus non fieri Lettor, quaenam harum intelligatur. Rectius ita-

itaque uocabulum determinatum *scientiae* adhibetur, quo significatu certus designatur habitus demonstrandi.

§. 136.

Termini itaque aequiuoci sunt ex scholis philosophorum prescribendi.

Demonstr. Cum termini aequiuoci sint eiusmodi uoces, quae pluribus rebus tribuantur, sed significatione diuersa, patet, terminos aequiuocos esse uagos et indeterminatos (§. 134.) cum uero termini uagi et indeterminati nequitam adhiberi debeant (§. 135.) manifestum est, terminos aequiuocos esse ex philosophorum scholis prescribendos.

Termini aequiuoci appellantur alias *homonymi*, et opponuntur *uniuocis*, qui sunt fixi significatus, et notionem inuariatam constanter significant, (§. 134.) ut terminus *aer*. Veteres terminum ipsum uniuocum uocabant *uniuocum uniuocans*. Sed rem, quae termino uniuoco designabatur, dicebant *uniuocum uniuocatum*. Eodem modo terminos aequiuocos uocabant *aequiuoca aequiuocantia*, res autem, terminis aequiuocis significatas, appellabant *aequiuoca aequiuocata*. Addebat terminum *analogum*, quem medium

dium obtainere locum, aiebant, inter uniuocum et aequiuocum terminum. Analogum diuidebant in *analogum proportionis* et *attributionis*. Illud est, cum unum nomen generale uni competit primario, alteri autem secundario ob similitudinem quandam. Sic terminus *ridere* est *analogum proportionis*. Proprie et primario competit τὸ *ridere* homini, improprie et secundario competit quoque pratis et tempestati. Analogum attributionis uocabant, cum nomen est commune, sed ratio secundum illud nomen est diuersa. Sic terminus *fanus* tribuitur περιττῷ animali, secundario urinae, at ob diuersam rationem. Praeterea hic occurrit terminus *paronymus*. Paronyma definiunt ueteres Logici, quae denominationem habent ab aliquo, a quo differunt casu, ut *pins* a *pieta*-te. Haec tria terminorum apud ueteres constituunt, quam uocant *doctrinam ante praedicamentorum*. In altera classe repe-riuntur termini *uniuersales* et singulares. Terminus *uniuersalis* est, qui notionem exhibet uniuersalem. (§. 108.) e. gr. *homo*, *animal*, alias quoque dicitur terminus *com- munis*. Terminus *singularis* est, qui notionem exhibet singularēm, (individuālēm) (§. 102.) e. gr. *Petrus*, *Caius* etc. Haec classis terminorum constituit apud ueteres doctrinam *praedicabilium*. In tertia de- nique classe collocant ueteres terminos *praedica- men-*

dicamentales et transcendentales. Comprehendunt autem termini praedicamentales notiones substantiae, quantitatis, qualitatis, relationis, actionis, passionis, loci, temporis, situs et habitus. De quibus omnibus, itemque de post praedicamentis, plura in commentationibus coram differam.

§. 137.

Synonymia dicitur significatus idem terminorum, ipsi autem termini, qui eundem habent significatum, dicuntur *Synonyma* siue *termini synonymici*.

E gr. *Gladius, ensis*, cum unum idemque significant instrumentum, sunt *synonyma* siue *termini synonymici*.

§. 138.

Terminus dicitur *proprie sumi tamdiu*, quamdiu eidem notio illa tribuitur, cui indigitandae destinatus est. Notio autem, quae sistitur nobis res, cui significandae terminus aliquis destinatur, significatum proprium constituit.

E gr. tamdiu terminus *fluminis proprie sumi* dicitur, quamdiu hoc termino aqua significatur, quae in alveo superiorius aperto propria gravitate profluit. Et *fluminis significatus proprius* est, si uoce *fluminis eiusmodi* notio in te excitatur; qua per flumen aquam in alveo superiorius aperto propria gravitate profluentem intelligis.

§. 139.

§. 139.

Hinc intelligamus licet, *significatum uocis cuiusdam improprium esse*, cum terminus a significatu proprio transfertur ad designandam rem aliam, cui aliis terminus proprius suppetit, idque ob similitudinem, inter ambas res obuiam. Atque hoc in casu terminus dicitur improprie sumi, et uocatur *translatus* itemque *Metaphoricus*.

Si e. gr. terminum fluminis transtuleris ad sermonem, ita, ut, uerbi gratia, dicas: *orationis flumen*, tum uox *fluminis improprie* sumitur.

§. 140.

Voces itaque improprias inter terminos uagos et indeterminatos esse referendas, ex dictis intelligis (§. 134. 139.)

§. 141.

Cauet itaque sibi philosophus, ne terminis impropriis et metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.

Demonstr. Cum a terminis uagis et indeterminatis abstinendum esse, merito existimet philosophus (§. 135.) impropriae autem uoces et metaphoricae inter ter-

Baum. Log.

G

minos

minos uagos et indeterminatos referendae sint (§. 140.) palam est, minus usurpari debere a philosopho uoces impro prias et indeterminatas.

Possim quoque hoc theorema ita demonstrare: Terminos adhibemus, ut alii nos intelligent (§. 126.) si uero uoces im proprias adhibemus, tunc eiusmodi adhibemus uoces, sub quibus plures una conceptus latent, proprius scilicet alter, alter improprius. Adeoque eueniet, ut, si uocibus usus fueris impropriis, alter conceptum proprium cum uocibus tuis coniungat, cum tu tamen cum iisdem coniungas improprium, non itaque eundem cum uoce conceptum combinabit, quem tu uis cum eadem coniungi, adeoque te non intelliget (§. 125.)

Oratoribus relinquimus uerborum translationes, eosdemque facile patimur auditentium animos suis schematibus, tropis et figuris demulcere. At philosophus, certos animos de ueritatibus redditurus, ab omnibus eiusmodi uerborum lenociniis ambitionisius conquisitus, abstinet. *conf. Bergeri praefat. ipsius dissertatt. praemissa, de proprio dicendi genere.*

Quantum ueritatum et eruditio nis incrementis nimium tralate dicendi studium obfuerit

fuerit semper, erudite exponit. *Cl. Gottschedius, philosophus Lipsiensis, in dissertat. de Fonte uitiorum humanorum p. 8. Lipsi hab. 1724.*

§. 142.

Terminus nobis dicitur *familiaris*, quem intelligimus, et si ad notionem, ipso significatam, animum non aduertamus.

Tales sunt omnes illi termini, quibus in sermone quotidiano uulgo utimur. Id enim per diuturnum usum consequimur, ut, nominibus auditis, certae quaedam ideae, uel nobis non animaduertentibus, in animo excitentur.

Sic e. gr. terminus *galant* multis usque eo euasit familiaris, ut eodem identidem utantur et notionem quoque aliquam cum eodem coniungant, sed obscuram saepe, ita, ut ipsi nesciant, quid sibi uelint hoc termino, si interrogati notionem cum eodem coniunctam aliis enumerare debent.

§. 143.

Ex his existimari potest, quid sit *usus loquendi*. *Vsuratio* scilicet terminorum familiarium (§. 142.) et proprium sumtorum (§. 138.) constituit *usum loquendi*. Hinc *usus loquendi* recte definitur per significatum uocum, in communi sermone proprium.

G 2

E. gr.

E. gr. in communi sermone uox *luminis* sumitur pro omni eo, quod circumiecta corpora distinguere facit, (§. 85.) usus igitur loquendi fert, ut uoci *luminis* notio tribuantur, qua illud repreſentatur, quod efficit, ut circumiecta corpora distinguere queas.

§. 144.

Vſum itaque loquendi obſeruat, qui cum uocibus eiusmodi notiones connectunt, quibus repreſentantur res, per eas uoces in communi sermone indicatae.

Vſum loquendi diſtinguunt philoſophi in *civilem* et *technicum*. Ille eſt, cum uoces in communi sermone ad commercia uitaeque uſus adhibent homines, inter ſe conſociatione coniuncti. Hic eſt, quando uocabula adhibentur in ſcientiis et artibus ad notiones cum aliis communicandas.

§. 145.

Philoſophus in adhibendis terminis ſemper debet respicere ad uſum loquendi, nec a recepto uocum ſignificatu recedere.

Demonſtrat. Cum enim ita a philoſopho uoces adhiberi debeat, ut intelligatur, (§. 125.)

(§. 125.) facile uides, eiusmodi terminos esse adhibendos, qui communi sermone sunt recepti, (alias non intelligetur) Porro cum a uocibus impropriis et metaphoricis philosophus se abstinere (§. 141.) adeoque propriæ sumtos terminos usurpare debeat, intelligitur, philosophum in usurpandis terminis ad usum loquendi attendere debere. Vfus enim loquendi absoluunt significatu uocum, qui in communi sermone proprius est. (§. 143.)

E. gr. si philosophus uocem *extensi* ita determinaret, ut per extensum omne illud intelligeret, quod limitibus est circumscriptum, quodque est finitum, tunc ab usu loquendi, sine necessitate, recederet. Si quis autem in significatum uocis, quem ipsi tribuit usus loquendi inquirere uelit, ille, oportet, cogitet uarios casus, in quibus uoce illa utimur. Sic e. gr. si quaeris significatum uocis *rationis*, (Vernunft) quem ipsi usus loquendi tribuit, attendas ad eos casus, in quibus rationem adesse dicimus, item attendas ad casus oppositos, in quibus rationem adesse negamus, ut constet ita, quaenam sint ea, ob quae rationem adesse affirmemus. Cum itaque deprehendamus, nos quod ratio adsit, inde cognoscere, quod futura cum praesentibus connectere, atque actionum

nostrarum, propositionum item consequentias perspicere queamus; eam autem nondum adesse affirmemus, si modo praesentia, et quae sunt ante pedes, contueamur, manifestum est, uoce rationis ex usu loquendi eam significari perfectionem sive facultatem mentis humanae, ui cuius possumus conneſſiones rerum perspicere.

§. 146.

Combinatio plurium terminorum constituit sermonem sive orationem.

Sub finem annotabimus potiores quasdam termini acceptiones et diuisiones Aristotelicorum, ut et horum sermo nobis sit familiaris. 1) Terminum distingunt in *categorematicum* et *syncategorematicum*. Ille est, qui propositionis subiectum vel praedicatum, per se constituere potest, sine necessaria cum alio coniunctione. E. gr. *Homo*, *discit*. *Terminus syncategorematicus* est, cui, ad constituendum vel subiectum, vel praedicatum, necessaria est alterius termini adiunctio. Tales termini sunt *adiectiva*, *aduertia*, *praepositiones*, *coniunctiones*, *interiectiones*, item *omnes casus obliqui*, e. gr. *ualde*, *bonus*, *ad*, sunt termini syncategorematici. Addunt nonnulli *terminum mixtum*, e. gr. *nemo*, i. e. *nullus homo*, *nihil*, i. e. *nulla res*. 2) Terminus distinguitur

tur in terminum *complexum* et in *incomplexum*. Terminus *incomplexus*, alias *simplex* quoque dictus est, qui unica uoce constat, e. gr. homo. Terminus *complexus* est, qui pluribus, quam una uoce, constat, e. gr. *Lapis calidus*. 3) Terminus diuiditur in *finitum* et in *infinitum*, ille est, qui certum quid significat sine expressa negatione, e. gr. Homo. Hic est, qui indefinite rem significat, e. gr. non homo. 4) Terminus distinguitur in *absolutum* et *comparatum*. Terminus *comparatus* est, qui exhibet notionem sine relatione ad aliam ideam, non intelligibilem sic e. gr. si dixero Goliath est *maior*, respectu scilicet Dauidis, tum non possum intelligere, quo modo Goliath *maior* dicatur, nisi simul tibi repraesentas Dauidem vel alium quemcunque, cuius respectu maior appellatur. Terminus *absolutus* est, qui intellegi potest sine relatione ad alterum terminum. e. gr Homo. 5) Terminus dispescitur in *abstracum* et *concretum*. Ille est, qui affectionem sine subiecto denotat, e. gr. *pietas*. Hic est, qui affectionem et subiectum, cui affectio competit, simul significat, e. gr. *pius*. 6) Terminus distinguitur in terminum *materialiter* sumtum, et *formaliter* acceptum. Nonnunquam scilicet sumitur terminus aliquis pro literis et syllabis, ex quibus constat, ita, ut praeponi queat, *haec*

G. 4

Vox

Vox, hoc Vocabulum. Quam acceptiōem termini ueteres uocant *Suppositionem termini materialem*. e. gr. si dicas, uirtus est generis faeminini, item uirtus est bisyllabum, tunc uox *uirtus* accipitur in *Suppositione materiali*. *Formaliter* accipitur terminus, cum terminus sumitur pro idea quadam, siue notione, quae termino significatur, cum e. gr. dico, uirtus est habitus, item uirtus nos felices reddit, tunc terminus uirtus accipitur in *Suppositione formalis*.

Reliquas diuisiones, aut exigui usus, aut ex ipsis uocibus facile intelligendas, aut ex usu frequentiori cognitas, aut in antecedentibus expositas, hic reticemus.

CAP. III. De Definitionibus.

§. 147.

Definitio est notio rei distincta completa, sermone siue oratione expressa. Ipse terminus uel res, quae definitur, dicitur *definitum*.

Hactenus actum est de ideis, c. I. itemque de signis idealium, siue terminis, c. I. Cum uero idea completa, terminis expressa, uocetur *definitio*, intelligitur, doctrinae de

de ideis itemque terminis commodissime
doctrinam de definitione subiungi.

§. 148.

Ex definitione definitionis patet,
in definitione debere recenseri
notas characteristicas, definitum
ab aliis rebus discernentes.

Demonstr. Cum enim definitio sit notio rei
definitae distincta, sermone sive oratio-
ne expressa, (§. 147.) notio autem distin-
cta tum adsit, cum recensentur sigillatim
que fistuntur notae characteristicae, rem
repraesentatam ab aliis rebus interna-
scentes (§. 75.) patet, in omni definitione
recenseri debere notas characteristicas,
rem definitam ab aliis rebus interna-
scentes.

§. 149.

Ex quo porro colligitur, non o-
mnium rerum ideas, quas ho-
minum intellectus capit, definitio-
ne posse ab hominibus declarari.

Demonstr. Cum enim definitio sit notio di-
stincta sermone expressa (§. 147.) omni-
um autem rerum distinctae notiones ha-
beri

G 5

beri nequeant, (§. 81.) analysisque notionum in infinitum institui non possit (§. 97.) appareat hinc ratio, cur omnium rerum ideas, quas hominum capit intellectus, ab homine definitione posse declarari, negemus.

Quemadmodum uero non opus est, ut analysin notionum in infinitum instituamus (§. 97.) ita quoque non opus est aliquando definitione, cum saepius confusa rei notio nobis sufficiat. Nimiam itaque φιλορεγίαν siue excessum in definiendo ueterum reiicimus, inter quos fuisse, accepimus, qui ne olus quidem citra definitionem emturi uideri uolebant.

§. 150.

Non autem sufficit, qualescunque notas characteristicas in definitione enumerare, sed eiusmodi omnino notae characteristicae in definitione recenseri debent, quae sufficient ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu, in omni statu et tempore, discernendam.

Demonstr. Cum enim definitio sit notio rei completa (§. 147.) notionem autem completam

pletam tum demum, de re aliqua nobis formare censemur, cum rem ita nobis repraesentamus, ut notas characteristicas eiusmodi nobis sigillatim sistamus, speciatimque enumerare queamus, quibus res repraesentata ab omnibus aliis rebus, in omni casu, statu et tempore potest distingui (§. 88.) manifestum est, in definitione eiusmodi notas siue characteres esse recensendos, quibus res definita siue definitum ab omnibus aliis rebus, in omni casu, in omni statu et tempore, potest discerni.

§. 151.

Hinc consequitur illud, notas in definitione recensitas, debere esse eiusmodi, ut

1) aliis rebus, praeter definitum, non conueniant.

2) ut conueniant omnibus ac singulis sub definito comprehensis, uel speciebus, uel individuis.

§. 152.

Definitio dicitur *latrior* suo definito, si eiusmodi notas characteristicas exhibet, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt. Definitio uero *angustior* dicitur suo definito, si eiusmodi notas sistit, quae non omnibus, sub definito comprehensis, competunt.

Sic

Sic e. gr. si definires Deum per substantiam intelligentem, tunc definitio latior esset suo definito, quia notae hae, de Deo recensitae, possunt ad plura extendi, quam ad Deum. Anima enim et Angeli sunt etiam substantiae intelligentes. Si uero *hominem* definires per animal eruditum, tunc haec definitio esset angustior suo definito, quia non ad omnia individua, sub specie *hominis* comprehensa, potest applicari.

§. 153.

Definitio non debet esse latior neque angustior suo definito.

Demonstr. Cum enim in definitione non debeant eiusmodi notae recenseri, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt (§. 151.) eiusmodi autem definitio, in qua notae recensentur, quae aliis rebus, praeter definitum, conueniunt, sit *latior* suo definito (§. 152.) consequens est, ut definitio non debeat esse latior suo definito.

Porro cum in omni definitione eiusmodi notae enumerari debeant, quae omnibus, sub definito comprehensis, conueniunt, (§. 151.) illa autem definitio, in qua notae exhibentur, quae non omnibus, sub definito comprehensis, conueniunt, dicitur *angustior* suo definito (§. 162.) palam est, definitionem non debere esse angustorem suo definito.

§. 154.

§. 154.

Definitio debet esse adaequata suo definito.

Demonstrat. Cum enim definitio neque latior, neque angustior esse debeat suo definito (§. 153.) nihil aliud relinquitur, quam ut definitionem debere adaequatam suo definito esse affirmemus.

Poterat haec propositio ita quoque demonstrari: Concipe tibi definitum, tanquam totum, et ipsam definitionem, siue complexum notarum characteristicarum, totum constituentium, tanquam partes. Iam uero cum omnes partes simul sumtae sint ipsum totum (per princ. ontologic.) omnes partes simul sumtae debent esse toti aequales. Alias enim totum sibi ipsi es- set inaequale (quod absurdum.) Ex quo conficitur, notas characteristicas tanquam partes rei definitae, simul sumtas, debere esse aequales toti siue definito, siue, quod idem est, definitionem debere esse adaequatam suo definito, i. e. debere aequate patere, quam ipsum definitum.

§. 155.

Hinc intelligis, definitionem cum definito debere reciprocari siue esse reciprocam.

Demon-

Demonstr. Cum enim definitio debeat esse adaequata definito, notaeque adeo characteristicae, in definitione recensitae, debeant aequa late patere, ac definitum ipsum (§. 154.) intelligis, notas characteristicas posse in locum definiti substitui, et definitum rursus ponи posse loco notarum characteristicarum. Quo in casu definitio cum suo definito reciprocatur. Ut adeo recte philosophi praecipient, definitionem cum suo definito reciprocari debere.

Sic e. gr. potes dicere, omnis *spiritus* est substantia intellectu et uoluntate praedita, et omnis substantia, intellectu et uoluntate praedita, est *spiritus*.

§. 156.

Hinc manifestum fit, definitio-
nem et definitum esse reuera
eadem.

Demonstr. Cum enim definitio cum definito suo debeat reciprocari (§. 155.) adeoque cum definito suo ita commutari possit, ut definitio in locum definiti, salua omni mutatione, possit substitui, patet, definitionem et definitum esse reuera *eadem*. *Eadem* enim dicuntur, quae sibi mutuo possunt substitui (*per princ. metaphys.*)

§. 157.

§. 157.

Cui itaque conuenit definitio,
eidem quoque conuenit definitum.

Demonstr. Quia enim definitio et definitum
sunt eadem, (§. 156.) palam est, omni illi,
cui conuenit definitio, definitum quoque
competere debere (*per princ. identit.*)

Ex hac positione ceteras quoque, hue per-
tinentes, philosophorum, regulas intelligis:
Cui conuenit definitum, eidem quoque con-
uenit definitio. **C**ui non conuenit defini-
tio, eidem nec conuenit definitum. **C**ui non
conuenit definitum, eidem nec conue-
nit definitio.

§. 158.

Definitionem non debent in-
gredi modi siue accidentia.

Demonstr. Modi siue *accidentia* sunt eius-
modi affectiones siue praedicata, quae
rei alicui non constanter et perpetuo in-
sunt (*per princ. Ontol.*) adeoque modi
siue accidentia non sufficiunt ad rem a-
liquam ab omnibus aliis rebus *omni tem-*
pore discernendam. Cum uero in defi-
nitionibus eiusmodi notae debeant re-
censeri, quae rem definitam ab omnibus
aliis

esse
cha-
tae,
rum
cte-
tui,
no-
casu
tur.
nt,
ro-
est
ta,
tate

O-
era

ito
ue
it,
ni
ni.
m.
uo
D
57.

aliis rebus in *omni tempore* distinguant, (§. 150.) intelliguntur, definitionem non ingredi debere modos siue accidentia.

Sic e. gr. falsa esset definitio, si hominem definires per animal *eruditum*. *Eruditum* esse est accidens hominis, eidemque eruditio non constanter inest, adeoque per eruditionem homo ab omnibus aliis rebus, in *omni tempore*, non potest distingui.

§. 159.

Ex quo conficitur, in definitione recenseri debere essentialia et attributa rei definitae.

Demonstr. Cum enim in definitione notae enumerari debeant, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus in *omni tempore* discernendam (§. 150.) consequens est, ut in definitione enumerari debeant notae, quae rei definitae perpetuo et constanter insunt. Ea uero, quae rei perpetuo et constanter insunt, quaeque rationem sui sufficientem in *essentialia* rei habent, dicimus *attributa*, *essentialia*, (*per princ. metaphys.*) E. patet, in definitionibus attributa siue *essentialia* enumerari debere, per quae res definita ab omnibus aliis rebus in *omni tempore* potest distingui.

§. 160.

§. 160.

In definitionibus uti debemus terminis claris.

Demonstr. Definitio est idea distincta, oratione expressa, (§. 147.) cum uero idea tum demum sit distincta, cum notas characteristicas nobis clare repraesentamus (§. 78.) consequens est, ut in definitiobus notas characteristicas clare nobis repraesentare debeamus, siue ita, ut easdem possimus a se inuicem discernere. (§. 64.) Hinc sequitur, ut in recensendis notis characteristicis eiusmodi terminis uti debeamus, quibus responderet notio clara. Terminus, cui adhaeret notio clara, dicitur *clarus*. E. in definitionibus uti debemus terminis claris.

§. 161.

Quo ipso intelligis, definitiones non debere esse obscuras.

§. 162.

Ad claritatem definitionum multum confert, si termini, definitionem ingredientes, prius definiantur et rite determininentur.

Demonstr. Si enim terminos, definitionem ingredientes, iam antea definiuisti, tunc de terminis, definitionem ingredientibus, distinctam ideam habes (§. 147.) adeoque non possunt non quoque termini definiti esse clari. Ut ita intelligas, ad claritatem definitionum multum conferre, si termini, definitionem ingredientes, fuerint ante rite explicati.

Quod quidem, si unquam, in ordine certe systematico obseruari debet. Obseruauit quoque id ipsum prae ceteris *Cel. Wolfius*, qui in toto suo systemate ita definitiones disposuit, ut notas partiales, in definitionibus subsequentibus occurrentes, prius accurate definiuerit. Sic e. gr. cum *Wolfius mundum* definit in *Cosmolog. Lat.* §. 48. per seriem entium finitorum, tam simultaneorum, quam successuorum, inter se connexorum, definiuit iam antea in ontologia §. 837. quid sit *ens finitum*, item, quid sit *ens simultaneum et successuum*, explicauit in *ontol.* §. 569. quid sint *connexa*, definiuit §. 10. *Cosmolog.* Ut adeo mirer, posse *Wolfianas* definitiones, in quibus termini occurrentes semper explicantur in antecedentibus, a nonnullis incusari obscuritatis. conf. *Praefatio Philosophiae meae definitionae praemissa.*

Quo-

Quousque autem in definiendis terminis, definitionem ingredientibus, debeas progredi, discere potes ex iis, quae de analysi notionum disputauimus (§. 97.)

§. 163.

Definitio non debet idem per idem explicare.

Demonstrat. Cum enim definitio sit idea distincta, (§. 147.) consequens est, ut definitio idem per idem explicans, sit definitio nulla. Dum enim idem per idem explicatur, non notae characteristicae definiti sigillatim enumerantur, quia notae characteristicae rei alicuius, et res ipsa, a se inuicem differre debent.

E. gr. si nonnulli scholasticorum definunt quantitatem per accidens, a quo res dicitur *quanta*, tunc cum termino *quantus* eandem notionem confusam iungunt, quam *quantitati* tribuunt, nullas uero recensent notas characteristicas, per quas quantitas agnoscitur. Idem enim est, ac si dicerent, quantitas est, cum res est quanta, i. e. quantitas est quantitas.

Hic tamen probe obserues, definitionem identicam nonnunquam legitime adhiberi. Cum scilicet terminus concretus fuerit in antecedentibus definitus, et in subsequentibus

H 2 ter-

terminum abstractum ita definiueris, ut terminus concretus, ab abstracto descendens, definitionem abstracti ingrediatur, tunc nihil peccatur. Sic e. gr. si definiuisti *sapientem* per illum, qui eligit optimum, et huic definitioni statim subiungis hanc: *sapientia* est perfectio mentis, qua quis est sapiens, tunc haec definitio, identica licet sit, admitti potest in ordine systematico. Idem enim est, ac si diceres: *sapientia* est perfectio mentis, qua quis eligit optimum. *Wolfius* definit in *ontolog. Lat.* §. 496. *Ens* uerum per eiusmodi *ens*, in quo datur ueritas. Haec definitio merito exploderetur, nisi §. antecedenti definiuisset *ueritatem* (Metaphysicam scil.) per ordinem eorum, quae enti conueniunt.

§. 164.

Vides hinc, definitiones per synonyma non esse admittendas.

Demonstrat. Qui enim definitiones per synonyma format, ille terminos adhibet, qui habent eundem significatum cum definito (§. 137.) adeoque definitiones synonymicae idem per idem explicant. Cum uero definitio non debeat idem per idem explicare (§. 163.) intelligitur, definitiones per synonyma non esse admittendas.

E. gr.

E. gr. definitio *infiniti* per id, quod nullos
habet fines, est synonymica. Infinitum
enim esse et carere finibus, sunt synonyma
Grammatica.

§. 165.

Ex quo porro apparet, definitum
minus ingredi debere definitio-
nem.

Demonstr. Si enim definitum ingreditur de-
finitionem, tunc definitum per definitum
explicas, adeoque idem per idem definis.
Cum uero definitio, idem per idem
explicans, sit nulla, nec admitti debeat,
(§. 163.) liquet, definitum minus ingredi
debere definitionem.

§. 166.

Cauendum est, ne termini, qui
definitionem ingrediuntur, defini-
nantur rursus per ipsum defini-
tum.

Demonstr. Terminis, qui definitionem in-
grediuntur, recenseri debent notae char-
acteristicae, sufficietes ad rem defi-
nitam ab omnibus aliis rebus in omni
casu, statu et tempore discernendam.

H 3

(§. 150.)

(§. 150.) adeoque termini, definitionem ingredientes, definitum plenius et clarius explicare debent. Si itaque terminos, qui definitionem ingrediuntur, et definitum explicare debent distinctius, explicas rursus per definitum, tunc reuera definitum per definitum explicas, adeoque formas definitionem identicam. Cum uero eiusmodi definitio, quae idem per idem explicat, sit definitio deceptrix aut potius nulla, nec debeat admitti (§. 163.) apparet hinc ratio, cur caendum esse affirmemus, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsum definitum.

E. gr. si quis *sapientiam* per habitum eligendi optimum definit, et *tò eligere optimum* explicat ita, ut, *eligere optimum*, nihil aliud esse, dicat, quam *sapienter* agere, tunc contra hanc regulam peccat. Re enim ipsa definitio *sapientiae* ita se habebit, *sapientia* est habitus *sapienter* agendi. En definitionem identicam.

§. 167.

Cum terminus, definitionem ingrediens, per definitum explicatur, dicitur *committi circulus in definiendo*. Hinc *Wolfius* *circulum in definiendo* dicit esse uitium, quo in defi-

definitione admittitur terminus, cuius definitionem ingreditur definitum.

Exemplum circuli uitiosi habes in observatione praecedenti. Cur uero hoc uitium dicatur circulus, ratio in aprico est, uberrimusque in recitationibus coram demonstrabitur.

§. 168.

Circulus in definiendo sollicite est evitandus.

Demonstr. Cum enim cauendum sit, ne terminos, definitionem ingredientes, per definitum explicemus (§. 166.) tum autem, cum terminos, definitionem ingredientes, per definitum explicamus, *Circulum* committamus, (§. 167.) palam est, circulum in definiendo esse sollicitum uitandum.

§. 169.

In definitionibus non uti debemus terminis vagis, indeterminatis et impropriis siue metaphoricis, sed utendum est terminis propriis et fixis.

Demonstr. Cum philosophus in omni omnino

H 4

in nino sermone uti debeat terminis propriis (§. 141.) itemque fixis, (§. 135.) adeoque translatos et uagos terminos respuat (§§. citatt.) multo magis in definiendo utendum est terminis fixis et propriis, et improprii uagique sunt ex definitionibus excludendi. In definitionibus enim condeudis id intendimus, ut aliis significemus, quomodo res definita ab omnibus aliis rebus in omni casu et tempore possit discerni (§. 150.) requiritur itaque, ut nos alii definientes intelligent. Cum uero ab aliis uix uel ne uix quidem intelligamur, si terminis impropriis et uagis usi fuerimus, (§. 141.) intelligitur, in definitionibus esse adhibendos terminos proprios et fixos, uagosque et improprios ex iisdem esse proscribendos.

Si terminus metaphoricus sive improprius in definitione quadam adhibetur, tunc debet antea definitione explicari, et ita a sensu aequiuoco liberari. e. gr. Wolfius definit *legem* per normam sive regulam, secundum quam actiones nostras conformare obligamur. Utitur hic Wolfius uoce metaphorica *normae* sive *regulae*. Sed recte utitur, quia, quid sit *norma s. regula*, in systemate suo Wolfius iam determinauit. Per *normam* enim Wolfius nihil aliud intelligit, quam propositionem, quae determinat actiones

ones nostras, i. e. quae aliquid uel agendum,
uel fugiendum dicitur.

§. 170.

In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto significatu.

Demonstr. Cum philosophus, sine necessitate, ab usu loquendi et recepto uerborum significatu recedere non debeat (§. 145.) definitiones quoque ita instruat, ut terminos adhibeat in iisdem, qui usu loquendi sunt recepti.

§. 171.

In definitionibus abstinentendum est a terminis, qui negationem inferunt, siue, quod idem est, definitio negatiua non est toleranda.

Demonstr. Cum enim in definitionibus clarius debeamus characteres euoluere, quibus definitum ab omnibus aliis rebus in omni casu et tempore internoscatur, (§. 150.) debemus per definitionem declarare, quid res sit. Cum uero, si negatiuis usi fuerimus definitionibus, non dicamus, quid res sit, sed, quid res non sit,

H 5

patet,

pater, finem definitionis in definitionibus negatiis non obtineri, adeoque definitiones negatiis pro definitionibus non esse habendas.

Fit tamen persaepe, ut ob intellectus nostri imbecillitatem positiva rei attributa per spicere nequeamus. Hinc tolerandae non nunquam definitiones negatiue. Sed NB. in eo casu, ubi uersamur in euoluendis notis characteristicis notionum contradictorie et immediate oppositarum, tertium aliquod non admittentium. Hoc enim in casu, explicato contradictorie opposito uno, alteri tribuuntur characteres contradictorie oppositi. Sic e. gr. *ens compositum et simplex* sunt sibi ita opposita, ut tertium aliquod non admittant. Si itaque explicasti *ens compositum* per eiusmodi *ens*, quod constat partibus, a se inuicem distinctis, sed inter se connexis, poteris *ens simplex* definire per illud *ens*, quod non habet partes. Quod non licet, si uersatus fueris in terminis, qui non sunt contradictorii. Absurde definires *hominem*, quod non sit *angelus*. Inter *angelum* enim et *hominem* multa adhuc dantur *tertia*.

§. 172.

In accurata definitione genus et differentia specifica requiritur.

Demon-

Demonstr. In omni definitione enumerantur characteres, qui certis tantum competunt speciebus rerum, adeoque significare debent, quomodo species altera ab altera differat. Cum uero inter hos characteres semper quidam deprehendantur, qui sunt communes rei definitae cum aliis speciebus, adeoque specierum exprimant similitudinem, intelligitur, nonnulla attributa, in definitione recensita, *genus* exprimerē (§. 107.) Cum uero eiusmodi quoque characteres allegari debent, quibus res definita, tanquam species, ab omnibus aliis speciebus dignoscatur, (§. 150.) manifestum est, definitionem quoque constare debere differentia specifica (§. 117.)

§. 173.

Definitio dispescitur cum a veteribus, tum a recentioribus philosophis, in *nominalem* et *realem*. Eadem hic utuntur appellatione, cum veteres, tum recentiores, at aliud quid illi per definitionem nominalem et realem intelligunt, aliud uero quid per definitionem nominalem et realem indicant recentiores.

§. 174.

Per definitionem *nominalem* intelligimus eiusmodi definitionem, qua enumerantur notae

notae siue attributa, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus in omni casu, statu et tempore distinguendam.

Aristotelici per definitiones nominales intelligebant grammaticas uocum explicaciones.

Huc referebant α) *etymologiam*, qua in uocis definiendae originem et stirpem inquiritur. β) *Synonymiam*, qua aliae, idem significantes, uoces, adducuntur, γ) *Homonymiam*, qua affertur multiplex uocis significatio.

Veterum itaque definitio nominalis, quam ονοματολογίαν quoque appellabant, respondebat semper quaestioni, *quid uox significet*, sed ipsorum definitio realis rem ipsam exhibebat, adeoque respondebat quaestioni: *quid res sit?* Eiusmodi autem definitionem nominalem siue uocum explicationem relinquimus Grammaticis, cum in definitionibus nominalibus formandis philosophus id agere debeat, ut notas recenseat, quae declarant significatum termini definiti. Sic e. gr. definitio nominalis *spiritus* est, cum uocem *spiritus* ita determinas, ut per *spiritum* nihil aliud intelligas, quam substantiam intellectu et uoluntate praeditam.

§. 175.

§. 175.

Realis definitio recentioribus est notio distincta, quae exponit rei definitae genesin seu modum, quo fieri uel formari potest. Wollius ita eam definit: *realis definitio* est, quae exponit modum, quo aliquid fieri potest. *Conf. Log. Lat.* §. 194.

Sic e. gr. Wollius *tristitiae* definitionem realem suppeditat *in psychol. empir. Lat.* p. 470. Cum eam definit per affectum, qui in nobis oritur ex opinione rei praesentis, quam nobis confuse, tanquam malum haud paruum repraesentamus.

In hac enim definitione exponitur, quomodo oriatur in nobis tristitia, adeoque modum, quo fieri potest in nobis tristitia, explicat.

Dicitur alias haec definitio *realis definitio genericz*, quia rei genesin siue ortum et causas exponit.

§. 176.

Definitiones nominales sunt arbitriae.

Demonstr. In definitione nominali recententur attributa, rem definitam ab omnibus aliis rebus in omni casu et tempore distinguentia (§. 150.) cum uero unius rei

rei plura dentur attributa (per princ. metaphys.) patet, definitiones nominales a uariis uarie formari posse, adeoque esse arbitrarias, siue, quod idem est, in cuiusvis positum est arbitrio, quodnam ex pluribus attributis allegare uelit.

Potest quis aliud aliud rei definitae attributum in definitione enumerare, modo attributum enumeratum a) sit eiusmodi, ut sufficiat ad rem definitam ab omnibus aliis rebus discernendam. b) sit attributum aliquod, ex quo cetera, quae rei definitae competunt, legitimo nexu, deduci possunt. Cauet itaque, putes, alterum statim errare et labi, si non eadem tecum definitione nominali fuerit usus.

§. 177.

Ex indole definitionis nominalis patet, non omnia attributa et characteres, qui rei definitae competunt, esse enumerandos, modo ea recenseantur praedicata, quae sufficient ad rem definitam ab omnibus aliis rebus discernendam, et ex quibus cetera deduci possunt.

Cauendum uero est, ne existimemus, quempiam omnia ea rei attributa, uel negare prorsus, uel in dubium vocare, quae in definitione non enumerantur. Contra hanc cautionem peccari subinde video, cum controversias Wolfianas lego. Sic e. gr.

... cum

cum Wolfius *animam* definit per substantiam, quae sit praedita ut repraesentativa uniuersi, pro situ corporis organici hanc definitionem ex eo capite impugnari, memini, quia nulla in eadem mentio fiat libertatis. Wolfium itaque, negant, admettere libertatem animae, quia ipsa definitio animae libertatem nullam adferat. De his plura coram.

§. 178.

Ex his intelligi potest:

a) Omnia finita posse definiri realiter, quia omnia habent ortum, qui ortus inuestigari potest.

b) realem definitionem de Deo dari non posse.

c) ad realem definitionem formandam requiri, ut caussas obiecti inquiramus, ut, quid earum quaelibet ad hoc producendum contulerit, dispiciamus.

d) Hinc patet, cur plurimarum rerum nullas habeamus definitiones reales. Cum enim caussas et ortum plurimarum rerum ignoremus, mirum non est, multarum rerum nullas dari a nobis posse definitiones reales.

§. 179.

A definitione differt *descriptio*. Sicut in defini-

definitione notae characteristicæ enumerari debent, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus, in omni casu et tempore, discernendam, (§. 150.) ita contra in descriptione notae allegantur, quae rei descriptæ non perpetuo et constanter, sed ad tempus, competunt, ut adeo *descriptio* nihil aliud sit, quam notio rei distincta incompleta, oratione expressa.

E. gr. Si dico, *atramentarium* est uasculum ligneum, in mensa constitutum, et continens liquorem nigrum, ducendis lineis et literis aptum, tunc *atramentarium* describo. Notae enim hæc atramentario non perpetuo competit. Descriptiones sunt individuorum, quae autem definiuntur, abstracta sunt, et maxime in classe specierum constituuntur.

CAP. IV. De *Diuisionibus.*

§. 180.

Quemadmodum ens aliquod, ex pluribus partibus compositum, generatim diuidere dicimus, si illud resoluimus in suas partes, ita Logice quoque ideam aliquam

quam totalem, et plures determinationes complexam, diuidere solemus, si illam resoluimus in ideas suas particulares. Vniuerse itaque et generalius *diuisionem* definimus per resolutionem totius in partes suas. Id ipsum, quod diuiditur, et in partes suas distribuitur, dicitur *diuisum*, ipsae autem partes, in quas diuisum resoluitur, dicuntur *membra diuidentia*.

Doctrinae de definitionibus subiungunt, cum ueteres, tum recentiorum nonnulli, caput de diuisionibus. Idque iure meritoque optimo. Diuisions enim nihil aliud sunt, quam definitiones nouae, secundum certas modifications partium totius formatae. Si ens aliquod compositum et extensum in suas partes resoluimus, tunc illa diuisio dicitur *physica*. Si uero ideam aliquam uniuersalem in suas particulares ideas, si genus in suas species resoluimus, tunc illa diuisio nominatur *mentalis* siue *Logica*. De qua in praesenti capite. Num et quale discrimen sit inter *diuisionem*, *distinctionem*, et *partitionem* reperiatur, ubetius coram definitur.

§. 181.

Diuisio a numero membrorum diuidentium diuersas sortitur denominationes. Quae duobus constat membris, dicitur *bimembris* Baum. Log. I siue

sive *Dichotomia*, quae tribus constat membris, appellatur trimembris, seu *Trichotomia*, quae quatuor habet membra, dicitur *quadrimembra*, sive *tetrachotomia*, et sic porro.

Exempla *dichotomias*, *trichotomias*, *tetrachotomias*, adferam in ipsis lectionibus.

§. 182.

Si membra diuidentia diuidimus rursus in nouas partes, dicimur *subdiuidere*.

E. gr. Cum *conscientia* diuiditur in rectam et erroneam, recta autem *conscientia* distinguitur in certam et probabilem, subdividere dicimur. Quid sit *condiuisio*, apparet ex iis, quae in recitationibus hoc loco adferam.

§. 183.

Cum, diuisionem esse totius, sive compositi resolutionem in suas partes, dixerimus (§. 180.) patet, ut est compositum, sive totum, ita quoque esse eius diuisionem. Iam uero cum totum uariis sub relationibus considerari possit oriuntur hinc uariae species diuisionis.

Totum uniuersale, sive *genus in species suas*, describitur, e. gr. Animal est uel homo, uel brutum. *Totum essentiale in partes essentiales physicas*, e. gr. Homo diuiditur in animam et corpus. 3) *Totum inter-*

integrale, seu corporeum, diuiditur in par-
tes suas quantitativas, e. gr. Corpus hu-
manum disp̄scitur in caput, truncum et ar-
tus reliquos. 4) Totum potestariuum, si-
ue quod constat uariis potentias, sive facultati-
bus, diuiditur in suas realitates, e. gr. ani-
ma in uarias facultates v. gr. sensus, imagi-
nationem, memoriam, attentionem, abstra-
ctionem, etc. Addunt hic Philosophi di-
*visionem *subiecti* in sua accidentia, seu mo-*
dos, e. gr. Omnis homo est uel pius, uel
*impius, item *accidentis* per sua subiecta,*
e. gr. poena aeterna est uel diabolorum, uel
*hominum damnatorum, porro *effectus* per*
sus caussas, e. gr. Religionis Christianae im-
*pugnatio *alia* ex ignorantia, *alia* ex mali-*
*tia est, *causae* denique per suos effectus,*
e. gr. Aliud uerbum Dei hominum mentes
terret, aliud easdem solatur, ut euangelium.
*Res aliqua etiam per *objec̄ta* sua distribui-*
tur, e. gr. aliud gaudium est ob creaturas,
aliud ob deum.

§. 184.

Membra diuidentia, simul sumta,
 debent esse adaequata diuisio,
 i. e. diuisum nec plus nec minus
 complectatur, quam omnia mem-
 bra diuidentia simul.

I 2

Demon-

Demonstr. Diuisum consideratur, ut totum, membra autem diuidentia, ut partes simul sumtae, (§. 180.) cum autem omnes partes debeant esse aequales toti, (per princ. ontolog.) membra diuidentia debent quoque adaequare diuisum, siue, diuisum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia, simul sumta.

Alii hanc propositionem ita enunciant: *Membra diuisionis debent exhaustire totum diuisum.* Alii ita: *Diuisum et membra diuidentia, sub disiunctione simul sumta, debent esse reciproca.* Falsa hinc diuisione esset, si omne animal distingueres in hominem, brutum et plantam. Diuisum enim minus contineret, quam omnia membra diuidentia, simul sumta.

Planta enim non continetur sub concepitu animalis. Ceterae regulae bonaे diuisionis continentur his positionibus: *Membra diuidentia sibi repugnant, nec unum eorum debet continere alterum.* Haec regula a nonnullis Lògicorum ita proponitur: *Membra diuidentia nunquam coincidere debent.* Contra hanc regulam peccatur, cum bonum omne distribuitur in honestum, utile, et iucundum. Membra enim diuidentia sibi non repugnant, sed coincidunt, et de se inuicem affirmari possunt: Omne enim

enim honestum est etiam utile et iucundum.
2) *Diuisio nihil contineat obscuritatis, ad-eoque termini euitentur, nihil significan-tes.* 3) *Tot membra diuidentia constitu-antur, quot ipsa rei diuisae natura suppe-ditat.* 4) *Hinc neque superstitione nimis inhaerendum dichotomis cum Ramis, neque numerus membrorum diuidentium est nimium multiplicandus.* Idem enim, inquit Seneca, uitii habet nimia, quod nulla diuisio. 5) *Diuisio non faciat saltum, hinc 6) cauendum maxime est, ne, si membra contradictrorie opposita opponantur, deinceps loco termini negatiui substituatur ter-minus positius, non perfecte aequipollens.* Contra hanc regulam peccant illi, qui omne-ens distingunt *in materiale et spiritum.* Debeant enim termino τὸ *materialis* op-ponere τὸ *immateriale*, sed loco huius ter-mini negatiui substituunt terminum affirma-tiuum *Spiritus*, qui tamen termino negatiuo *immaterialis* non perfecte aequipolleat. Non enim omne immateriale est spiritus, id quod uberioris commonistratur in Metaphysicis. Ce-terum rationes harum regularum speciatim in paelectionibus sumus enumeraturi.

C A P. V.

De

Iudiciis et Propositionibus.

§. 185.

Cum mens nostra coniungit duas ideas, aut easdem separat, *iudicare* dicitur. *Iudicium* itaque, pro secunda mentis operatione sumtum, est nihil aliud, quam idearum coniunctio, vel separatio. Ideas autem secum inuicem *iungimus*, si unam ideam alteri conuenire, cogitamus, easdemque *separamus*, si unam ideam alteri non conuenire, seu repugnare, cogitamus.

Hactenus actum de prima mentis operatione, de simplici scilicet apprehensione, siue de nuda idearum formatione. Quia uero non modo res nobis simpliciter representamus, sed ideas formatas quoque inter se ita conferimus, ut uideamus, num duae ideae inter se conueniant et non conueniant, et praeterea, percepto uero amborum idearum nexus, illas inter se coniungimus, ordinis ratio exigit, ut nunc hanc idearum combinationem vel separationem exponamus.

§. 186.

Vt uero definitio iudicij clarior euadat,
exem-

exemplum luculentius adferemus. Si e. gr. mens iudicat, Deum esse aeternum, tum 1) ideam *Dei* cum idea *aeterni* confert, ut perspiciat, num duae hae ideae inter se conueniant, aut non, 2) quando mens utriusque ideae conuenientiam animaduertit, has duas ideas ita inter se coniungit, ut statuat, Deum esse aeternum.

§. 187.

Iudicium, uerbis expressum, dicitur *propositio*, uel *enunciatio*. A Cicerone et Ramo uocatur *axioma*.

§. 188.

Affirmare dicimur, si unam ideam alteri conuenire, significamus, siue si unam ideam alteri tribuimus. *Negamus* autem, si unam notionem alteri repugnare indicamus, siue: si unam notionem ab altera remouemus.

E. gr. Si significas, ideam *aeterni* conuenire ideae *Dei*, tunc affirmas, Deum esse aeternum. Si uero ideam *aeterni* ideae *mundi* repugnare indicas, negas, mundum esse aeternum.

§. 189.

Ex quo patet, omne iudicium esse uel affirmatiuum, uel negatiuum.

Demonstr. Cum enim omne iudicium consistat in idearum coniunctione uel separatione (§. 185.) ideas autem coniungamus tum et separeremus, cum unam alteri conuenire cogitamus, uel minus, (§. 185.) consequens est, ut in omni iudicio uel ideam unam alteri conuenire, uel non conuenire, cogitemus. In illo casu affirmas, in hoc negas. (§. 188.) E. omne iudicium est uel affirmatiuum, uel negatiuum.

§. 190.

In omni iudicio debet adesse res, de qua aliquid affirmatur, uel negatur, et debet quoque adesse aliiquid, quod affirmatur et negatur.

Demonstr. Cum enim in omni iudicio coniungamus uel separeremus ideas (§. 185.) coniungere autem ideas tum demum dicamur, cum unam ideam alteri conuenire cogitamus, (§. 185.) siue, quod idem est, cum unam ideam alteri tribuimus, et ideas separeremus, cum unam alteri repugnare cogitamus, siue, quod idem est, cum unam ideam ab altera remouemus, consequens est, ut in omni iudicio debeat aliquid adesse, cui uel tribuatur notio altera, uel a quo remoueatur eadem. E. in

in omni iudicio debet adesse aliquid,
de quo aliquid affirmetur, uel negetur
(§. 188.)

Porro cum unum alteri tribuere nequeas,
uel ab eodem remouere, nisi quid adsit, quod
tribuas aut remoueas, eidens est, in omni
quoque iudicio debere aliquid adesse, quod
affirmetur, uel negetur (§. 188.)

§. 191.

Illud, de quo aliquid uel affirmatur, uel
negatur, dicitur *subiectum*, id uero, quod af-
firmatur, uel negatur, appellatur *praedicatum*.

§. 192.

Vt adeo nunc intelligas, in omni iudicio
debere adesse subiectum et praedicatum (§.
190. 191.) et quia omnis propositio siue enun-
ciatio est iudicium uerbis expressum, (§. 187.)
eidens est, ad omnem quoque propositio-
nem subiectum et praedicatum requiri, siue
terminum, quo res ista enunciatur, de qua
iudicatur, et terminum, quo determinatur,
quid rei uel conueniat, uel non conueniat.

Subiecta et praedicata propositionum
uocantur quoque *propositionum extrema*,
quia ab initio et fine posita, propositiones
terminant.

§. 193.

Praeter subiectum et praedictum in omni quoque propositione debet adesse *copula*.

Demonstr. Quia enim in omni enuntiatione iudicium meum significo, (§. 187.) in omni autem iudicio notiones uel coniunguntur, uel separantur, (§. 185.) consequens est, ut in omni propositione uoce quadam opus sit, per quam notionum nexus uel separatio indicetur. Vox illa, quae subiectum praedicato coniungit, sive, quae nexus subiecti et praedicati indicat, dicitur *copula*. E. ad omnem propositionem praeter subiectum et praedictum requiritur copula.

Copula autem, sive terminus, qui nexus subiecti et praedicati indicat, est uox EST. Cui si particula non praefigitur, indicatur notionum separatio. Ille terminus EST aut ponitur expresse nonnunquam, aut latet. In illo casu habes *copulam explicitam*, in hoc *implicitam*, e. gr. Deus est aeternus, copula hic adeat explicita, sed, si dicis, Deus omnia conseruat, copulam latere uides. Propositione enim resoluta ita debet, Deus est conseruans omnia.

Copula a ueteribus practerea dividitur
in

in copulam secundi adiecti et tertii adiecti.
 Illa est, cum terminus EST nullum praedicatum post se habet, sed notat tantum rei existentiam, e. gr. *Deus est*. Si uero uox EST praedicatum post se habuerit, quod cum subiecto coniungit, dicitur *copula tertii adiecti*, e. gr. *Deus est aeternus*.

§. 194.

Quae propositiones expressum subiectum, praedicatum et copulam habent, dicuntur *Logicae et perfectae, imperfectae autem dicuntur et crypticae*, in quibus uel subiectum, uel praedicatum, uel copula latent.

Huc referuntur quoque propositiones iliae, in quibus nihil de altero uel affirmatur, uel negatur, quamvis nexus uocabulorum Grammaticus obseruetur, quas uocant *non-Logicas*. Tales sunt propositiones *optatiuae, imperatiuae, praecipiuae, interrogatiuae, exclamatiuae etc.*

§. 195.

Varias propositionum species triplici illa notissimaque quaestione, *quaes? qualis? quanta?*, euoluunt philosophi. Ad quaestionem, *quaes sit propositio*, respondendum praecipiunt, quod sit uel *simplex*, uel *composita*. Ad quaestionem, *qualis est propositio?* respondent, quod sit uel *affirmativa*, uel *negativa*.

Ad

Ad quaestionem denique, *quanta est proposicio*, responderi uolunt, est uel *uniuersalis*, uel *particularis*, uel *singularis*. De singulis sigillatim et distincte.

§. 196.

Propositio simplex, quae *categorica* quoque dicitur, est, in qua praedicatum, sine ultra conditione adiecta, de subiecto enunciatur.

E. gr. Haec propositio, *Deus est aeternus*, est propositio categorica. Sine ulla enim conditione de Deo praedicatum *aeterni* enunciatur. *Propositionem simplicem* uocant quoque illam, quae unico subiecto et unico praedicato constat.

§. 197.

Propositio composita illa est, in qua uel plura simul subiecta locum habent, uel praedicata.

E. gr. *Deus est et aeternus et omnipotens. Liberalitas et temperantia sunt uirtutes.* Hae propositiones sunt compositae, quia in prima sunt plura praedicata, in altera uero plura adsunt subiecta.

Ad propositiones compositas referunt 1) propositionem *hypotheticam*, sive *conditio-nalem*, 2) *disiunctiuam*, 3) *copulatiuam*. De singulis sigillatim.

§. 198.

§. 198.

Propositio *conditionalis* sive *hypothetica* est, in qua praedicatum tribuitur subiecto sub addita aliqua conditione.

E. gr. *Si Deus est ens sapientissimum, eligit optimum,* est propositio hypothetica, sive conditionalis. De hac propositione hypothetica duas has obserues regulas: 1) *Conditio nihil ponit in esse*, i. e. quod sub conditione esse dicitur, illud nondum, sine illa adiecta conditione, esse existimandum est. E. gr. *Si Caius diligens est, erit doctus.* Si quis inde, omissa conditione, inferret, *Caius erit doctus*, contra hanc regulam peccaret. 2) *Conditio impossibilis habet vim negandi.* E. gr. si effeceris, ut heri fiat hodie, haeredem te opum mearum instituam, i. e. non te instituam haeredem.

Celeb. *Wolfius* recte existimat Log. Lat. p. 228. omnes propositiones categoricas tacitam hypothesin innoluere. Cum enim nihil sit sine ratione sufficienti (§. 3.) debet quoque semper uel in subiecti natura, uel extra eiusdem naturam deprehendi ratio, cur praedicatum ei uel competit, uel non. Ratio illa, ob quam praedicatum subiecto conuenit, dicitur *hypothesis*, illud autem, quod ob illam rationem subiecto tribuitur, dicitur *thesis*. Vnde est, ut *hypothesin et thesis omni pro-*

propositioni inesse, iudicent accuratores philosophi, conf. Heinecc. *Element. Logic.* p. 39. E. gr. si dixeris, *Deus est aeternus*, habes propositionem categoricam, (§. 196.) ratio uero debet adesse, cur dicas potius, *Deus est aeternus*, quam, Deus non est aeternus.

§. 199.

Propositio disiunctiva est, ubi ex pluribus praedicatis unum trahiendum esse subiecto affirmatur, sed quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

Est haec definitio *Celeb. Wolfii* in Log. Lat. p. 282. Hanc propositionis disiunctivae definitionem sequenti illustrabimus exemplo. E. gr. si quis dixerit, *aut anima est ens simplex, aut compositum*, tunc alterutrum horum praedicatorum animae trahiendum est, quodnam uero trahiendum sit, non determinatur. Praedicata, quae in propositione disiunctiva sibi repugnant, dicuntur *membra disiuncta*. De his propositionibus sequentes notes regulas.

1) *Plena esse debet membrorum disiunctorum enumeratio*. Vnde falsa est sequens propositio: Aut peccatum est ens creatum, aut increatum. Datur enim adhuc ens introductum. 2) *Membra disiuncta sibi debent*

bent ita esse opposita, ut simul consistere non possint. Falsa hinc esset propositione: A&rio aut est pia, aut decora.

§. 200.

Propositio *copulativa* est, si subiectum et praedicatum ita connectuntur, ut uel utriusque subiecto sigillatim possit tribui idem praedicatum, uel eidem subiecto possint tribui singula praedicata,

E. gr. *Deus est et omnipotens, et omniscius.*

§. 201.

Cum propositiones formamus, tunc modum perfaepe determinamus, quo praedicatum subiecto conueniat, uel non conueniat. Quod cum sit, dicuntur propositiones istae *modales*.

Tales modi sunt quatuor 1) *necessae est*, 2) *contingit*, 3) *possibile est*, 4) *impossibile est*. E. gr. *necessae est, mundum, sole splendente, illustrari*. *Contingit, nonnullos, qui philosophiae operam dant, in Atheismum prolabi*. *Possibile est, Titium aegrotare*. *Impossibile est, ut scriptura sacra errores nobis tradat*.

§. 202.

Propositiones adhuc considerandae sunt exponi-

exponibiles. Sunt autem propositiones *exponibiles* eiusmodi propositiones, quae ob particulas quasdam aliquam inuoluunt difficultatem et multiplicitatem, ut per aliquot alias propositiones explicari debeant, si illis sua constare debet claritas.

Ad exponibiles referuntur 1) *propositiones exclusiuae*, 2) *exceptiuae*, 3) *restrictiuae*, 4) *comparatiuae*.

§. 203.

Propositio exclusiua est, in qua difficultatem et multiplicatiun sensum adferunt particulae exclusiuae.

Sunt autem particulae exclusiuae, *situs*, *unicus*, *solum*, *tantum*, *duntaxat* etc. E. gr. *sola fides iustificat*, est propositio exclusiua.

Exclusiua est uel exclusi subjecti, uel exclusi praedicati. Illa est, ubi particula exclusiua refertur ad subiectum, e. gr. *sola fides iustificat*. Haec est, in qua particula exclusiua refertur ad praedicatum, e. gr. *Caius tantum calumniari nouit*, i. e. nihil aliud didicit, quam artem calumniandi.

De exclusiua notamus hanc regulam: *exclusiua non excludit quodvis, sed tantum opposita* e. gr. Si dicimus: *Sola fides iustifi-*

iustificat, non excludimus hoc ipso meritum Christi, aut gratiam Dei, sed tantum bona opera. Sed haec de exclusiua.

§. 204.

Propositio exceptiua est, in qua particulae exceptiuae difficultatem per sensum multiplicatum adferunt.

Sunt autem particulae exceptiuae, *praeter*, *nisi*, *praeterquam*, *excepto*, etc. E. gr. Omne ens, praeter Deum, est contingens, est propositio exceptiua. Quomodo exponentur cum exclusiuae, tum exceptiuae, in lectionibus ipsis demonstrabitur.

§. 205.

Propositio restrictiua est, in qua particulae restrictiuae multiplicatum sensum ob difficultatem inferunt.

Sunt uero particulae restrictiuae, uel limitatiuae, *quatenus*, *qua*, *in quantum*, *quod attinet ad*, *quoad* etc. E. gr. Homo, qua animam, est incorruptibilis.

Propositiones restrictiuae distinguuntur in propositiones *specificatiuas* et *reduplicatiuas*. De quibus speciatim in recitationibus.

§. 206.

Propositio comparatiua est, in qua particula

Baum. Log.

K

la

la aliqua comparatiua subiecti praedicatique relationem ad se inuicem afficit.

Particulae autem comparatiuae sunt *magis, minus, plus, maxime*, etc. e. gr. Atheismus est magis perniciosus, siue est perniciosior, quam supersticio.

In omni autem comparatiuae propositione tria occurunt, 1) res, quae inter se comparantur, 2) aliquid, in quo comparantur, quod uocant *tertium comparationis*, 3) requiritur, ut tertium comparationis uni rerum comparatarum maiori gradu tribuatur, alteri in minori. Id, cui tertium comparationis in maiori gradu tribuitur, dicitur *Maius comparatum*. Id uero, cui tertium comparationis minori gradu tribuitur, dicitur *minus comparatum*. e. gr. in hac propositione, *Wolfius accuratius demonstrat, quam Leibnitius*, res comparatae sunt *Wolfius et Leibnitius*, tertium comparationis est *accurata demonstratio*, siue *rigor demonstrandi*, comparatum maius est *Wolfius*, comparatum uero minus est *Leibnitius*.

Quomodo propositiones comparatiuae exponantur, itemque quid sint propositiones *proprie et impropre* comparatiuae, docebo uberius in praelectionibus.

Ceterum ad exponibiles referuntur a non-

nonnullis quoque propositiones *inceptiuae*, e.gr. Caius incipit esse pius, *desitiae*, e.gr. Caius desinit esse diligens. *Continuatiuae*, e. gr. Caius continuat esse diligens, et denique *exhibitiuae*. Definiunt autem Logici *propositionem exhibitiuam* per eiusmodi propositionem, in qua loco subiecti *pronomen* adhibetur *demonstrativum* ad exhibendum alicui aliquid, quod est ex duabus rebus copulatum, quarum *principalis* minusque sensui obvia in praedicato exprimitur, altera uero, quae magis patet, non expressis uerbis ponitur, et *uehiculum* appellatur. Sic, ostendo marsupio, pecunia repleto, dicere possum, hoc est pecunia, ubi res principaliter significata, est *pecunia*, uehiculum uero *marsupium*. Talis *exhibitiu* propositio est illa Iesu: *Hoc est corpus meum*. Haec tenus de *exponibilibus*, quas merito inter propositiones compositas retuleris, quippe quae non unicum subiectum et praedicatum unicum inuoluunt, sed plures omnino propositiones, si analysis instituatur, et expositio accedat.

§. 207.

Ad qualitatem nunc propositionum accedimus, secundum quam omnis propositio uel *affirmans* est, uel *negans*.

K 2

§. 208.

§. 208.

Propositio affirmativa est, in qua praedicatum tribuitur subiecto, *negativa* uero est, in qua praedicatum remouetur a subiecto.

Negatiuae propositionis signum est negatio NON, quae particula NON in propositionibus negatiuis semper ad copulam referri debet.

Plures dantur casus, in quibus negatio ingredi potest propositionem, adeoque copulam non afficit. Deprehendimus in multis propositionibus, quod negatio terminum tantum aliquem, aut termini partem, cui NON immediate praeponitur, afficiat. Quo in casu habes propositiones *infinitas*, e. gr. propositio infinita est sequens: Adam in statu integritatis potuit non mori. Sed propositio sequens est negativa: Adam in statu integritatis non potuit mori. Haec falsa est propositio, illa uera.

§. 209.

Propositio, ratione quantitatis, est uel *universalis*, uel *particularis*. Ita est, si hypothesis sive conditio, sub qua praedicatum enunciatur de subiecto, latet in ipsa subiecti natura. *Wolfius* ita propositionem uniuersalem definit: in qua subiectum est terminus communis, species nempe uel genus, praedica-

dicatum autem conuenit singulis speciei individuis, vel singulis generis speciebus, harumque individuis.

E. gr. *Homo est rationalis*, est propositione uniuersalis, ratio enim, sive hypothesis, sub qua rationalitas praedicatur de homine, latet in ipsa natura et definitione hominis. Subiectum in hac propositione est terminus uniuersalis, nempe species, et praedictum est eiusmodi, ut ad omnia individua, sub specie contenta, applicari queat.

§. 210.

Signum uniuersitatis in propositione affirmativa est uox *omnis*, in negativa, *nullus*.

§. 211.

Cum propositio uniuersalis habet signum uniuersitatis sibi additum, tunc dicitur propositio *uniuersalis definita*, cum uero propositio uniuersalis absque signo uniuersitatis adfuerit, tunc habes propositionem *uniuersalem indefinitam*.

E. gr. *Omnis homo est mortalis*, est propositio *uniuersalis definita*, quia hic comparat signum uniuersitatis. Sed si dixeris: *Homo est rationalis*, tunc haec quidem propositio est *uniuersalis*, sed *indefinita*.

K 3

§. 212.

§. 212.

Perspicuum hinc est, uniuersalitatem propositionis minus recte cognosci ex signo uniuersalitatis praeposito.

Demonstr. Cum enim detur propositione uniuersalis indefinita (§. 211.) in propositione autem indefinita uniuersali nullum signum uniuersalitatis compareat, (§. cit.) manifestum est, signum uniuersalitatis non efficere propositionem uniuersalem.

Sumas e. gr. hanc propositionem: *Omnis homo est eruditus.* Huic propositioni signum uniuersalitatis praefixum uides, ec tamen est uniuersalis. Ut adeo minus recte a Scholasticis illa propositio dicatur uniuersalis, cuius subiecto praefigitur signum uniuersale. Aliud criterium allegetur necesse est, ex quo diuidetur propositionis vel uniuersalitas, vel particularitas, idque ex ipsa subiecti natura desumi debet.

§. 213.

Porro hinc liquet, recte affirmari a philosophis, propositiones indefinitas in communi sermone aequipollere uniuersalibus.

Si

Si quis e. gr. diceret indefinite, *cantores amant humores*, item: *Galli sunt adulteri*, neque *cantores* neque *galli* has ferrent propositiones indefinitas, facile easdem admissuri, si pro particularibus haberent. Haec tenus de propositione uniuersali.

§. 214.

Propositioni uniuersali opponitur *particularis*. Est autem propositio particularis, in qua subiectum est terminus communis, genus nempe uel species, praedicatum uero non conuenit, nisi quibusdam speciei uel generis indiuiduis. Nota particularitatis est vox *quidam*.

E. gr. *quidam homo est pius*. Hic, ut uides, subiectum est terminus communis, nempe species, praedicatum autem est eiusmodi, ut non omnibus indiuiduis, sub hac specie contentis, competit.

§. 215.

Propositionis particularis subiecto nunc signum particularitatis praefigitur, nunc omittitur. In illo casu habes *propositionem particularēm*, eamque *definitam*, in hoc *propositionem particularēm indefinitam* habes.

§. 216.

Vt adeo hinc rursus intelligas, 1) signum
K 4 parti-

particularitatis non pertinere ad naturam et
essentiam propositionis particularis, genera-
tim consideratae, sed tantum definitae (§. 215.)
2) non ideo propositionem esse particula-
rem, quanvis signum particularitatis sit
prefixum.

Permagni refert, propositiones particu-
lares in scientiis transformari in uniuersales.
Id, uero sequenti ratione fieri potest. Si
propositionem habueris particularem, tum
ad hypothesin, conditionem, sive determi-
nationem attendas, sub qua praedicatum sub-
iecto competit, et eam determinationem
addas, tum praedicatum subiectis omnibus
competet, quae sunt sub iisdem circum-
stantiis, iisdemque determinationibus gau-
dent. E. gr. Haec propositio : *quidam*
homo est Philosophus, est propositio parti-
cularis. Si hanc propositionem commu-
tare uolueris in uniuersalem, rationem ex-
quiras, cur hoc praedicatum quibusdam
hominibus competat. Inuenies scilicet, quia
quidam homines habitu rationes rerum
perspiciendi et asserta sua demonstrandi
gaudent. Hinc nunc efficietur uniuersalis
propositio, si determinationem et conditio-
nem addideris. h.m. *Omnis homo, qui gau-*
det habitu rationes rerum inuestigandi et
asserta sua demonstrandi, est philosophus.

Ab

Ab hac consideratione dependet analysis propositionum, quae est *resolutio* in *thesin* et *hypothesin*. De qua analysi propositionum eiusque usu plane insigni in recitationibus plura differam.

§. 217.

Propositio singularis est, cuius subiectum est individuum, siue terminus singularis.

E. gr. *Caius est eruditus*, *Iosephus est castus*, sunt propositiones singulares.

§. 218.

Ex his omnibus uides, omnes propositiones esse uel uniuersaliter affirmantes, uel uniuersaliter negantes, uel etiam particulariter affirmantes, uel particulariter negantes.

Differentiam hanc propositionum indicarunt scholaſtici per quatuor has uocales A. E. I. O. A. significat uniuersalem affirmantem, E. uniuersalem negantem, I. particularēm affirmantem, O. particularem negantem.

§. 219.

Ad differentiam nunc accedimus propositionum, quoad obiectum et euidentiam earum. Quoad obiectum, siue rem illam, quae propositione continetur, omnis propositio dividitur in propositionem *theoreticam*, et *practicam*. Quoad euidentiam, siue praedica-

K 5

dicationis claritatem, propositio omnis est uel *demonstrabilis*, uel *indemonstrabilis*. De singulis sigillatim.

Hic uel maxime exponi debent propositiones, quas in Mathematicorum scriptis obuias esse, nouimus, quasque ipsi peculiaribus nominibus, in methodo sua, a se inuicem discreuerunt.

§. 220.

Propositio theoretica dicitur, in qua aliquid, quod subiecto inest, de eodem affirmatur, uel negatur. *Propositio practica* est propositio, in qua aliquid fieri posse affirmatur, uel fieri debere postulatur.

E. gr. *Homo est rationalis. Deus est aeternus*, sunt propositiones theoreticae. Haec autem propositio, *quicunque uult habitum sibi acquirere, debet actiones easdem crebrius repetere*, est propositio practica.

§. 221.

Propositio indemonstrabilis dicitur, in qua nexus subiecti, et praedicati, intellectis terminis, statim patet. In casu opposito propositio dicitur *demonstrabilis*, siue *demonstrativa*.

E. gr. Haec propositio: *Fieri non potest, ut aliquid eodem tempore sit et non sit*, est propositio indemonstrabilis, quia statim per

per terminos patet. Sed haec propositio,
anima est immortalis, est propositio de-
monstrabilis, siue demonstrativa, quia haec
propositio non est ex terminis manifesta, et
in psychologia rationali ex multis aliis pro-
positionibus demonstratur.

§. 222.

Propositio indemonstrabilis theoretica uo-
catur *Axioma*.

E. gr. Hae propositiones, *totum est mai-
us sua parte*, item, *impossibile est, idem
simul esse et non esse*, sunt axiomata.

Veteres uocabant tritos illos Metaphysi-
corum canones quoque axiomata. Quia ue-
ro illi canones et dictaria philosophorum
plerumque sunt propositiones sensus uagi et
indeterminati, multisque adhuc exceptioni-
bus sunt obnoxiae, minus recte uocari posse
illos axiomata, rigoroso sensu, in praelecti-
onibus commonistrabo. Axioma enim, ui-
uocis, indicat eiusmodi propositionem, cui
auctoritas aliqua in conuincendo competit,
quaeque ob dignitatem suam et evidentiam
intrinsecam assensum extorquet, ita, ut praec-
fidiis alienis, quibus assensus extorqueatur,
plane non indigeat. conf. *Hagen de Metho-
do Mathematica* p. 239. et *Bulfingeri dis-
sert. de axiomatibus philosophicis. Tubing.
bab.*

Ad

Ad axiomata referunt recentiores

1) Omnem illam propositionem, quae ex unica definitione immediate deduci potest. Ita enim Wolfius in *commentatione breui de Meth. mathem.* §. 30. *Quicquid ex consideratione eorum, quae in una definitione continentur, immediate deducitur, axioma uocamus, si quid rei conuenire aut non conuenire, enunciet.* Sumas e. gr. hanc definitionem: *Spiritus est substantia, intellectu et uoluntate praedita.* Si ex hac unica definitione has positiones immediate deduxeris: *Spiritus est substantia, Spiritus est intellectu praeditus. Spiritus est uoluntate praeditus. Quicquid non est, intellectu et uoluntate praeditum, illud non est spiritus.* Tunc haec propositiones uocantur axiomata.

2) Ad Axiomata referuntur *propositiones identicae*, in quibus idem, quoad uocem atque sensum, de se ipso affirmatur. E. gr. Tales propositiones identicae sunt sequentes: *Homo est homo.* Item: *Quicquid habet partes, illud gaudet quoque multitudine partium.*

3) Et quia omnes definitiones sunt propositiones identicae (§. 146.) patet, propositiones, in quibus definitio praedicatur de definito, aut vice versa de definitione definitum, referri

referri recte inter axiomata. e. gr. *Quicquid est spiritus, debet esse substantia intellectu et uoluntate praedita.* Et quicquid est *substantia intellectu et uoluntate praedita,* illud recte inter spiritus refertur.

§. 223.

Postulatum dicitur propositio practica, indemonstrabilis, siue propositio aliqua practica, quae immediate ex unica definitione concipiatur et deducitur.

E. gr. Definias *felicitatem* per statum durabilis gaudii. Si ex hac unica definitione has positiones deduxeris practicas: *qui uult felicitate potiri, debet id agere, ut in statu gaudii durabilis uersetur, Item: Homo redditur felix per id, quod ipsi durabile gaudium affert,* tum haec propositiones dicuntur *postulata.*

§. 224.

Theorema uocatur propositio theoretica demonstrabilis, siue demonstrativa. Siue: *Theorema* est propositio theoretica, ex pluribus definitionibus, inter se collatis, eruta.

E. gr. Haec propositio: *Ens simplex caret omni magnitudine,* est theorema, quia haec propositio debet demonstrari ex definitione *entis simplicis* et definitione *magnitudinis.* In omni theoremate attenden-

dum

dum est ad duo momenta, *thesin* scilicet, siue ipsam *propositionem*, quae enunciat, quid rei conueniat, uel non, et *probationem theses*, quae nexus uel repugnantiam, ope idearum quarundam intermediarum, clare luculenterque declarat. Probatio autem plerumque his literis concluditur. Q. E. D. i. e. *quod erat demonstrandum.*

§. 225.

Problema dicitur propositio practica demonstrabilis, siue, est propositio practica, ex pluribus definitionibus deducta.

E. gr. *Voluntas est emendanda per prae*iudiciorum abolitionem.** Haec propositio est demonstranda, et regulae practicae speciem induit.

Vox *problematis* alias duplii potissimum sensu sumitur, 1) pro quaestione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si autem modus operationis producenda indicatur, tum ille modus operationis indicatus dicitur *solutio problematis*, e. gr. *Quomodo emendatur uoluntas hominis?* est hoc sensu *problema*, solutio autem problematis esset sequens: *si in intellectu uia et distincta boni malique repraesentatio excitatur, tum efficitur id, ut uoluntas nil appetat, nisi uerum bonum, et nil auersetur, nisi uerum malum.* Quo ipso emendatur. 2) Vox *problematis* significat quo-

quoque propositionem et quaestionem dubiam, de qua in utramque partem disputari potest. e. gr. *num anima a parentibus propagetur?*

§. 226.

Corollaria, quae alias quoque dicuntur *consecutaria*, itemque *porismata*, sunt propositiones, quae siue multa ratiociniorum ambage ex definitionibus uel propositionibus aliis inferuntur.

Si e. gr. hoc theorema fuerit positum:
Affectus turbant attentionem, et ex hoc theoremate hanc propositionem elicueris:
E. et ira turbat attentionem, tunc haec ultima propositio dicitur *corollarium*.

§. 227.

Singulis his propositionum generibus adiungi solent *Scholia*, quae illustrant ea, quae adhuc obscura uideri poterant.

Ad scholia itaque omnes illae annotationes pertinent, quibus usus propositionis demonstratae, historia, neque minus ratio, qua auctor ad hanc illamue propositionem peruenierit, explicantur. Si e. gr. *principium indiscernibilium* explicasses et demonstrationes, et in annotatione aliqua adiecta, uel primum huius principii auctorem, uel eiusdem usum, uel obiectiones nonnullorum, contra

t, si
quid
the-
ope
lare
ple-
i. e.

de-
ex

ae-
titio
pe-

fl-

qua
Si

in-
di-
gr.

s?
o-

ii-
ia

as
a-

e-
at

o-

contra illud formatas, uel alia, hoc principium illustrantia, adferres, tunc integra illa annotatio, qua haec adferuntur, quae ad illustrandum principium indiscernibilium pertinent, diceretur *Scholion.*

§. 228.

Lemmata dicuntur propositiones, ex aliena disciplina desumptae, et in subsidium adductae, ad demonstrationem alicuius propositionis in disciplina, quam tractamus, obuiae, absoluendam.

E. gr. si in philosophia morali theorema demonstrare uelles: *omnes actiones bonae uel malae sunt intrinsece et per suam naturam bonae, uel malae*, ad hoc autem demonstrandum in subsidium uocares propositionem illam metaphysicam: *essentiae rerum sunt necessariae*, tunc haec propositio dicitur *lemma.*

§. 229.

Hactenus de propositionum differentie. Proximum est, ut addamus quaedam, de propositionum *affectionibus*, de quibus scholastici multa operose magis, quam utiliter praeceperunt. Ad affectiones propositionum pertinent α) *Opposito*, β) *subalternatio*, γ) *Conversio*, δ) *aequipollentia*. De singulis ea adferemus, quae nobis in accurata ratiocinatione usui esse possunt.

§. 230.

§. 230.

Opposito est propositionum inter se pugnantium collatio, ubi una affirmat, quod altera negat.

E. gr. inter duas has propositiones datur oppositio: *Mundus est ens contingens*, *Mundus non est ens contingens*. Dividitur autem oppositio in *contrariam*, *contradictoriam*, et *subcontrariam*.

§. 231.

Propositiones, quarum una uniuersaliter negatur, quod in altera uniuersaliter affirmatur, de eodem subiecto, dicuntur *contrariae*.

E. gr. *Omnis sapiens eligit optimum*, *Nullus sapiens eligit optimum*, sunt propositiones contrariae. De propositionibus contrariis nota hanc regulam: *Contrariarum propositionum utraque falsa esse potest, at nunquam utraque uera*. Si has duas habueris propositiones: *O. eruditus est pius*, *N. eruditus est pius*, tunc facile uides, has duas propositiones esse contrarias, et ambas falsas.

§. 232.

Contradicторia propositio est, quae idem praedicatum de eodem subiecto et affirmat et negat, siue cum propositiones uniuersaliter affirmantes et particulariter negantes, uel uniuersaliter negantes et particulariter affirmantes,

Baum. Log.

L

tes,

tes, inter se comparantur, tunc hanc *oppositionem* uocamus *contradictoriam*.

E. gr. *Omnis sapiens eligit optimum, quidam sapiens non eligit optimum.* De indole et requisitis uerae contradictionis plura coram adferam. Nota interim *contradicторiarum propositionum alteram semper ueram, alteram falsam esse.*

§. 233.

Subcontraria oppositio est inter duas particulares propositiones.

E. gr. *Quidam homo est doctus, quidam homo non est doctus.* De propositionibus subcontrariis nota est regula: *Subcontrariae propositiones ambae uerae, at non ambae falsae esse possunt.* Duae hae propositiones modo memoratae, sunt uerae, sed duae falsae esse non possunt. Tantum de oppositione.

§. 234.

Subalternatio est illa propositionum affetio, qua propositio latior, siue maioris extensionis, includit propositionem angustiorem, siue minoris extensionis, siue: *subalternatio* est relatio uniuersalis propositionis atque particularis inter se, quae idem subiectum idemque praedicatum habent. *Vniuersalis* propositio, quae includit particularem, dicitur *subalternans*.

nans. Particularis autem propositio, quae sub uniuersali continetur, dicitur subalternata.

E. gr. *Omne animal uiuit et sentit;* *quoddam animal uiuit et sentit.* Prior propositio dicitur subalternans, posterior subalternata.

Hic notes uelim regulas sequentes: 1) *Si subalternans est uera, subalternata quoque est uera.* Si e. gr. uerum est, *omne animal uiuere*, uerum quoque est, *quoddam animal uiuere.* 2) *Non uero vice uersa, si subalternata est uera, subalternans quoque erit uera.* Verum est, *quendam hominem esse doctum*, non ideo uerum est, *omnem hominem esse doctum.* 3) *Si subalternans est falsa, non ideo statim falsa est subalternata.* e. gr. Falsum est, *omnem hominem esse doctum*, non uero ideo falsum est, *quendam hominem esse doctum.* Harum regularum rationes in recitationibus enumerabo.

§. 235.

Conuersio dicitur talis mutatio propositionis, ubi subiectum fit praedicatum, et u. u. *falsa* qualitate s. ueritate propositionum.

E. gr. Hae propositiones: *Omnis spiritus est intelligens, et omne intelligens est spiritus,*

L 2

ritus, dicuntur conuerti. Prior propositione, cuius subiectum et praedicatum transponitur, dici solet *conuertenda*, uel *conuersa*. Posterior, quae ex hac permutatione oritur, dicitur *conuertens*.

Triplex statuitur conuersio: 1) *simplex*, qua eadēa quantitas et qualitas propositionum seruat, e. gr. *Nullus uirtuosus calumniis delectatur*, E. *Nullus, qui calumniis delectatur, est uirtuosus*. 2) *Per accidens* conuersio fit, qua mutatur quantitas propositionum. e. gr. *Omnis doctus est homo*, E. *quidam homo est doctus*. 3) *Per contrapropositionem*. Cum qualitas terminorum mutatur, qualitate et quantitate manente. e. gr. *Quidam homo non est sapiens*, E. *quoddam, quod est non sapiens, est homo*.

§. 236.

Supereft *aequipollentia* propositionum. Propositiones autem dicuntur *aequipollentes*, quae uerbis quidem discrepant, sed sensum eundem habent.

E. gr. *Affectus turbant attentionem; mens nostra turbatur in attendendo ab affectibus*, sunt propositiones *aequipollentes*. Multa hic operosius a Scholasticis sunt tradita, quae tamen recte cum cel. Syribo ad lusus Logicorum Scholasticorum difficiles referas. Quae hic sciri merentur, ea uero in ipsis scholis adducam.

CAP.

C A P . VI.

De

Ratiocinatione et Syllogismo.

§. 237.

Haec tenus actum est de iudicio et propositione. Cum uero idearum conuentiam uel separationem non immediate semper perspicere possimus, illud fiat, necesse est, ope alicuius ideae tertiae, cum scilicet ex comparatione duarum idearum cum tertia colligimus, coniungendaene sint, an separandae. Atque ita ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertiam elicimus, quod uocant *ratiocinari*.

E. gr. si comparas *Deum* cum ente *indestructibili* et *simplici*, satis intelligis, *Deum* et *ens indestructibile* posse iungi. Atque ita nunc ratiocinium ita conficies:

O. *ens simplex* est *ens indestructibile*,
Deus est *ens simplex*, E.
Deus est *ens indestructibile*.

Hic iudicium tuum: *Deus est ens indestructibile*, deriuas ex duobus iudiciis hisce,
O. ens simplex est ens indestructibile, *Deus est*

L 3

est

est ens simplex. Haec duo iudicia notionem communem habent, scil. ideam entis simplicis.

§. 238.

Hinc intelligis, ad omne ratiocinium non plures ideas requiri, quam tres, et tria tantum iudicia adesse debere.

Demonstr. Cum enim ratiocinium oriatur ex comparatione duarum idearum cum tertia (§. 137.) perspicuum est, in ratiocinatione non plures conceptus requiri, quam quidem tres.

Porro cum omne ratiocinium sit actus mentis, quo ex duobus iudiciis, notionem communem habentibus, tertium elicimus, (§. 137.) manifestum est, ad omne ratiocinium non plura requiri, quam tria iudicia.

§. 239.

Per experientiam deprehendimus, ordinem cogitandi in formandis ratiociniis ita procedere.

I. Rem aliquam siue notionem ad genus aliquod uel speciem referimus, atque tum omne illud, quod de genere illo uel specie, ad quam obiectum retulimus, affirmatur, uel negatur, de ipso quoque obiecto, ad genus uel speciem relato, affirmamus uel

uel negamus. Hic est prior modus cogitandi in conficiendis ratiociniis.

II. Ordo cogitationum quoque ita instituitur. Cum in obiecto A notas uel characteres animaduertimus, qui definitio nem aliquam constituant, tunc obiecto illi A definitum conuenire iudicamus, (§. 157.) & cum notas et characteres ab obiecto abesse obseruamus, tunc obiecto illi A definitum non conuenire pronunciamus.

E. gr. *Iram* referimus ad genus, nimirum *Affectus*. Omne itaque illud, quod de affectu tibi suppeditat memoria, uel imaginatio, e. gr. *quod affectus turbent attentionem*, eadem applicas ratione ad *iram*, sequentem in modum :

O. affectus turbat attentionem.

O. ira est affectus, E.

O. ira turbat attentionem.

Hoc ratiocinium ad primum cogitandi modum est conformatum. Exemplum posterioris modi nunc habet.

E. gr. in Caio obseruas, ipsum esse tranquillum et laetum in rebus aduersis, cum vero per imaginationem tibi succurrat, hos characteres esse characteres hominis *patientis*, infers, Caium esse patientem, sequentem in modum :

Quicunque laetus et tranquillus est in
rebus aduersis, ille est patiens,
Atqui Caius laetus et tranquillus est in
rebus aduersis, E.
Caius est patiens.

§. 240.

Omnia itaque ratiocinia affirmativa nituntur hac positione: *Quicquid de genere uel specie omni praedicari potest, illud etiam praedicatur de quoquis sub illo genere uel specie comprehenso.* Item: *Cui competit definitio, illi quoque conuenit definitum.*

Atque his propositionibus absolutitur perulgatum illud DICTVM DE OMNI quod recte pro fundamento ratiociniorum affirmatiuorum habetur.

§. 241.

Si negatiue ratiocinamur, tunc cogitationes nostras ad hanc regulam conformamus: *Quicquid de genere uel specie omni remouerur, uel negatur, illud quoque de quoquis sub illo genere uel sub illa specie contento negatur.* Item: *Cui non conuenit definitio, illi quoque non conuenit definitum.*

His comprehenditur DICTVM DE NVLLO, quod adeo recte fundamentum ratiociniorum negatiuorum esse creditur.

§. 242.

Ratiocinio, tanquam actui mentis interno, respon-

respondet *syllogismus*, tanquam actus externus, qui ideo uocatur *oratio*, ratiocinia mentis declarans, siue *syllogismus* est ratiocinium uerbis expressum.

Vocabula *συλλογίζειν* et *συλλογίζεσθαι*, ex Scholis Arithmeticorum ad Logicos transierunt. Quemadmodum enim arithmeticus ex datis duabus quantitatibus cognitis tertiam incognitam elicit, ita intellectus, quoties ratiocinatur, ex comparatione duarum idearum cum tertia colligit, num illae componendae sint, an sciungendae, sunt uerba *Heineccii in element. Logic.* §. 76.

§. 243.

Ex quo patet,

1) quemadmodum idea et terminus, iudicium et propositio, differunt, ita quoque differre ratiocinium et syllogismum.

2) Cum, quicquid ualeat de definitione, ualeat quoque de definito (§. 157.) perspicuum est, quicquid demonstrari potest de ratiociniis, idem quoque ualere de syllogismis.

§. 244.

Omnis itaque syllogismus tot constare debet terminis atque propositionibus, quot ratiocini-

L 5 um

um notionibus atque iudiciis constat.

Demonstr. Cum enim syllogismus sit ratiocinium uerbis expressum, (§. 242.) consequens est, ut, quot ratiocinium notionibus et iudiciis constat, tot debeat syllogismus complecti notiones, et iudicia uerbis expressa. Notio, uerbis expressa dicitur terminus (§. 103.) et iudicium uerbis expressum, dicitur propositio (§. 185.) E. quot ratiocinium notionibus et iudiciis constat, tot debet syllogismus terminis et propositionibus constare.

§. 245.

Syllogismus nec plures, nec pauciores, debet continere terminos, quam tres.

Demonstr. Cum syllogismus tot constet terminis, quot ratiocinium ideis, siue notionibus, (§. 244.) ad ratiocinium autem tantum tres requirantur ideae, siue notiones, (§. 238.) manifestum est, syllogismum nec plures, nec pauciores debere continere terminos, quam tres.

Roetenheccius in Logica hanc in rem ita pronunciat: in omni syllogismo est aliquid 1) *de quo*, 2) *quod*, 3) *ex quo*, discurritur. Hinc tres etiam oriuntur termini.

Cel.

Cel. quidem *Ridigerus* ratiocinationem per quatuor terminos, tanquam nouum quid, inuentam a se esse putat, *in sensu ue-ri et falso p. 341.* sed monstrabimus coram, si duo adfuerint medii termini, tunc non adesse unicum, sed plures syllogismos.

Termini autem sunt 1) praedicatum conclusionis, 2) subiectum conclusionis, 3) Terminus aliquis communis, qui exprimit ideam illam tertiam, cum quo subiectum et praedicatum conclusionis comparatur.

§. 246.

Subiectum conclusionis dicitur *terminus minor*, et praedicatum conclusionis dicitur *terminus maior*. Terminus autem tertius, cuius ope conclusionis praedicatum cum subiecto conclusionis connectitur, dicitur *terminus medius*.

Praedicatum autem conclusionis ideo vocatur *terminus maior*, quia praedicatum plerumque est maioris extensionis et latitudinis, quam subiectum. Subiectum autem conclusionis dicitur ideo *terminus minor*, quia subiectum est minoris extensionis et latitudinis, quam praedicatum. Terminus autem medius dicitur *medius*, quia nexus constituit subiecti et praedicati conclusionis, adeoque hoc mediante, conclusionis subiectum cum praedicato combinatur.

Prae-

Praedicatum et subiectum conclusionis dicuntur quoque termini extremi, e. gr. *summas* hunc syllogismum: *O. affectus turbat attentionem O. ira est affectus, E. omnis ira turbat attentionem*, tunc terminus minor est *ira*, (*ira* enim est subiectum conclusionis) terminus maior est *turbat attentionem*, (*quia* est praedicatum conclusionis) terminus medius est *affectus*, *quia*, mediante idea affectus, praedicatum hoc potius, quam aliud, tribuitur irae, adeoque rationem hic terminus in se continet, cur de *ira* praedicem, quod turbet attentionem. Hos tres terminos dicunt esse *materiam syllogismi remotam*, quia omnis syllogismus componitur ex propositionibus, tanquam ex sua materia, omnes autem propositiones componuntur ex terminis, hinc terminos *principia materialia remota syllogismorum* dicimus. Hactenus de terminis.

§. 247.

Omnis syllogismus tribus constare debet propositionibus.

Demonstr. Tot syllogismus propositionibus constare debet, quot ratiocinium iudiciis, (§. 244.) cum uero omne ratiocinium constare debeat tribus iudiciis, (§. 238) oppido patet,

patet, syllogismum tribus quoque propositionibus constare debere.

§. 248.

Prima harum propositionum dicitur *maior*, secunda, *minor*, tertia, *conclusio*. De singulis sigillatim.

§. 249.

Maior propositio dicitur illa syllogismi propositio, in qua terminus maior, siue praedictum conclusionis (§. 246.) combinatur cum termino medio.

Dicitur haec propositio a Cicerone *propositio narrat̄ εξοχὴν*.

§. 250.

Propositio minor est, in qua terminus minor siue subiectum conclusionis combinatur cum medio termino.

Dicitur alias haec propositio minor *assumptio*, itemque assumptum.

§. 251.

Maior et minor propositio, coniunctim sumtae, vocantur *praemissae*.

Dicuntur autem ideo praemissae, quia conclusioni praemittuntur.

§. 252.

Conclusio dicitur illa syllogismi propositio, quae ex combinatione terminorum, in praemissis syllogismi diuersorum, formatur.

E. gr.

E. gr. in hoc syllogismo,
 Omne uitium animi tranquillitatem
 turbat,
 Auaritia est uitium, E.
 Auaritia animi tranquillitatem turbat.

Propositio maior est: *Omne uitium animi tranquillitatem turbat*. Propositio minor est: *Auaritia est uitium*, conclusio est: *Auaritia animi tranquillitatem turbat*.

§. 253.

Figura syllogismorum est dispositio medii termini cum duobus terminis conclusionis.

§. 254.

Quot itaque modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis in praemissis potest disponi, tot habes syllogismi figurarum.

§. 255.

Constat ex combinationis doctrina, tres quantitates, quarum media bis sumi debet, non posse, nisi quadruplicem combinationis ordinem, praestare. In syllogismo igitur, in quo tres termini occurunt, (§. 245.) et quorum medius bis sumi debet in praemissis, (§. 245.) non possunt esse, nisi quatuor combinationes medii termini cum extremis.

Patebit hoc uberiorius ex schemate sequenti, ubi S. indicat subiectum conclusionis,

u3

ue terminum minorem, P. significat praedicatum conclusionis, sive terminum maiorem, M. innuit terminum medium.

1 fig.	2 fig.	3 fig.	4 fig.
M	P	P	M
S	M	S	M

Quintam transpositionem literae M. semel cum P. et semel cum S. non erues.

§. 256.

Quatuor tantum syllogismi figurae sunt possibles.

Demonstr. Quot modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusio- nis in praemissis potest disponi, tot habes syllogismi figurarum, sive tot figurae sunt possibles, (§. 254.) iam uero quatuor tantum modis medius terminus cum subiecto et praedicato conclusionis, sive extremis potest disponi, (§. 255.) E. quatuor, tantum figurae syllogisticae sunt possibles.

De singulis itaque figuris speciatim nunc acturi sumus.

§. 257.

Figura prima est, ubi medius terminus in maiori propositione est subiectum, et in minori propositione praedicatum. *conf. schema* §. 255. *allegatum*,

E. gr.

E. gr. Omne *ens cogitans* est Spiritus,
 Anima humana est *ens cogitans*,
 E. Anima humana est Spiritus.

Hic medius terminus, *ens cogitans*, est
 in propositione maiori subiectum, et in mi-
 nori propositione praedicatum.

§. 258.

Secunda figura est, ubi medius terminus in
 maiori et minori propositione est praedica-
 tum.

E. gr. O. animal uiuit et sentit,
 N. Lapis uiuit et sentit, E.
 N. Lapis est Animal.

§. 259.

Tertia figura est, in qua terminus com-
 munis sive medius in maiori et minori pro-
 positione est subiectum. e. gr.

O. *Animal* uiuit et sentit,
 O. *Animal* est substantia, E.
 Qu. substantia uiuit et sentit.

§. 260.

Quarta figura est, ubi medius terminus in
 maiori propositione est praedicatum, in mi-
 nori propositione autem subiectum.

E. gr. O. *Animal* uiuit et sentit,
 O. quod uiuit et sentit, est substan-
 tia, E.
 Quaedam substantia est animal.

§. 261.

§. 261.

Explicatis hactenus figuris syllogismorum, nunc ad syllogismorum leges siue regulas explicandas nos accingimus, quarum alias, deprehendimus, esse eiusmodi, ut ad omnes syllogismos, cuiuscunque demum figurae sint, pertineant, aliae vero tantum ad syllogismos huius illiusque figurae spectant. Illae sunt *generales*, haec uocantur *speciales*.

§. 162.

Inter generales regulas referimus primo loco: *syllogismus non debet plures habere terminos, quam tres.*

Hanc propositionem iam demonstrauimus §. 245. Quia uero quatuor termini non explicite semper adsunt, sed uariis teclisque modis irrepere solent, hos quidem modos, quibus quatuor termini syllogismum ingredi soleant sigillatim percensemus. 1) Scilicet quatuor termini adsunt, si *aequiuocatio* in terminis locum habuerit.

E. gr. *Omnis spiritus est intellectu et uoluntate praeditus.*

Spiritus uini est Spiritus, E.

Spiritus uini est intellectu et uoluntate praeditus.

2) quatuor termini irrepere solent, per *suppositionis mutationem.*

Baum. Log.

M

E. gr.

E. gr. Omne ens est generis neutrius,
Faemina est ens, E.
Faemina est generis neutrius.

Hic in prima propositione terminus *ens* supponitur *materialiter*, in altera uero *formaliter*. (conf. §. 164. in annotat. p. 106.)

3) quatuor termini ingrediuntur syllogismum per confusionem termini abstracti cum concreto.

E. gr. Omnis iustitia est habitus,
Caius est iustus, E.
Caius est habitus.

Plura, hanc in rem, adferemus in praelectionibus.

§. 263.

Regularum generalium altera haec est: Medius terminus nunquam debet ingredi conclusionem.

Demonstr. Medius terminus est ille terminus, qui continet rationem in se, cur praedicatum in conclusione cum subiecto uel copuletur, uel non, (§. 246.) ad eoque est cauſa efficiens conclusionis (per def. cauſa) Cum uero cauſa efficiens non ingrediatur constitutionem effecti (per princ. ontol.) patet, medium terminus

terminum non ingredi debere conclusionem.

Potest haec regula ita quoque demonstrari : Medius terminus est terminus communis praemissarum, (per def.) conclusio vero est combinatio terminorum a praemissis diuersorum, (§. 252.) E. medius terminus in conclusionem non ingredi debet.

E. gr. O. bonus miles est homo,

Caius est bonus miles, E.

Caius est bonus homo.

In hoc syllogismo medius terminus ex parte ingreditur conclusionem.

§. 264.

Ex puris particularibus nihil sequitur.

Demonstr. Cum enim omnes syllogismi tantur dicto de omni et nullo, (§. 140.) ut autem dicti de Omni et Nullo de non nullis affirmetur, uel negetur, quod de omni genere uel specie affirmatur, uel negatur, (§. 240. 241.) consequens est, ut, si conclusio est particularis, una praemissarum sit uniuersalis. Ut adeo ex puris particularibus nihil sequi constet.

Non ualeat consequentia in hoc syllogismo.

M 2

Qu.

Qu. homo est pius,
 Qu. homo est impius, E.
 Qu. impius est pius.

§. 265.

Ex puris negantibus nihil sequitur.

Demonstr. Syllogismus enim, in quo purae negatiuae adhibentur, peccat contra dictum de Nullo. Vi enim huius dicti ita concludendum est: Non competit omni, E. etiam huic non competit (§. 241.) Ut uero demonstres, remoueri siue negari aliquid de hoc indiuiduo, uel hac specie, quia idem remouetur de genere, requiritur, ut ostendas, hoc indiuiduum, siue hanc speciem, sub specie uel genere contineri. Adeoque affirmativa una praemissarum esse debet. Quo ipso intellegitur, ex puris negatiuis nihil sequi.

E. gr. non ualet, si ita argumentaris:

N. impius saluatur,
 N. pius est impius, E.
 N. pius saluatur.

§. 266.

Non sit plus uel minus in conclusione, quam fuit in praemissis.

Demonstr. Ponamus, plus esse in conclusione,

sione, quam fuit in praemissis, tuac noua aliqua determinatio uel ad subiectum uel ad praedicatum conclusionis accederet, quae non adfuit in praemissis, adeoque subiectum uel praedicatum conclusionis alium acquiret significatum, quam habuit in praemissis, sicque ex immutato sensu terminorum quatuor exorientur termini. Cum uero in syllogismo non debeant esse plures termini, quam tres, (§. 245.) consequens est, ut in conclusione non debeat plus esse, quam fuit in praemissis.

Porro cum fuerit in conclusione minus, quam fuit in praemissis, tunc determinatio aliqua uel subiecti uel praedicati, quae adfuit in praemissis, in conclusione omittetur. Ex quo itidem alias terminorum sensus emergit, adeoque quatuor hinc oriuntur termini. Cum uero, quatuor terminos adesse debere, negetur (§. 245.) sequitur, ut non minus adesse debeat in conclusione, quam fuit in praemissis.

E. gr. Qui mundum contemnit, iniurias patitur.

Qui Christum sequitur, mundum contemnit, E.

Qui Christum sequitur, in aeternum iniurias patitur.

§. 267.

Pars debilior praemissarum dicitur praemissa particularis et negatiua.

§. 268.

Conclusio sequi debet partem debiliorem, i. e. si una praemissa fuerit uel particularis, uel negatiua, tunc conclusio quoque debet esse particularis, uel negatiua.

Demonstr. Ponamus enim, conclusionem esse uniuersalem, quum una praemissa fuerit particularis, tunc plus erit in conclusione, quam est in praemissis. Propositio enim uniuersalis plus semper continet, quam propositio particularis. Cum uero non debeat esse plus in conclusione, quam fuit in praemissis, (§. 266.) perspicuum est, conclusionem non debere esse uniuersalem, sed particularem, cum una praemissarum fuerit particularis. Praemissa particularis dicitur *pars debilior* praemissarum, (§. 267.) E. conclusio sequi debet partem suam debiliorem. Porro ponamus, conclusionem esse affirmatiuam, si una praemissarum fuerit negatiua, tunc eiusmodi argumentandi ratio erit contra Dictum de Nullo. Vi enim Dicti de Nullo negandum est de quibusdam,

busdam, quod de omni negatur. (§. 241.) Requirit itaque Dictum de Nullo 1) Propositionem, qua B negatur de A, quae est maior propositio, adeoque negatiua, 2) Requirit propositionem, qua ostenditur, seu affirmatur, C contineri seu comprehendendi sub A, quae est minor propositio, adeoque affirmatiua, 3) postulat propositionem, qua negatur C de A, quae est conclusio, adeoque negatiua. Ut adeo uideas, conclusionem debere esse negatiuam, si una praemissarum fuerit negatiua, atque ita, conclusionem sequi semper partem debiliorem, hinc intelligitur.

Hae sunt regulae generaliores syllogismorum, quae omnibus syllogismis cuiuscunque figurae sunt communes. Nunc ad specialiores, easque primae figurae, regulas explicandas et demonstrandas accedamus.

§. 269.

In prima figura maior propositio semper debet esse uniuersalis.

Demonstr. Vi Dicti de Omni ita semper argumentandum: Quocunque ualet de omni, ualet quoque de singulis, adeoque a genere ad speciem determinatam concludere debemus. (§. 240.) Si uero ma-

M 4

ior

ior propositio non est uniuersalis, tunc non a genere ad speciem, siue a propositio-
ne subalternante ad subalternatam conclu-
dimus. Adeoque eiusmodi syllogismus
non quadrat ad Dictum de Omni.

Ponamus, maiorem propositionem esse
particularem, tunc conclusio quoque debet
esse particularis, quia conclusio sequi debet
partem suam debiliorem. (§. 268.) Iam uero,
si conclusio est particularis, minor quoque
propositio deberet esse particularis, (con-
clusio enim et minor propositio habent i-
dem subiectum. Eodem itaque modo, quo
subiectum in conclusione cum suo praedi-
cato connectitur, debet quoque in minori
propositione connecti, aliis significatus et
sensus terminorum immutaretur, adeoque
quatuor inde exsurerent termini, quod est
contra §. 245.) Sic haberes puras particula-
res. Cum uero ex puris particularibus ni-
hil sequatur, (§. 264.) minor propositio,
si maior fuerit particularis, non potest esse
particularis, sed debet uniuersalis esse. E. Si
maior propositio in prima figura esset par-
ticularis, tunc minor propositio deberet es-
se particularis et uniuersalis simul. Par-
ticularis deberet esse, quia subiectum in mi-
norri propositione eodem modo cum praedi-
cato connecti debet, quo subiectum in
conclusione cum suo praedicato coniungi-
tur,

tur. Vniuersalis deberet esse, quia ex puris particularibus nihil sequitur. Cum uero impossibile et absurdum sit, aliquam propositionem simul esse uniuersalem et particularem, absolum quoque est, propositionem maiorem esse particularem.

E. gr. Non ualeat consequentia, si ita argumentatis;

Quoddam ens est corpus,

O. Spiritus est ens, E.

Qu. Spiritus est corpus.

§. 270.

Propositio minor in prima figura non debet esse negatiua, sed affirmatiua.

Demonstr. Dictum enim de Nullo requirit, ut quod negatur de genere A, in propositione maiori, idem negetur de specie C, in conclusione, (§. 241.) cum uero in conclusione non possis de specie C negare id, quod in maiori propositione de genere A negasti, nisi ostenderis affirmatiue in minori propositione, speciem C contineri seu comprehendi sub genere A, manifestum est, minorem propositionem, ui dicti de Nullo, debere esse affirmatiuam.

Hinc non ualeat consequentia, si ita argumentari uelis:

M 5

Quic-

Quicquid sui sibi conscientum est, illud existit,
 Atqui hic mundus non est sui sibi conscientius,
 E. hic mundus non existit.

§. 271.

Cum conclusio in prima figura universaliter affirmat, tum utraque praemissarum universaliter affirmans esse debet.

Demonstrat. Fac enim, conclusionem esse universaliter affirmantem, nec utramque praemissarum esse universaliter affirmantem, tunc aut maior propositio non erit universaliter affirmans, aut minor, aut utraque simul. Si maior propositio non est universaliter affirmans, debet esse particulariter affirmans, cum uero demonstratum sit, maiorem propositionem non posse esse particularem (§. 269.) relinquitur id, ut debeat esse universalis. Minor propositio quoque non potest esse particularis, si enim haec fuerit particularis, tunc conclusio quoque debet esse particularis, (quia sequitur partem debiliorem 268.) quod est contra hypothesis. Neque utraque praemissarum potest simul esse particularis, quia sic conclusio

clusio deberet quoque esse particularis,
quod rursus est contra hypothesin. Ut
taceam, ex puris particularibus nihil se-
qui. (§. 264.) Relinquitur itaque id, ut,
si conclusio fuerit uniuersalis, praemissa-
rum utraque debeat esse uniuersalis.

§. 272.

Quoties in prima figura conclu-
sio fuerit uniuersaliter negans,
maior propositio debet esse uniuer-
saliter negans, minor uero uniuer-
saliter affirmans.

Demonstr. Cum maior propositio in prima
figura non possit esse particularis (§. 269.)
debet esse uniuersalis, si uero maior pro-
positio debet esse uniuersalis, tunc erit
aut affirmans, aut negans. Fac, esse ean-
dem affirmantem, tunc, quia minor pro-
positio in prima figura quoque esse de-
bet affirmans (§. 270.) conclusio non
potest esse negatiua, sed erit affirmans.
Quod uero cum hypothesi pugnat. E. si
conclusio erit uniuersaliter negans, ma-
ior quoque debet esse uniuersaliter ne-
gans.

Quod autem minor propositio debeat
esse uniuersaliter affirmans, cum conclusio
fuerit uniuersaliter negans, ita probamūs:
Mino-

Minorem debere esse in prima figura affirmantem, probauimus (§. 270.) si itaque est affirmans, tunc aut uniuersaliter affirmat, aut particulariter. Fac, minorem propositionem particulariter affirmare, tunc conclusio quoque debet esse particularis, quia conclusio et minor propositio unum idemque subiectum habent, quod eodem modo in minori propositione combinari debet cum suo praedicato, quo connexum est in conclusione cum praedicato. Cum uero conclusionem hic assumamus *uniuersaliter negantem*, non potest esse particularis, adeoque minor propositio, si conclusio fuerit uniuersaliter negans, debet esse uniuersaliter affirmans.

§. 273.

Cum in prima figura conclusio nem particularē eamque affirmantem habueris, tunc maior propositio debet esse uniuersalis, et quidem affirmans, minor uero affirmet particulariter.

Demonstr. In prima figura minor propositio et conclusio uno eodemque subiecto gaudent, adeoque minor propositio et conclusio eādem habeant quantitatem, alias diuersimode idem subiectum,
sive

sive idem terminus acciperetur. Ex qua diuersa acceptione cum orientur quatuor termini, quod est contra §. 245. intelligitur, in prima figura debere esse minorem propositionem particularem, cum fuerit conclusio particularis.

Porro cum minor semper debeat esse in prima figura affirmans, (§. 270.) consequens est, ut, si conclusio est particulariter affirmans, minor quoque particulariter affirmans esse debeat. Atque in hoc casu maior debet esse uniuersalis. Fac enim, esse eam particularem, tunc habebis puras particulares, ex quibus nihil sequitur. (§. 264.) Fac porro, esse eam negatiuam, tunc conclusio quoque erit negatiua, quia conclusio sequitur partem debiliorem (§. 268.) quod est contra hypothesis. E. cum conclusio est particulariter affirmans, tunc maior propositio deberet esse uniuersalis affirmans.

§. 274.

Quoties in prima figura conclusio fuerit particularis, et quidem negatiua, toties maior propositio debet esse negatiua, et quidem universaliter, et minor propositio debet esse particulariter affirmans.

Demon-

Demonstr. Si conclusio negat, una ex praemissis quoque debet esse negans, (§. 272.) cum uero in prima figura minor propositione debeat esse affirmans, (§. 270.) perspicuum est, si conclusio est negativa, maiorem propositionem debere esse negativam. Porro si conclusio est particulariter negans, tum minor quoque propositione debet esse particularis, quia minor et conclusio idem habent subiectum, adeoque etiam eandem habere debent quantitatem, si uero minor est particularis, debet esse particulariter affirmans (§. 270.) ergo, si conclusio est particulariter negans, minor debet esse particulariter affirmans. Et quia maior debet esse negativa, (per demonstr.) ex puris autem particularibus nihil sequitur, (§. 264.) relinquitur, ut maior propositione, si conclusio fuerit particularis negans, sit uniuersaliter negativa.

§. 275.

Pergimus nunc ad regulas secundae figurae. In secunda figura maior propositione semper debet esse uniuersalis. Ratio huius regulae eadem est, quam dedimus §. 269, ubi demonstrabamus, propositionem maiorem in prima figura semper debere esse uniuersalem.

E. gr. non sequitur, si in secunda figura ita argumentatus fueris.

Q. s. b.

Q. substantia est spiritus,
N. corpus est spiritus, E.
Quoddam corpus non est substantia.

§. 276.

In secunda figura conclusio semper debet esse negatiua.

Demonstr. Cum enim semper in secunda figura altera praemissarum deprehendatur esse negatiua, conclusio autem sequi debeat partem suam debiliorem, (§. 268.) consequens est, ut conclusio quoque in secunda figura debeat esse negatiua. Propositio enim negatiua refertur ad partem debiliorem praemissarum.

§. 277.

In tertia denique figura minor semper sit affirmans.

Rationem huius regulae iam dedimus §. 270, ubi demonstrauimus, in prima figura minorem propositionem debere esse affirmatiuam.

§. 278.

In tertia figura conclusio semper sit particularis.

Demonstr. Cum enim in tertia figura unam praemissarum semper deprehendamus particularem, particularis autem propo-

sitio

sitio referatur ad partem debiliorem praemissarum, (§. 267.) et conclusio imitari debeat partem suam debiliorem, (§. 268.) sequitur, ut conclusio in tertia figura debeat semper esse particularis.

§. 279.

Hactenus de figuris syllogismorum, regulisque singularium figurarum. Quia uero deprehendimus, propositiones, in qualibet figura, secundum quantitatem et qualitatem, alia aliae ratione, disponi, insimulque compemus, nouas hinc oriri syllogismorum species, nouas has syllogismorum species, ex diuersa trium propositionum dispositione oriundas, paucis perspiciemus.

§. 280.

Nouae autem hae syllogismorum species, sub certa figura, tanquam sub genere comprehensae, dicuntur *modi syllogismorum*, ut adeo modum definiamus per dispositionem trium propositionum secundum has quatuor differentias, A. E. I. O.

Hae quatuor uocales, quae diversitatem propositionum, ratione quantitatis et qualitatis indicant, possunt in tribus propositionibus multiplici ratione transponi, quod ostendit *illustr. Leibnitius de Arte Combinatoria. prohl. 2. n. 15. p. 13.* Sexaginta quatuor harum uocalium in tribus positionibus transpo-

transpositiones esse possibles, commonstrat Hanschius, item Croſa in Log pag. 572. Tot itaque etiam modi sunt possibles, ex quibus aliqui tantum sunt, qui regulis syllogisticis conformes sunt, et qui adeo in syllogismis legitimis adhiberi possunt. Modi itaque legitimi, et qui concludunt, ab illegitimis distinguuntur per regulas, in antecedentibus §§. demonstratas.

Aristotelici uocabulis quibusdam illos modos expreſſerunt, in quibus uocales quantitatem et qualitatem propositionum significant, literae autem consonae ideo sunt adiectae, ut memoriae consuleretur. Inſeruiunt praeterea hae uoces nobis in eo, ut statim possimus intelligere, quot modis praemissae ratione quantitatis et qualitatis uariari possint.

§. 281.

Scholasticorum nomina, quibus modos et uarias species syllogismorum expreſſerunt, sequentibus uerſiculis comprehenduntur.

PRIMAE FIGVRAE MODI.

bArbArA, cElArEnt, primae, dArII
fErIOque

MODI SECVNDAE FIGVRAE

cEfArE, cAm-Ef-trEs, fEfI
nO, bArOcO, secundae.

Baum. Log.

N

MODI

MODI TERTIAE FIGVRAE.

Teria, grande sonans, recitat: dArA
ptI, fElAptOn,
adiungens dIfAmIs, dAtlIsI, bOc
ArdO, fErIfOn.

§. 282.

Singulorum modorum exempla subiunge-
mus, ne quid tibi obscurum maneat.

FIGVRAE I.

bAr *Omnis affectus turbat attentionem,*

bA *Omnis ira est affectus, E.*

rA *Omnis ira turbat attentionem.*

cE *N. ens simplex habet figuram,*

1A *O. anima humana est ens simplex, E.*

rEnt *N. anima humana habet figuram.*

DA *O. uirtuosus est felix,*

rI *Qu. homo est uirtuosus, E.*

I *Qu. homo est felix.*

fE *N. impius saluatur,*

rI *Qu. homo est impius, E.*

O *Qu. homo non saluatur.*

SECVNDAE FIGVRAE.

cEf. *N. uirtus animi tranquillitatem tur-
bat,*

Ar *O. inuidia animi tranquillitatem tur-
bat, E.*

E *N. inuidia est uirtus.*

cAm

cAm O. philosophus existentiam Dei credit,

Es N. Atheus existentiam Dei credit, E.

trEs N. Atheus est philosophus.

fEs N. philosophus impugnat existentiam
Dei,

tI Qu. homo impugnat existentiam Dei,
nO E. Qu. homo non est philosophus.

bAr O. philosophus providentiam Dei con-
cedit,

Oc Qu. homo prouidentiam Dei non con-
cedit,

O Qu. homo non est philosophus.

FIGVRAE III.

dAr O. pius saluatur,

Ap O. pius est homo, E.

DI Qu. homo saluatur.

fEl N. uitium animi tranquillitatem pro-
mouet,

Ap O. uitium inest homini, E.

tOn Quoddam, quod inest homini, animi
tranquillitatem non promouet.

dis Quoddam uitium corpus nostrum de-
struit,

Am Omne uitium tranquillitatem animi
turbat, E.

Is Quoddam, quod tranquillitatem animi
turbat, destruit corpus nostrum.

dAt O. affectus est appetitus, uel auersatio,

Is Qu. affectus est in se malus, E.

N 2

I. Quod-

-
- I Quoddam, quod in se malum est, est appetitus, uel auersatio.
 bOc Quidam affectus non est bonus,
 Ar O. Affectus est appetitus, E.
 dO Q. appetitus non est bonus.
 fEr N. uitium felicitatem nostram promouet,
 Is Quoddam uitium est dulce, E.
 On Quoddam dulce non promouet felicitatem nostram.

Non opus est, ut modos quartae figurae speciatim percenseamus. Ratus enim occurrunt syllogismi quartae figurae, neque modi, qui a quibusdam hic commemorantur, uidentur multum nobis adferre utilitatis, memoriae licet eosdem impresserimus. Ceterum, ut submonuimus iam iam, modi recensiti ideo sunt nobis familiares reddendi, ut, quomodo a legitimis illegitimi syllogismi distingui debeat, eo facilius perspiciamus. Si scilicet uocales adfuerint, quae nulli modorum recensitorum respondeant, tum Syllogismum non quadrare ad modum, colligimus.

§. 283.

E x his nunc uides, primam figuram omnibus conclusionibus, cuius-

cuiuscunque sint qualitatis aut quantitatis, inferendis sufficere.

Demonstr. Cum enim conclusio sit propositio illa syllogismi, quae ex combinatione terminorum, in praemissis syllogismi diuersorum, formatur, (§. 262.) omnis autem propositio sit uel uniuersaliter affirmans, uel uniuersaliter negans, uel particulariter affirmans, uel particulariter negans (§. 218.) consequens est, ut conclusio quoque sit uel uniuersaliter affirmans, uel uniuersaliter negans, uel particulariter affirmans, uel particulariter negans. In quacunque itaque figura conclusiones uniuersaliter affirmantes, et uniuersaliter negantes, item particulariter affirmantes et particulariter negantes inferri possunt, illa figura conclusionibus cuiusque quantitatis et qualitatis inferendis sufficit. Atqui uero in prima figura inferuntur conclusiones uniuersaliter affirmatiuae, id quod modus *barbara* indicat, item uniuersaliter negatiuae, id quod perspicis ex modo *celarent*, item particulariter affirmatiuae, quod modus *darii* ostendit, et denique particulariter negatiuae, quod modus *ferio* innuit, E. prima figura conclusionibus cuiusque qualitatis et quantitatis inferendis sufficit.

§. 284.

Ex his intelligitur, recte primam figuram pro perfectissima haberi et ceteris omnibus multum praestare.

Demonstr. Cum enim in prima figura conclusiones cuiusque quantitatis et qualitatis inferantur (§. 283.) illa autem figura merito pro optima et perfectissima habetur, in qua omnis generis conclusiones probari possunt, dubitari non potest, primam figuram recte pro perfectissima haberi. Porro cum in reliquis figuris non omnis generis conclusiones probari et inferri queant, in secunda enim figura conclusiones tantum adsunt negatiae, (§. 276.) et in tertia tantum particulares conclusiones habes (§. 278.) facile patet, primam figuram ceteris multum praestare.

Hinc est, ut 1) nonnulli Logicorum conteni sint tantum prima figura, quia haec est simplicissima et naturalissima figura, et dictum de Omni et Nullo directe sequitur. Hinc est, ut 2) syllogismos ceterarum figurarum commodissime reduci posse ad syllogismos primae figurae, aiant. Est autem *reducio syllogismorum* illa transformandi syllogismos methodus, qua syllogismi secundae,

cundae, tertiae et quartae figurae in syllogismos primae figurae commutantur, et per figurae primae consequentias dicto de *Omnibus* et *Nullo* conformantur. E. gr. Summas hunc syllogismum secundae figurae:

N. inuidus tranquillitatem animi promouet,

O. uirtuosus tranquillitatem animi promouet, E.

N. uirtuosus est inuidus.

In hoc syllogismo, ut uides, est medius terminus praedicatum in utraque praemissarum, adeoque est syllogismus secundae figurae. Hunc si conuertimus et reducimus ad syllogismum primae figurae, tunc sequens syllogismus primae figurae prodibit.

N. qui tranquillitatem animi promovet est inuidus,

O. uirtuosus tranquillitatem animi promovet, E.

N. uirtuosus est inuidus.

Plura de reductione syllogismorum adferemus in ipsis nostris praelectionibus, eaque, quae de variis modis syllogismos reducendi copiosius tradiderunt ueteres, fidelissime et perspicue explicabimus.

C A P. VII.

De

Syllogismis minus ordinariis, itemque consequentiis immediatis.

§. 285.

Hactenus de syllogismis actum, in quibus formae ordinariae habetur ratio. Cum uero in nonnullis syllogismis formam ordinariam occultari, ab eademque recedi, deprehendamus, de iis quidem nunc exponemus.

§. 286.

Syllogismus, in quo forma ordinaria latet, dicitur *cripticus*.

Forma autem ordinaria in syllogismo cryptico triplici modo occultatur. a) per *propositionum transpositionem*, e. gr.

Minor. Quidam homo inimicis iniurias condonat,

Maior. Quicunque inimicis iniurias condonat, est *generosus*, E.

Conclus. Quidam homo est *generosus*.

Eiusmodi syllogismi oratoribus maxime sunt familiares, qui artis esse putant, artem occul-

occultare. conf. Bergeri *dissertat. de Cry-
psi oratoria.* 3) Forma ordinaria occul-
tatur per *aequipollentiam propositionum*,
e. gr.

O. uirtuosus est felix,

O. castus uirtuti est deditus, E.

*Quicunque est castitatis amans, felici-
tate potiatur necesse est.*

γ) Forma ordinaria latet per alterutrius
praemissae *omissionem*, e. gr.

Caius est uirtuosus, E.

Caius est felix,

Hic omittitur maior propositio, scilicet
haec: *quicunque est uirtuosus, ille est fe-
lix.*

§. 287.

Eiusmodi syllogismus crypticus, in quo
una praemissarum deest, dicitur *Enthymema*,
sive *syllogismus enthyemematicus*.

§. 288.

Si in enthymemate praemissa et
conclusio unum idemque habue-
rit subiectum, tunc deest maior
propositio, si uero praemissa et
conclusio unum idemque habue-
rit praedicatum, tunc deest minor
propositio.

Demonstr. In entyphemate semper deest una praemissarum (§. 287.) deficit itaque aut maior aut minor propositio. (§. 251.) Minor propositio est illa, in qua subiectum illud, quod in conclusione comparet, cum medio termino connectitur (§. 250.) E. si in entyphemate una praemissarum adest, in qua idem subiectum reperitur, quod est in conclusione, minor adest propositio in entyphemate, consequenter maior propositio desiderabitur. Porro cum maior propositio sit illa, in qua idem praedicatum cum medio termino combinatur, quod reperitur in conclusione (§. 249.) consequens est, ut tunc adsit maior propositio in entyphemate, si praedicatum praemissae et conclusionis fuerit unum idemque, adeoque deficit tunc minor propositio, cum praedicatum praemissae et conclusionis fuerit unum idemque.

E. gr. O. *virtuosus est felix*, E.

O. *castus est felix*.

In hoc entyphemate deest minor propositio, quia praedicata sunt eadem. Totus syllogismus in forma ordinaria foret sequens:

O. *virtuosus est felix*,

O. *castus est virtuosus*, E.

O. *castus est felix*.

Si

Si uero dixeris:

O. castus est uirtuosus, E.

O. castus est felix.

tum deest maior propositio, hoc modo
supplenda:

O. uirtuosus, est felix,

O. castus est uirtuosus, E.

O. castus est felix.

Huc referunt quoque *syllogismum con-*
tractum, in quo conclusio tantum adest,
annexo termino medio, e. gr. *cogito*, *E.*
sum, i. e. quia cogito ego, ideo ego existo.
hic *terminus minor* est *ego*, *terminus ma-*
ior est, *existo*, et *terminus medius* est, *co-*
gito. Totus itaque syllogismus foret se-
quens in forma ordinaria.

Quicunque cogitat, ille est,

Atqui ego cogito, E.

Ego sum, siue existo.

§. 289.

Ad syllogismos, a forma ordinaria receden-
tes, referimus quoque *syllogismos compositos*.
Syllogismus autem compositus est, in quo uel
una, uel ambae praemissae sunt propositiones
compositae.

§. 290.

Triplex datur syllogismus com-
positus, conditionalis scil. seu
hypo-

hypotheticus, disiunctiuus et copulatiuus.

Demonstr. Cum syllogismus compositus sit ille, qui constat propositione composita, (§. 289.) triplex autem sit propositio composita, conditionalis scil. seu hypothetica, disiunctiva et copulativa (§. 197.) manifestum est, triplicem quoque dari syllogismum compositum, conditionalem scilicet, seu hypotheticum, disiunctuum et copulatum. De singulis speciatim acturi sumus.

§. 291.

Syllogismus hypotheticus, siue *conditionalis*, est, si maior propositio fuerit hypothetica. (§. 198.)

E. gr. *si homo est rationalis, consequens est, ut homo sit libertatis capax*, Atqui *homo est rationalis, E. homo quoque est libertatis capax*.

§. 292.

Quia syllogismus hypotheticus ille est, in quo maior propositio est hypothetica, (§. 191.) propositio autem hypothetica ad compositas refertur (§. 198.) omnis uero propositio composita plures una propositiones involuit, (§. 197.) palam est, syllogismi hypothetici propositionem maiorem plures una pro-

propositiones inuoluere. Illa propositio, quae particulam conditionalem sibi praefixam habet, sive quae conditionem de subiecto enunciat, sub qua ipsi praedicatum competit, uel non competit, dicitur *antecedens*. Illa autem propositio, in qua praedicatum subiecto illi tribuitur, dicitur *consequens*. Nexus autem inter antecedens et consequens dicitur *consequentia*.

E. gr. *Si mundus est ens contingens, habet caussam sui extra se.* In hac propositione hypothetica *antecedens* est haec propositio: *mundus est ens contingens*, *consequens* uero est altera propositio: *mundus habet caussam sui extra se.*

§. 293.

Si in syllogismo aliquo hypothetico membrum aliquod praemissae ita repetitur, uti in eodem reperitur, tunc dicitur illud membrum *poni*. Si uero contradictorium eius praemissae afferitur, tunc dicitur illud membrum *remoueri*.

E. gr. *Si mundus est ens contingens, habet caussam sui extra se, atqui mundus est ens contingens, E. habet caussam sui extra se.* Hic ponitur *antecedens*. Scilicet haec propositio, *mundus est ens contingens*, repetitur ita, uti in maiori propositione habetur. Si uero dixeris, *si mundus est ens necessarium, per suam essentiam existit, atqui*

qui mundus non est ens necessarium, E. per suam essentiam non existit, tunc remoues antecedens. Asscis enim contradictionium eius, quod in propositione maiori affirmabas.

§. 294.

Syllogismus hypotheticus suas habet figurās et modos, 1) tollit antecedens, ut inde concludat consequens. 2) Tollit seu remouet consequens, ut tollat seu remoueat antecedens.

Exemplum prioris modi esto hic syllogismus: *Si mundus est ens contingens, habet causam sui extra se, Atqui mundus est ens contingens, E. habet causam sui extra se.* Hic ponitur antecedens, ut ponatur consequens. Hic modus syllogismorum hypotheticorum dicitur *ponens*. Exemplum posterioris modi esto hoc: *Si anima est destructibilis, erit ens compositum, Atqui non est ens compositum, E. non est destructibilis.* Remouetur hic consequens, ut remoueat antecedens. Hic modus dicitur *tollens*. Ne uero in modo ponente antecedens iisdem uerbis repete necesse habeamus, compendiose ita loquuntur philosophi: *Atqui uerum est prius, E. etiam posterius.* Contra in tollente modo ita subsumunt: *Atqui falsum est posterius, E. etiam prius.*

§. 295.

§. 295.

Ad spurias minusque legitimas syllogismi hypothetici figurās merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem consequentis.

Demonstr. Cum enim consequens plures conditiones admittat, atque alia ex ratione uerum esse queat, non licet argumentari a remotione antecedentis ad remotionem consequentis. Adeoque ad spurias figurās syllogismi hypothetici merito referimus, si quis a remotione siue negatione antecedentis ad remotionem consequentis argumentaretur.

E. gr. Falso concluderes, si ita argumentari uelles: *Si mundus est sui sibi conscientius, sequitur, ut quoque existat. Atqui mundus non est sui sibi conscientius, E. mundus quoque non existit.* Poteris facili negotio fallam concludendi rationem ita quoque detegere. Reducas hunc syllogismum ad syllogismum primae figurae hoc modo: *quicunque est sui sibi conscientius, ille existit. Atqui mundus non est sui sibi conscientius, E. mundus non existit.* Habes hic in prima figura propositionem minorem negatiuam, quod est contra §. 270.. Adeoque eiusmodi argumen-

mentandi ratio a remotione antecedentis ad remotionem consequentis non potest non esse falsa.

§. 296.

Alter modus spurius syllogismorum hypotheticorum est, cum argumentor a positione consequentis ad positionem siue affirmationem antecedentis.

Falso argumentaris hoc modo: *si mundus est ens absolute necessarium, sequitur, ut existat, Atqui existit, E. est ens absolute necessarium.* Clarius uidebis uitium, si reduxeris hunc syllogismum hypotheticum ad syllogismum categoricum, hoc modo: *quodcumque est ens absolute necessarium, illud existit, Atqui mundus existit, E. mundus est ens absolute necessarium.* Est hic syllogismus in secunda figura, cum uero in secunda figura ex puris affirmatiuis nihil sequatur, sed alterutra praemissarum semper debeat esse negatiua (§. 276.) uides, cur haec argumentatio sit minus legitima.

§. 297.

Syllogismus disiunctiuus est, in quo proposicio maior est disiunctiva, conf. §. 199.

E. gr. *Aut anima est ens simplex, aut est ens compositum. Atqui non est ens compositum, E. est ens simplex.*

Quas

Quas supra de propositione disiunctiuā suppeditauimus regulas, (§. 199.) hic repetantur.

§. 298.

In syllogismo disiunctivo duo dantur modi argumentandi, quorum primus ita concludit, ut unum membrum disiunctum assumatur, et reliquum tollatur.

E. gr. *Aut Deus est ens infinitum, aut finitum, sed Deus est ens infinitum, E. non est finitum.*

§. 299.

Alter modus in syllogismo disiunctivo argumentandi hie est: Vnum membrum disiunctum tollitur, et alterum assumitur.

E. gr. *Aut anima est ens creatum, aut increatum, sed non est ens increatum, E. est ens creatum.*

§. 300.

Syllogismus disiunctiuus reducitur ad syllogismum simplicem siue categoricum, si membrum, quod ponitur uel tollitur in minori propositione, sumimus pro medio termino, conclusione retenta.

E. gr. *Anima aut est ens creatum, aut increatum, sed anima est ens creatum, E. Anima non est ens increatum.* Reductio huius Baum. Log. O syl-

syllogismi ad primam figuram ita erit compara-
rata: quodcumque est ens creatum, illud non
est ens increatum, atqui anima est ens cre-
atum, E. anima non est ens increatum.

§. 301.

Syllogismus copulatiuus est, in quo maior propositio, quae semper negans esse debet, duas propositiones per copulam connectit, quarum alteram minor propositio adfirmat, alteram uero negat conclusio.

E. gr. *Nemo simul potest et Deo et Dia-
bolo seruire.*

Caius seruit Diabolo, E.

Caius non potest Deo seruire.

§. 302.

Si in argumentatione propositiones conditionales cum disiunctiuis connectimus, oritur hinc noua ratiocinatio, quae uocatur *Dilemma*. *Dilemma* est syllogismus hypotheticus, cuius consequens est propositio disiunctiuia, et totum tollitur.

E. gr. *Si ens simplex naturaliter ex alio ente oritur, tunc aut ex ente simplici, aut ex ente composito oriri debet, sed neque ex ente simplici neque ex ente composito ens simplex oriri potest, E. naturaliter ens sim-plex ex alio ente oriri non potest.*

Dicitur alias dilemma *syllogismus cornu-*

tus,

tus, item syllogismus Crocodilinus. Cum vero dilemma dicatur syllogismus cornutus, itemque syllogismus crocodilinus, perplures rationes in ipsis commentationibus nostris adferemus. Si duo tantum membra disiunctiva eiusmodi ratiocinatio in minori propositione transsumit quidem, sed deinde destruit, dicitur *dilemma*, si tria, dicitur *trilemma*, si quatuor, *tetralemma* dicitur, etc.

§. 303.

Ad Syllogismos, a forma ordinaria recentes, refertur quoque *Inductio*, quae est probatio ab inferioribus singulis ad superius, a partibus ad totum, a pluribus exemplis ad regulam aliquam generalem, siue est modus argumentandi, quo de superiori uniuersaliter infertur, quod de singulis inferioribus affirmatur uel negatur.

Inferiora autem dicuntur individua respectu specierum, item species respectu generum, et superiora dicuntur genera respectu specierum, et species respectu individuum. Fundamentum itaque reductionis est: quicquid conuenit singulis individuis, id quoque conuenit speciei, et quicquid conuenit singulis partibus siue speciebus, illud etiam toti generi competit, sub quo species illae continentur E. gr. si ita argumentaris: Ca-

O 2

ius

Ius est mortuus, Titius est mortuus, Sempronius est mortuus, nec repertus est quispiam, qui non mortuus sit, E. omnes homines moriuntur.

§. 304.

Inductio recte diuiditur in completam et incompletam.

Demonstr. Cum in inductione de superiori affirmetur uniuersaliter, quod de singulis inferioribus siue partibus affirmatur, (§. 303.) per experientiam autem apprehendamus, aut omnia inferiora recenseri, aut tantum quaedam, patet, inductionem recte diuidi in *completam*, atque in *incompletam*. Inductio enim completa illa dicitur, in qua singula inferiora enumerantur; induc^tio uero *incompleta* est, in qua quaedam deficiunt.

§. 305.

Sorites, Ciceroni acerualis argumentatio dicta, est nihil aliud, quam cumulus plurium propositionum, ubi praedicatum prioris propositionis semper fit subiectum posterioris, donec in conclusione praedicatum posterioris propositionis connectatur cum subiecto primae propositionis.

Exemplum soritis foret sequens :

O. anima humana est ens simplex,

O. ens

- O. *ens simplex est indiuisibile,*
 O. *ens indiuisibile est indestructibile,*
 O. *ens indestructibile perpetuo durat, E.*
 O. *anima humana perpetuo durat.*

§. 306.

Sorites, quem modo adduximus, dicitur *categoricus*, in quo ex pluribus propositionibus categoricis, quarum subiectum sequentis est praedicatum propositionis proxime antecedentis, infertur conclusio. Sorites autem *hypotheticus* est, in quo ex pluribus propositionibus hypotheticis infertur conclusio, ita quidem, ut antecedens propositionis posterioris sit semper consequens praecedentis propositionis.

E. gr. *Si anima humana est ens simplex, est indiuisibilis, si est indiuisibilis, est quoque indestructibilis, si est indestructibilis, perpetuo durat, E. si anima humana est ens simplex, perpetuo durat.*

§. 307.

Si soritem in syllogismos ordinarios resolueris, obserues sequentia.

α) Scito, in omni sorite re uera tot comprehendendi syllogismos ordinarios, quot propositiones inter primam et ultimam interiacent.

β) Si itaque syllogismos ordinarios, in sorite comprehensos, eruere uelis secunda soritis propositio fiat maior propositio *primi syl-*

O 3 logismi,

logismi, et prima soritis propositio fiat minor propositio primi syllogismi, atque ita formetur conclusio.

γ) Haec conclusio primi syllogismi fiet minor propositio in secundo syllogismo, tertia autem soritis propositio fit maior propositio, atque hinc denuo eruitur conclusio.

Sumamus e. gr. soritem, §. 305. adductum, eundemque resoluamus in syllogismos ordinarios categoricos, tunc resolutio secundum has obseruationes, ita instituetur.

1.

O. ens simplex est indiuisibile,
O. anima humana est ens simplex, E.
O. anima humana est indiuisibilis.

2.

O. ens indiuisibile est indestrucibile,
O. anima humana est indiuisibilis, E.
O. anima humana est indestrucibilis.

3.

O. id, quod est indestrucibile, perpetuo durat,
O. anima humana est indestrucibilis, E.
O. anima humana perpetuo durat.

Hic habes ex sorite erutis syllogismos primae figurae, unde nunc intelliges regulas soritis facillimo negotio.

§. 308.

§. 308.

In sorite omnes propositiones, quae inter primam et ultimam reperiuntur, sint uniuersales.

Demonstr. Ex resolutione soritis, §. praecedenti facta, patet, quod quaevis soritis propositio, inter primam et ultimam interiacens, fiat maior propositio syllogismorum primae figurae. Iam uero cum maior propositio syllogismi in prima figura semper debeat esse uniuersalis (§. 269.) consequens est, ut omnes propositiones, inter primam et ultimam interiacentes, debeant esse uniuersales.

Contra hanc regulam peccares, si ita argumentationem tuam instrueres.

- O. qui credit in Christum, iustificatur,
- O. qui iustificatur, habet pacem cum Deo,
- O. qui habet pacem cum Deo, saluatur,
- O. qui saluatur, est homo,
- Qu. homo damnatur, E.
- Quidam, qui credit in Christum, damna-tur.

§. 309.

Omnes praemissae in sorite debent esse affirmatiuae, ultima autem potest esse negatiua.

O 4

Demon-

Demonstr. Fac enim, primam propositionem soritis esse negatiuam, tunc minor propositio syllogismi primae figurae poterit esse negatiua, prima enim propositio soritis semper fit minor propositio primi syllogismi, in analysi soritis. Cum uero in prima figura minor propositio syllogismi non debeat esse negatiua, (§. 270.) palam est, primam propositionem soritis non debere esse negatiuam.

Fac praeterea, unam ex reliquis praemissis fieri negatiuam, tunc conclusio quoque, hinc orta, deberet esse negatiua, quia conclusio sequitur partem suam debiliorem. (§. 268.) Cum uero conclusio in subsequenti syllogismo, in resolutione, fiat minor propositio, (§. 307. β) tunc minor in subsequenti syllogismo, qui est primae figurae, deberet esse negatiua, quod est contra §. 270. E. in sorite omnes praemissae debent esse affirmatiuae.

Contra hanc regulam peccares, si e. gr. hunc in modum argumentari uelles:

- O. credens in Christum iustificatur,
- O. qui iustificatur, habet pacem cum Deo,
- O. qui habet pacem cum Deo, saluatur.
- N. qui saluatur, est impius,
- N. qui est impius, Deo placet, E.
- N. credens in Christum Deo placet.

§. 310.

§. 310.

In sorite caendum praeterea est, ne 1) aliqua propositio falsa irrepatur, quo sit, ut conclusio non possit non quoque esse falsa 2) ne plus in conclusione inferamus, quam in propositionibus praemissis habuimus. (§. 266.)

§. 311.

Epichirema inter syllogismos minus ordinarios adhuc refertur. Est autem *epichirema* eiusmodi syllogismus, cuius propositioni, uel maiori, uel minori, uel utrique, compendii causa adiicitur probatio.

Minor. e. gr. *O. alios amans aliorum felicitatem promouet.*

Huius probatio. Quia, qui alios amat, ex aliorum felicitate uoluptatem capit (per defini.) *Maior. Quicunque aliorum felicitatem promouet, ille agit legi naturae conuenienter. Huius probatio. Nam lex naturae hac propositione absoluitur: Quare tuam aliorumque felicitatem.*

Conclus. E. Omnis, alios amans, agit legi naturae conformiter.

§. 312.

Vltimo denique loco ad consequentias immediatas accedimus. Est autem *consequentia* immediata eiusmodi modus ratiocinandi, quo

O 5

una

una propositione posita, simul poni alteram, per rationes Logicas, manifestum est.

E. gr. *Ratio est donum Dei, E. qui contemnit rationem, contemnit donum Dei.*
Item: *Mundus est effectus Dei, E. Deus est causa mundi.*

§. 313.

Praecipuae regulae, secundum quas consequentiae immediatae formantur, sunt sequentes:

a) *A propositione universali ad aggregationem singularium ualeat consequentia.* e. gr. *Omnis uirtus est habitus, E. haec, illa, uirtus in individuo est habitus,* β) *ab actu ad posse ualeat consequentia.* e. gr. *Caius saltat, E. potest saltare,* γ) *a non posse ad non esse ualeat consequentia* e. gr. *Circulus non potest esse quadratus, E. non est quadratus.*

δ) *A Coniugatis ad coniugata sensu aequivalentia ualeat consequentia.* E. gr. *Bonus amicus est pretiosus thesaurus, E. qui destituitur bono amico, destituitur pretioso thesauro.* ε) *Ab una contradictiarum propositionum uera ad alteram falsam ualeat consequentia.* E. gr. *Verum est, animam humanam esse non extensam, E. falsum est, animam humanam esse extensam* ζ) *ab una contrariarum uera ad alteram falsam ualeat*

con-

consequentia. E.gr. uerum est, quod omnis anima humana sit rationalis. E. falsum est, quod nulla anima humana sit rationalis.

Huc referri possunt quoque illae regulae, quas supra de Propositionibus subalternantibus et subalternatis adduximus. Ea, quae de syllogismis modalibus et exponibilibus hic dici poterant, intelligentur ex natura propositionum modalium atque exponibilium, supra explicata.

P A R S I I .

De V S V Logicae

C A P . I .

De
Veritate in genere.

§. 314.

Haec tenus de tribus mentis operationibus. Cum uero non scholae, sed uitiae discamus, logicaeque officium praeterea sit, ut nos doceat ueritatem et inuenire, et diiudicare, nunc in eo erimus, ut doceamus, quo modo et in inuenienda, et in diiudicanda ueritate, his tribus mentis operationibus recte uti debeamus. Prius uero, quam id commode fieri possit, explicemus, oportet, quid sit ueritas.

§. 315.

§. 315.

Veritatis uox triplici potissimum modo sumitur a philosophis. Verum dicitur 1) omne ens, quatenus habet essentiam sibi debitam. Sic, e. gr. aurum est uerum aurum, cum habet omnia requisita auri. Haec ueritas dicitur metaphysica. 2) Verum tribuimus sermoni nostro. Cum scilicet adest conuenientia siue consensus uerborum cum animi nostri conceptibus, tunc uerum loqui dicimur. Quae ueritas dicitur ethica. 3) Verum tribuimus ipsis nostris conceptibus, iudiciis et ratiociniis, cum scilicet rem ita nobis reprezentamus; uti in se est. Quae ueritas dicitur Logica, de qua in praesenti loquimur.

§. 316.

Veritas itaque Logica nihil est aliud, quam conuenientia cogitationum nostrarum cum rebus ipsis, quas cogitamus siue nobis reprezentamus.

§. 317.

Vera igitur est idea simplex mentis nostrae, quae cum re reprezentata conuenit, siue cum rem ita nobis reprezentamus, uti in se est.

§. 318.

Veritas in iudiciis nostris reperiatur, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, et illas ideas,

ideas, quae separari debent, a se
disiungimus.

Demonstr. Cum ueritas Logica generatim inuoluat conuenientiam cogitationum nostrarum cum obiectis (§. 316.) consequens est, ut ueritas iudiciis nostris adsit tum, cum iudicia consentiunt cum obiectis. Quia uero tum demum iudicia nostra cum obiectis conuenire, dicimus, si ideas, quae componendae sunt componimus, et, quae disiungendae sunt, disiungimus, manifestum est, ueritatem in iudiciis nostris reperiri tum, cum ideas, quae combinandae sunt, combinamus, et illas ideas, quae disiungendae sunt, a se inuicem disiungimus.

§. 319.

Hinc intelligitur,

- 1) propositionem ueram esse illam, quae exprimit iudicium uerum. (§. 187.)
- 2) Ad propositionem ueram requiri, ut praedicatum non repugnet subiecto.

3) Cum porro omnis propositio considerari queat uel ratione qualitatis, uel ratione quantitatis (§. 195.) ratione autem qualitatis sit propositio uel adfirmativa uel negativa (§. 195.) et ratione quantitatis sit uel uniuersalis uel particularis (§. cit.) palam est, ueras propositiones illas esse *ratione qualitatis*, quae affirmanda affirmant, et neganda negant,

negant, et ueras esse propositiones illas *ratione quantitatis*, quae uniuersaliter enunciant, quod uniuersaliter efferri debet, et contra particulariter uel affirmant uel negant, quod particulariter affirmari negatiue debet.

§. 320.

Ratiocinia denique gaudent ueritate, cum illa, et ratione materiae et ratione formae fuerint recte concinnata. Recte autem ratiocinor *ratione materiae*, si propositiones, ex quibus conclusio fluit, fuerint uerae. Ratione autem *formae* recte ratiocinamur tum, cum syllogismos regulis, supra §. 263. traditis conuenienter instruimus.

§. 321.

Cum propositio uera illa sit, quae exprimit iudicium uerum, (§. 319.) iudicium autem uerum illud dicatur, in quo ideae combinandae combinantur et sciungendae sciunguntur, sive in quo subiecto conuenit praedicatum (§. 318.) per magni resert, notam aliquam et criterium allegari, ex quo in casu quolibet dato agnoscere queas, num praedicatum subiecto conueniat, aut repugnet, et ex quo ueram propositionem a falsa distinguere possis.

§. 322.

Veram itaque esse enunciationem, scito, cum adeat ratio sufficiens, cur praedicatum de subiecto aut negandum, aut affirmandum sit,

sit, siue, quod idem est, uera est enunciatio, cum praedicati qualitas, quae uel affirmatio-ne, uel negatione absoluitur, per notionem subiecti determinatur.

Hinc Cel. Wolfius ueritatis logicae cri-terium constituit determinabilitatem praedicati per notionem subiecti. conf. *Log. Lat.* §. 513. et 524. e. gr. Haec proposi-tio: *Omne ens simplex gaudet ui agendi*, uera est, quia praedicatum τὸ gaudere ui agendi agnoscit sui rationem sufficientem in ipsa natura entis simplicis, quod definitur per substantiam, substantia autem est ens ui agendi praeditum. Plura de ueritate et eius criterio coram.

§. 323.

In omni ratiocinatione ex pre-missis ueris non potest non le-gitime fluere uera conclusio.

Demonstr. Cum enim, qualis cauſa est, ta-le quoque debeat esse effectum (*per princ. metaphys.*) consequens est, ut, quales sunt praemissae, tanquam cauſae con-clusionum, talis sit quoque conclusio, exinde legitime fluens. Si itaque pre-missae sunt uerae, et regulae concluden-di rite obſeruantur, non potest non quo-que conclusio esse uera.

§. 324.

Quicunque itaque concedit praemissas,
tan-

tanquam ueras, ille non potest non quoque conclusionem, ex praemissis legitime fluenter, concedere.

§. 325.

Quem ad modum autem ex praemissis ueris uera conclusio non potest non legitime fluere, (§. 323.) ita caue, ne ex conclusionibus, quae per iustum et euidentem consequentiam ex praemissis deductae sunt, diuidices ipsas praemissas.

Conclusio saepius ex praemissis legitime fluit et uera est, quamuis uel ambae praemissae, uel alterutra saltem earum, falsae sint, e. gr. *Omnis spiritus est corpus*, *O. lapis est spiritus*, *E. Omnis lapis est corpus*. Conclusio uera est, et legitime fluit ex praemissis, et nihilo minus ambae sunt falsae. Miror itaque, Reuerendum Langium in scriptis suis, philosophiae Wolfianae oppositis, subinde hanc thesin pro postulato habere, atque illam ad prima philosophiae elementa (zum philosophischen a b c.) referre.

C A P.

C A P. II.

De

Oppositis ueritatis, Falsitate,
Errore, Praejudiciis,
et Fallaciis.

§. 326.

Quem ad modum uerum in idea mentis simplici, iudicio item et ratiociniis, reperitur (§. 317. sqq.) ita, uero oppositum, falsum itidem aut est in idea simplici, aut in iudicio, aut denique in ratiocinio.

§. 327.

Falsum generatim definimus per disconuentiam cogitationum nostrarum cum obiecto. *Falsitas* itaque in idea simplici reperiatur, si repraesentatio mentis a re repraesentata discrepat, sive, quod idem est, si rem alter nobis concipimus, ac in se est.

§. 328.

In iudicio deprehenditur falsitas, quando ideas, quae non erant combinandae, combinamus, et quando contra seiungimus eas a se inuicem, quae non erant seiungendae.

§. 329.

Quum ad propositionum ueritatem pertineat, ut 1) affirmanda affirment, et neganda
Baum. Log. P negent,

negent, 2) ut, qui uniuersaliter combinari uel separari debent, conceptus, combinentur uel seiungantur uniuersaliter, et qui particulariter coniungi uel seiungi debent, coniungantur et separentur particulariter (§. 319.) 3) facile patet, falsitatem uel in affirmatione et negatione propositionum latere, cum neganda scilicet affirmas, et affirmando negas, uel in uniuersalitate et particularitate propositionum locum inuenire, cum nimirum ea uniuersaliter enuncias, quae enunciari decebat particulariter, et contra.

Si e. gr. dicis, *Corpus cogitat*, est falsa propositio, quia hic affirmas id, quod erat negandum. Adeoque hic falsitas latet in qualitate propositionum, si dixeris porro, *O. homo est eruditus*, habes falsam propositionem, ratione quantitatis, id enim, quod quibusdam tantum hominibus competit, tribuis omnibus.

§. 330.

Datur criterium ueritatis (§. 321.) detur itaque etiam necesse est criterium falsitatis, quod est repugnantia subiecti et praedicati. Quoties scilicet praedicatum contradicit siue repugnat subiecto, toties propositione non potest non esse falsa.

§. 331.

Si quis propositionem ueram pro falsa habet, aut falsam pro uera, is *errat*, ut adeo error

ror recte definiatur per confusionem iudiciorum, siue error est assensus propositioni falsae temere, seu sine ratione datus.

E. gr. haec propositio falsa est: *Anima est mortalis.* Si itaque quis hanc propositionem pro uera habuerit, et affirmauerit, *animam esse mortalem*, tunc errat.

§. 332.

Quicunque itaque errat, affirmanda negat et neganda affirmat.

Demonstr. Cum enim falsa sit propositio, quae affirmanda negat, et neganda affirmat, (§. 329.) consequens est, ut, qui assensum praebet falsae propositioni, affirmanda neget et neganda affirmet. Qui assensum praebet falsae propositioni, dicitur *errare*. E. (§. 331.) quicunque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat.

§. 333.

Error in iudicando commissus, dicitur *praeiudicium*. Praeiudicium itaque uocamus iudicium erroneum, per praecepsitam latum.

Vox *praeiudicij* sumitur uel in sensu iuridico, uel in sensu philosophico. In illo sensu dicunt id praeiudicium, quod exemplum praebet in eadem causa. In hoc uero praeiudicium est error per praecepsitam in iudicando commissus. Ille autem error in iudicando per praecepsitam commis-

sus ideo dicitur *praeiudicium*, uel quia praeiudicia iudicium sanae rationis certum antecedunt, uel quia commituntur ante, quam iudicium peruererit ad maturitatem. Non itaque incommodè cum Cicerone praeiudicatam opinionem illam esse dixeris, cum temere falsae rei uel non satis cognitae assentimur.

§. 334.

Quam dedimus, praeiudiciorum definitio nos edocet, praeiudiciorum originem et prima incunabula esse quaerenda in corrupto intellectu.

Demonstr. Cum enim omne praeiudicium sit praeiudicium erroneum, (§. 333.) erroneum autem iudicium non possit non ex confusis et obscuris notionibus, adeoque ex corrupto intellectu ortum suum trahere, id quod cuique manifestum, sequitur, ut recte originem ultimam praeiudiciorum repetamus ab intellectu corrupto.

Buddeus aliique praeiudiciorum caussas constituant uitia uoluntatis, ex quo deinde illa falsa profluxit thesis, emendationem esse a uoluntate inchoandam, non ab intellectu.
conf. Syrbii philosophia Rat. p. 5.

§. 335.

§. 335.

Praeiudiciorum species aliae ab aliis consti-
tuuntur, et quodlibet istorum praeiudicio-
rum peculiari nomine appellatur.

Ratione obiecti diuiduntur praeiudicia in
theoretica et practica, item in *theologica, iu-
ridica, medica, philosophica, philologica* etc.
Ratione temporis poterant describi praeiudi-
cia in praeiudicia *infantiae, adolescentiae,
aetatis virilis et senilia*. Huc referri com-
mode possunt *idola tribus, specus, fori at-
que theatri*, qua appellatione *Francisc.
Bac. de Verulamio de augm. scientiar.*
Libr. V. c. 4. differentiam praeiudiciorum
sive preconceptarum opinionum indicare
uoluit. Per *idola tribus* intelligit eiusmo-
di hypotheses et preconceptas opiniones,
quae in ipsa natura humana sunt fundatae.
Per *idola specus* intelligit ista principia er-
ronea, cum quis errandi occasionem a se de-
sumit. Per *idoli fori* intelligat iudicia er-
ronea, ex commercio et consuetudine ho-
minum acquisita. *Idola* denique *theatri*
uocat opiniones erroneas, quae ex uariis phi-
losophorum placitis haustae sunt.

Celeb. Syrbius distinguit praeiudicia in
praeiudicia *praecipitantiae, proprietatis,
et auctoritatis humanae*, Ad illa refert 1)
*praeiudicium temeritatis, 2) praeiudici-
um oscitantiae* etc. Ad praeiudicia proprie-
tatis

tatis referunt praeiudicium inventionis propriae, item *praeiudicium sectae, receptae hypotheseos, praeiudicium familiae, nationis, patriae etc.*

§. 336.

Praeiudicia sunt iudicia erronea, per praeципitantium lata, (§. 333.) cum uero praecipitantur uel maxime tum iudicemus, cum, rem minus examinata, ideo aliquid affirmamus, uel negamus, quia alter, in arte probe ueratus, idem affirmat, uel negat, oritur hinc *praeiudicium auctoritatis*. Hoc autem iudicium, praecepitanter latum, ideo dicitur praeiudicium auctoritatis, quia aliorum auctoritas ratio est, cur aliquam rem uel pro uera, uel pro falsa habemus. Porro cum ipsi nos, nondum perspecta uel ueritate, uel falsitate alicuius propositionis, iudicamus festinantius, quam par est, et, uiribus nostris nimium confisi, non facile nos errare posse, existimamus, oritur hinc *praeiudicium nimiae confidentiae*.

In illo praeiudicio plus tribuitur aliorum uiribus, quam decebat, in hoc autem de uiribus propriis plus iusto speratur. De aliis praeiudiciis coram plura.

Ex dictis autem facillimo negotio patet, quod in omni praeiudicio homines secundum certas praemissas iudicare soleant. Sic e. gr. in praeiudiciis auctoritatis iudicant homines secun-

secundum hanc propositionem: Hoc illudue
hic uel ille, quem ob sapientiam et aetatem
ueneror, pro uero haber aut falso, E. est ue-
rum aut falsum. In praeiudicio praecipi-
tantiae ita argumentantur homines: Hoc
ego ignoro. E. leue est et contemnendum.
Item: Hoc ego propria inueni meditatione,
et facile ego possum perspicere ueritatem.
E. uerum est.

§. 337.

Ex his nunc perspicuum est, o-
mnem illum, qui praeiudicia e-
uitare uult, tamdiu iudicium suum
suspendere debere, donec uerita-
tis rationes intrinsecas intimius et
distinctius perspiciat.

Demonstr. Cum enim praeiudicium sit iu-
dicium, per praecipitantiam latum,
(§. 333.) praecipitantia autem in iudican-
do euitetur, si assensum et iudicium tuum
aliquamdiu suspenderis, manifestum est,
ad praeiudicia euitanda necessariam et u-
tilem esse iudicii et assensus suspensi-
onem.

§. 338.

Dubitare nihil est aliud, quam suspendere
iudicium, suspendere autem iudicium ille dici-
tur, qui neque affirmat, neque negat.

P 4

§. 339.

§. 339.

Patet hinc, dubitationem ad quodvis praeiudicium euitandum apprime esse utilem.

Demonstr. Cum enim ad praeiudicia euitanda multum faciat suspensio iudicii, (§. 337.) ille autem dubitare dicatur, qui suspendit iudicium (§. 338.) et dubitatio adeo nihil aliud sit, quam suspensio iudicii, consequens est, ut ad praeiudicia euitanda uel in primis cuique dubitatio sit commendanda.

Dum uero hic dubitationem commendamus, non scepticam illam et stolidam, sed sobriam et cum ratione susceptam approbamus. Quemadmodum enim non sine ratione aliquid affirmandum est, aut negandum, ita etiam sine ratione non est dubitandum. Caeu autem, α) ne confundas dubitationem cum negatione. Non is statim aliquam rem negare censendus est, de qua dubitat. β) quae evidentiam maximam habent, uel diuina auctoritate nituntur, de iis dubitandum non est.

§. 340.

Hactenus de falsitate, quae est in idea simplici itemque in iudiciis et propositionibus. Nunc ad id, quod falsum est in ratiocinatione, pertractandum accedemus.

§. 341.

§. 341.

Veritas inest ratiociniis, quum recte ratiocinatur, (§. 320.) recte autem ratiocinatur, quum syllogismus ex ratione praemissarum uerus est, siue ratione *materiae* (§. 320.) et praeterea regulis syllogisticis, superius demonstratis, conuenienter concinnatur. Ex quo, ui oppositorum, conficitur, falsas esse ratiocinationes, uel ratione propositionum praemissarum, siue *materiae*, uel ratione modi concludendi, siue *formae*.

§. 342.

Falsae ratiocinationes ratione formae dicuntur *Paralogismi*, item *sophismata*. *Paralogismus est*, cuius uitiosa forma nulla crypti tegitur.

E. gr. *O. adulterium est euitandum,*
N. homicidium est adulterium, E.
N. homicidium est euitandum.

§. 343

Sophismata sunt syllogismi falsi, cuius forma uitiosa crypti tegitur. e. gr. *O. sancti peccato sunt obnoxii. O. adulterium est peccatum. E. O. sancti sunt obnoxii adulterio.*

In hoc sophismate forma uitiosa est cryptica. Si enim ad formam manifestam redigeris syllogismum, deprehendes, esse illum in prima figura, et habere, maiorem propositionem particularem, quod est contra

tra §. 269. Forma manifesta huius sophismatis erit haec:

Quoddam peccatum est illud, cui sancti sunt obnoxii,

O. adulterium est peccatum, E.

O. adulterium est illud, cui omnes sancti sunt obnoxii.

§. 344.

Fallacia, quae committi solet, cum falso ratiocinamur, deprehendi solet uel in terminis syllogismi, eorundemque combinatione, uel extra terminos in rebus ipsis. Illa dicitur fallacia in dictione, haec extra dictioinem.

§. 345.

Fallacia simplicis dictioonis est, si una uox uel unus terminus, in syllogismo occurrens, nobis imponit sua ambiguitate, ita, ut uel genuinum eiusdem sententia non capiamus, uel si uox, cum aliis combinata, formam uitiosam syllogismi, nobis non animaduertentibus, producit.

Ad fallacias simplicis dictioonis referunt

a) Fallaciam ambiguitatis, qua uario unius eiusdemque uocis significatu decipimur.
e. gr. *Verbum est signum conceptuum, et uox euangelica, Atqui Christus est uerbum, E. Christus est signum conceptuum, et uox euangelica.*

3) Sicut fallacia aequiuocationis committitur,

titur cum in unica uoce latet ambiguitas (num. a.) ita, cum in integra sententia et phrasí integra aquiuocatio reperitur, tunc illud fallaciarum genus dicitur *fallacia amphibolias*. E. gr. Scio, tuum te hostem amare.

γ) Pertinet hac porro *fallacia compositionis et divisionis*. Illa est, cum male in argumentatione coniunguntur, quae erant disiungenda, hacc est, in qua male disiunguntur, quae erant coiungenda. E. gr. *Nullus renatus potest peccare*, i. Ioh. V. 18. *Qu. homo est renatus, E. quidam homo non potest peccare*. Hic enim maior sumitur in sensu composito, *Nullus renatus quatenus est renatus, potest peccare*, at conclusio sumitur in sensu diuiso. Seiungis enim in conclusione $\tau\delta$ renatum esse ab idea hominis. Plura exempla in lectionibus adducam.

§. 346.

Haec de fallaciis dictionis. Sed, ut in ierbis, ita etiam persaepe in rebus ipsis seu uerborum significationibus latitat fallacia, quae fallacia dici solet *fallacia extra dictiōnem*.

Ad fallacias, extra dictiōnem deprehendi solitas, referunt a) *Fallaciam accidentis*, cum ex iis, quae per accidens sunt, aliquid concluditur, e. gr. *Quodcumque dicit ad Atheismum (per se) illud est malum*,

At-

Atqui philosophia dicit ad Atheismum
 (per accidens) E. est mala. β) Huc referunt fallaciam a dicto secundum quid ad dictum simpliciter, quae committitur, cum ex eo, quod cum limitatione sive restrictione uerum est, colligimus aliquid, quod sine limitatione accipitur. E. gr. si dixeris: *Caius est bonus Musicus*, E. est bonus, fallaciam hanc committis. γ) Fallaciam ἐπειδὴνίσεως sive *ignorationis* elenchi huc referunt, quae est, quando status controuersiae mutatur, nec mens aduersarii recte intelligitur, ut adeo in hac fallacia non id probetur, quod probandum proponebatur. E. gr. Si probare uelis, magistratum plane delinquentes punire non debere, atque id inde: quia Christus dicit: *ne resistite malo*, committis fallaciam ignorationis elenchi. δ) Fallacia petitionis principii est, cum demonstratur aliquid ex eo, quod est adhuc in quaestione, sive cum ratio probans aequa est dubia, ac thesis probanda. Si e. gr. quis Pontifici Romano in omnibus credendum affirmet, quia est infallibilis, committit fallaciam petitionis principii. Huc pertinet quoque circulus in probando. ε) Fallacia consequentis est, cum ex antecedenti quid colligimus, quod inde non consequitur, e. gr. Quidam patres ecclesiae philosophiam prorsus reiecerunt, E. philosophia est pernici-

niosa. 2) *Fallacia non cauſſae, ut cauſſae eſt*, cum quid pro cauſſa affertur, quod tamen cauſſa non eſt. E. gr. Cum nonnulli ita argumentantur: Pessimū quicquid Athēi ſemper fuere ſubtiliſſimi philoſophi. E. philoſophia eſt cauſſa Atheiſmi. 3) *Fallacia πολυζητίσεως, ſive plurium interrogatio- num eſt*, quando uaria quaefita in uno commiſcentur. E. gr. cum quaeris, ſuntne ho- mo et planta animalia? Item: Caſtitas et ebrietas ſuntne uitium? Hae quaefitiones ſunt eiusmodi, ut nec affirmando, nec ne- gando respondere queas.

C A P. I I I.

De

Veritate certa, et uariis
modis ad eam per-
ueniendi.

§. 347.

Haec tenus euoluimus notionem ueritatis, generatim conſideratae. Cum autem, experientia teste, omne uerum falſumue uel nobis certo uerum et falſum ſit, uel minus, diſpiciendum nunc primo quidem loco eſt de ueritate certa.

§. 348.

§. 348.

Cum conuenientiam uel disconuenientiam praedicati cum subiecto tam distincte perspicio, ut oppositum locum inuenire non posse, intelligam, tum de ueritate uel falsitate propositionis certus sum. Ut adeo cognitio mea ueritatis *certa* sit, cum fuerit eiusmodi, ut ab omni formidine oppositi libera sit et immunis. *Incertitudo* se habet opposita ratione.

§. 349.

Hinc intelligitur, unam eandemque propositionem uni posse esse certam, alteri incertam.

Demonstr. Cum enim unus propositionis alicuius ueritatem distincte ita perspicere possit, ut simul agnoscat, oppositum locum inuenire non posse, alter uero propositionem eandem habere possit pro uera, quamuis, cur sit uera, distincte non perspiciat, ille autem, qui ueritatem propositionis distincte perspicit, ita, ut, oppositum eius locum non inuenire, intellegat, dicatur certus esse de ueritate propositionis (§. 348.) palam est, alteri unam eandemque propositionem posse esse certam, alteri incertam.

Omne quidem id, quod uerum est, *in se certo* uerum est, quia non simul potest esse falsum, sed non omne id, quod uerum est,

est, ideo etiam *nobis certo uerum est*, quia non semper distincte perspicimus nexus praedicati cum subiecto, nec semper rationem sufficientem intelligimus, ex qua intellegi potest, cur praedicatum subiecto competit. *Certiuitudo obiectiva* semper locum obtinet, sed non semper *certitudine subiectiva*. Sumamus e. gr. hanc propositionem: (*Omnne id, quod cogitat, debet esse ens simplex*. Haec proposition, si uera est, certo est uera, *certitudine* scilicet *obiectiva*, (non potest enim simul esse falsa.) Quia uero in se certo uera est, E. non statim est Titio certo uera. Fac, Titium rationem distincte nosse, cur illud, quod cogitat, debeat esse ens simplex, tunc ipsi haec proposition erit certo uera. Fac porro, Caium propositionem hanc cum aliis compluribus pro uera dudum habuisse, ignorare autem ipsum simul fundamentum, ex quo uera sit, tunc ipsi proposition adhuc est incerta.

§. 350.

Duplex est via ad omnem certitudinem, *experiencia scilicet*, et *ratio, siue demonstratio*. Quare cum de *experiencia*, tum de *demonstracione*, tanquam mediis ad certitudinem obtainendam praestantissimis, sigillatim acturi sumus.

§. 351.

Per *experienciam* intelligimus cognitionem,
quae

quae acquiritur, attendendo ad obiecta, sensibus obuia.

Sic e. gr. per experientiam nouimus, aquam madefacere, hanc enim cognitionem acquirimus, cum attendimus ad obiecta, sensibus obuia. Experiri itaque aliquam rem nihil est aliud, quam eius cognitionem acquirere, attendendo ad id, quod sensibus obuium est.

Cognitio experimentalis dicitur alias quoque *cognitio a posteriori*. Quemadmodum uero hic experientiam sumimus pro cognitione sensuali, siue, quam ad perceptiones et sensationes nostras attendendo acquirimus, ita quoque nonnunquam experientia sumitur pro ipsis notionibus atque propositionibus, cognitione a posteriori acquisitis. Cum quo tamen significatu nihil hic nobis est negotii.

§. 352.

Hinc perspicuum est, nos ea tantum, quae existunt, experiri, nec, nisi individua et singularia, pro obiecto habere experientiam.

Demonstrat. Cum enim experientia sit cognitio, quam acquirimus attendendo ad perceptiones siue sensationes nostras

(§. 351.)

(§. 351.) ea autem tantum percipiamus, siue sensibus nostris usurpemus, quae existunt, (*per def. sens.*) consequens est, ut ea tantum experiamur, quae actu existunt. Et quia, quae actu existunt, sunt indiuidua, siue res singulares, (§. 99.) intelligitur, obiectum experientiae esse indiuidua, siue res singulares.

§. 353.

Ex quo manifestum fit, uniuersalia siue abstracta nos non immediate experiri, quamvis cognitio uniuersalium ab iis, quae experimur, deriuari soleat, id quod constare potest ex iis, quae supra de methodo notiones per abstractionem formandi, dicta sunt (§. 107.)

§. 354.

Patescit hinc, omnem illum, qui thesin quampiam probaturus, ad experientiam prouocat, debere casum quendam singularem et factum in indiuiduo allegare.

Demonstr. Cum enim ea demum experiamur, quae actu existunt, et sunt singulare (§. 351.) palam est, eum, qui ad experientiam confugit, debere casum quen-

Baum. Log.

quendam singularem adferre, idque ideo, ut ita intelligi queat, num recte versatus sit circa experientiam, et quomodo ex sensibus deduxerit iudicium suum experimentale.

Si uero quis experientiam allegauerit, quae cuius obuia est, non opus est, ut casum quempiam singularem adferat. Quotiescunque uero aliquid ex experientia constare affirmamus, quod non omnibus obuium est, toties allegemus, oportet, casum specialem.

§. 355.

Porro hinc planum fit, illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam non constare.

Demonstr. Cum enim id experiamur, quod, sensibus obuium, cognoscimus (§. 351.) eius autem rei, quam sensibus percipimus, claram certe notionem habeamus (§. 65.) manifestum est, perperam id dici ex experientia constare, cuius nullam habemus notionem.

Recentiorum itaque nonnulli, minus recte ex experientia probari influxum physicum animae in corpus, existimant, quia nunquam percipimus, attenti licet fuerimus ad sensationes nostras, animam reuera et affectiue

ue mouere corpus, adeoque ne claram quidem notionem habemus influxus physici animae in corpus. *conf. Wolff. Logic. Lat. p. m. 483.*

§. 356.

Ceterum ex dictis constat, omnem experientiam recte dispesci in externam et internam.

Demonstr. Per ipsam experientiam reprehendimus, nos uel ea, quae in nobis et in anima nostra contingunt, ad nosmet ipsos attendendo, percipere, uel ea, quae extra nos fiunt, sensibus in subsidium adhibitis, nobis repraesentare. Si ea, quae in nobis menteque nostra contingunt, nobis fistimus, tum id fieri dicimus sensibus internis, si uero ea, quae extra nos mutationes in organis sensoriis producunt, nobis repraesentamus, tum sensus externi suo defunguntur officio. Proinde, cum omnes sensus sint uel interni, uel externi, et omnis experientia nitatur sensationibus (§. 351.) dubium non est, quin recte dispescatur experientia in internam et externam.

Sic e. gr. per experientiam internam noui, quod, quoties aliquid mihi repraesento, tanquam mali quid, toties in anima mea oriatur taedium. Per experientiam autem

Q. 2.

externam

deo,
erfa-
odo
ex-

erit,
et ca-
Quo-
con-
ob-
ca-

cu-
m,

od,
51.)
pi-
nus
di-
am

re-
si-
n-
ad
ti-
ue

externam constat, quod ignis sit calidus, et aqua madefaciat.

§. 357.

Experientia porro recte diuiditur in uulgarem et artificialem.

Demonstr. Cum enim, ipsa experientia teste, nostra cognitio experimentalis uel exhibeat nobis obseruationes et sensations eiusmodi, quas cum plebe et imperitissimo quoque habemus communes, quasque consequimur sine multo labore et sine speciali nostro concursu, uel exhibeat nobis eiusmodi perceptiones, quas, accedente nostro speciali studio, per experimenta demum consequimur, patet, optime experientiam diuidi in experientiam communem, siue uulgarem, et in experientiam eruditam, siue artificialem.

Per experientiam e. gr. nosti, *ignem esse calidum*, rusticus idem nouit, magistra experientia. Adeoque, ut uides, haec tua experientia est uulgaris, communis et cuiuis obuia. Sed si ope experimentorum physicorum nostri, aërem esse grauem, uel, multo adhibito opere, expertus es, in semine animalium innumera comparere et uiuere animalcula siue uermiculos, tum uero

uero illa tua experientia non vulgaris amplius et communis, sed erudita, et artificalis, dici debet.

Perfectio illa et promptitudo animi uarias colligendi obseruationes, uel proprio, uel aliorum labore detectas, ex iisque per legitima ratiocinia nouas detegendi conclusiones, uocatur *ars experiundi*. Ad quam excolendam faciunt omnino experimenta et tot inuenta eruditorum, ex quibus generiores possunt deduci obseruationes.

Haec quidem de experientiae definitio ne, et consequariis, ex eadem deductis, itemque uaria experientiae diuisione dicta sunt. Nunc specialius exponendum erit, qua ratione, ope sensionum, siue experientiae, et cognitionis a posteriori, ad notiones et iudicia ueritatesque indubias perueniamus. Prius uero, quam hoc ostendi potest, cautions, oportet, tradamus, quibus circa sensiones et experientias opus est, si quidem hae adminiculum ueritatis inuestigandae fieri debent.

§. 358.

Ope sensionum, adeoque experientiae quoque, quae sensionibus nititur (§. 351.) nos notiones complures nobis formare, et plurimas res nobis reddere perspectas, quas antea non noueramus, et ipsa experien-

Q. 3

tia

tia testatur, et supra iam demonstrauimus.
(§. 352.)

Sic e.gr. notionem *ignis*, notionem *aquaee*, item *nigri*, *albi*, *rubri* etc. ope sensionum et experientiae tibi formas, et plurimarum rerum notitiam, sensibus in subsidium adhibitis, tibi acquiris, quas antea nondum noueras.

§. 359.

Vt uero hoc luculentius constet, nos ope sensuum et experientiae ad certitudinem peruenire, quaestionem, identidem in medium prolatam, antea definiemus: Num sensus nos aliquando fallant?

§. 360.

Proinde scito, sensus, positis omnibus ad sentiendum requisitis nos non fallere, si fallere idem est, ac falsum proponere et statuere.

Demonstr. Cum enim ad sensiones plura non requirantur, quam haec duo momenta, α) ut mutatio ab obiectis extrinsecis in organis nostris sensoriis producatur, (quod uocant momentum physicum,) β) ut anima repraesentationem, huic

huic mutationi, in organis sensoriis factae, conformem producat, (per princ. psychol.) consequens est, ut suo tum defungantur officio sensus, si obiecta externa, mutationem in organis sensoriis producentia, repraesentant. Quia itaque plura non requiruntur ad sensionem, quam ut per eam nobis obiectum externum, in nostra organa sensoria agens, repraesentemus, consequens est, ut, dum sentio, sensus mei me non fallant, quia sensus, qua sensus, nec affirmant nec negant.

Saepius inter Cartesianos, et alios philosophos de eo disputatum est, num sensus fallant? Quam quidem quaestionem ideo negamus, quia, cum omnia requisita ad sentiendum adsunt, sensus non possunt non obiectum externum nobis repraesentare. Ad eoque, dum per sensus nos obiectum nobis repraesentamus, non fallimur. Iudicium autem, quod nimis praecipitanter ex sensibus formatum, multoties nos fallit, quae uero iudicia, ex sensibus formata, neutiquam ad sensus referre debemus.

Ne autem mens, secundum sensus iudicans, adeo facile fallatur, quasdam subiungam cautiones, circa omnem sensionem obseruandas.

Q. 4

§. 261.

§. 361.

Qui sensibus recte uti uult, eosdemque ita adhibere, ut ipsis sua constet certitudo, illius organa sensoria ita comparata sint, ut nullo uitio uel morbo laborent.

Demonstr. Cum enim organa sensoria fuerint corrupta, tunc non potest fieri, quin obiecta alias mutationes in iisdem producant, quam productura fuissent, si organa forent sana. Vnde non mirum est, mentem, secundum sensus corruptos iudicantem, falli. Si itaque sensibus recte uti uelimus, eosdemque ita adhibere, ut mens, secundum eos iudicans, minus fallatur, organa sensoria, oportet, sint sana minusque corrupta.

Ineptus igitur est ad iudicandum de coloribus, qui luscus est, nec, qui febri laborat, aptus uidetur ad saporem huius illiusue cibi recte aestimandum.

§. 362.

Proinde si quis fuerit, qui habeat sensus paullo debiliores, is uero huic defectui instrumentis, arte factis, telescopiis e. gr. et microscopiis, mederi debet.

§. 363.

§. 363.

Ne mens, secundum sensus iudicantis, fallatur, ea quae sentimus, attentius paullo contemplari debemus.

Demonstr. Cum enim, quo plus rei perceptae attenderis, hoc clarior fiat idea, (§. 72.) dubitari non potest, illum, qui, neglecta attentione, rem quamquam sentit, obscuriuscule illam percipere. Unde deinde intelligi potest, quid sit, quod mens, secundum tensionem eiusmodi iudicantis, nimium quantum fallatur. Esi mens in iudiciis, secundum sensus formati, non debet falli, et nos nostris sensibus recte uti voluerimus, id agendum in primis est, ut quicquid percipimus, siue sentimus, id iusta contemplemur attentione.

§. 364.

Porro, qui sensibus rite uti uult, eosdemque in ueritatibus indagandis ita cupid adhibere, ut mens, secundum eosdem iudicantis, non facile fallatur, ad tot sensus rem

Q. 5 per-

perceptam redigat, ad quot redigi potest.

Demonstr. Cum enim hoc clarior fiat rei perceptae idea, quo pluribus sensibus eandem usurpaueris (§. 67.) dubitari non potest, mentem non adeo facile deceptum iri, si secundum sensus iudicaueris, si pluribus sensibus unam eandemque rem percepferis. Recte itaque praeципitur, illum, qui recte sensibus uti cupit, nec in iudiciis, secundum sensus formatis, uult falli, debere rem perceptam ad tot sensus redigere, ad quot redigi potest.

§. 365.

Si iudicium, quod sensibus stat, fallere non debet, opus est, ut iusta adsit distantia organorum sensoriorum et obiectorum.

Demonstr. Si enim obiecta nimis fuerint ab organis remota, tunc obiecto debilius organa afficiunt, adeoque representatione rei perceptae in anima erit obscura. Quo fiet, ut mens, secundum hanc obscuram representationem iudicium fere, facillimo fallatur negotio.

§. 366.

§. 366.

Maxime uero circa experientiam id tandem adhuc cauendum, ne id, quod minime experimur, sed quod uel ratiociniis ex experientia demum deducimus, uel quod per imaginationem nobis aliunde succurrit, pro ipsa experientia uenditemus. Quem errorem in experiendo qui committunt, *uitium subreptionis* committunt, quod consistit in eo, si nobis uidemur experiri, quod minime experimur.

Per experientiam tantum cognoscimus singularia, sive ea, quae actu existunt. Si itaque plura ex experientia constare, nobis persuademus, quam quae actu existunt, atque caussas etiam rerum, quas demum ex iis, quae existunt, deducimus ratiocinando, ex experientia probare uolumus, et nostras hypotheses et foetus imaginationis iis, quae experimur, immiscentur hoc uitium committimus. Sic e. gr. per experientiam deprehendimus, magnetem ferrum attrahere. Si itaque caussas huius phaenomeni sciscitatus, effluvia magnetis in caussa esse, asserueris, atque dicere uolueris, per experientiam constare, quod magnes attrahat ferrum per effluvia, commitis uitium suppositionis. Id enim, quod ex experientia demum concludis et colligis, pro ipsa habes
expe-

igi
rei
ous
tari
de-
ue-
em-
rae-
cu-
or-
tam
digi

at,
ut
n-

ab
lius
nta-
ura.
ob-
fe-

366.

experientia. Plura huius uitii subreptionis exempla in commentationibus adferam.

§. 367.

His regulis et cautionibus circa sensiones experientiamque obseruatis, nunc facile via munietur ad ueritatem. Videbimus itaque, quomodo ope sensuum et experientiae notiones atque iudicia formari possint et soleant.

§. 368.

Quascunque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi indiuiduales.

Demonstr. Cum enim, quicquid experimur, existat et sit res singularis (§. 352.) manifestum est, nos per experientiam tantum nobis res existentes repraesentare. Repraesentatio rei existentis dicitur notio indiuidualis (§. 102.) E. quascunque nobis notiones ope experientiae formamus immediate, sunt non nisi notiones indiuiduales.

§. 369.

Iudicia, quae his notionibus singularibus, per experientiam formati, nituntur, dicuntur *intuitiva*. Definit autem *Celeb. Wolfius*, *intuituum* per eiusmodi iudicium, in quo enti cuidam tribuimus, quae in ipsius notione com-

comprehensa intuemur. Illud autem iudicium, quod per ratiocinium ex iudicio intuituo elicetur, dicitur *discursuum siue dianoëticum*.

Sic e. gr. igni tribuimus calorem, propter ea quod notio, quam de igne habemus, ignem calidum nobis exhibit. Iudicium itaque, *ignis est calidus*, est intuituum. Si uero Titum uideris *iratum*, tunc ex hoc iudicio, *Titus est iratus*, et alio, quod memoria tibi suggesterit, *iratus non est mentis compos*, tertium elisis, *Titus non est mentis compos*. Hoc tertium iudicium dicimus *discursuum et dianoëticum*.

§. 370.

A posteriori siue per experientiam iudicia formantur intuitua hoc modo :

I) Attendas ad rem, quam percipis, hanc sumas pro subiecto.

II) Attendas ad id, quod rei perceptae inest, et hoc sumas pro praedicato. Sic prodibit iudicium intuituum.

E. gr. Si ignem percipis et *totum ure* in igne observas, tunc ignem sumas pro subiecto et urete pro praedicato. Hinc emerget iudicium intuituum, et quidem affirmans: *Ignis urit*.

§. 371.

Iudicium intuituum negatiuum formatur hunc in modum;

a) Rem

α) Rem perceptam sumas loco subiecti,
 β) Sumas id, quod alias in aliis rebus
 obseruasti, in re autem percepta non a-
 nimaduertis, tanquam praedicatum ne-
 gatiuum. e. gr. Si hanc mensam perce-
 peris, tunc hanc mensam, tanquam rem
 perceptam, sumas loco subiecti, et cum
 in aliis rebus rotunditatem obseruaueris,
 in hac autem mensa eandem non animad-
 uertas, τὸ rotundum sumis, tanquam praedi-
 catum negatiuum, hoc modo: *Haec
 mensa non est rotunda.*

§. 372.

Vides ex his, iudicia, quae per
 experientiam formantur, esse
 iudicia singularia.

Demonstr. Iudicia, quae per experientiam
 formamus, sunt iudicia intuitiva (§. 379.)
 in iudiciis uero intuitiuis loco subiecti
 assumitur res illa, quam sensibus percipi-
 mus (§. 370.) Res, quam sensibus percipi-
 mus, dicitur res singularis, siue indi-
 uiduum (§. 99.) E. in iudiciis intuitiuis
 locum subiecti obtinet res singularis, si-
 ue individuum. Iudicium uero, in quo
 locum subiecti occupat res singularis si-
 ue individuum, dicitur *singulare* (§. 217.)
 E. per experientiam formata, iudicia sunt
 singularia.

§. 373.

§. 373.

Quamuis vero et notiones et iudicia, per experientiam formata, sint singularia (§. 372.) nihilominus, uti supra, enunciationes particulares in uniuersales commutari posse, demonstrauimus (§. 216.) ita quoque notiones singulares et iudicia intuitiva singularia in uniuersalia transmutari possunt. Docebimus itaque, quomodo et notiones et iudicia intuitiva in uniuersalia conuerti possint.

Prius uero, quam modus notiones uniuersales per experientiam formandi commonstrari potest, maxime opus est, ut doceamus, quomodo a posteriori siue per experientiam inuestigari possint et attributa et accidentia, siue modi rei perceptae.

§. 374.

Si uis a posteriori siue per experientiam nosse, num aliquid, quod rei perceptae inesse obseruas, sit uel attributum siue essentialie eius, uel accidens, attendas ad id, num idem, quod rei perceptae inexistere obseruas, constanter et perpetuo competitat ipsis, uel non competit. Si itaque A. uno tempore in re percepta obseruas, quod tamen A. alio tempore in eadem re percepta uel altera eiusdem generis aut speciei non reperitur, tunc A. est inter accidentia mutabilia, siue modos subiecti percepti referendum.

E. gr.

E. gr. Obseruas ceram liquidam. Si itaque scire uis, num *τὸ liquidum esse* sit accidentis cerae, attendas, num *τὸ liquidum esse* cerae perpetuo conueniat. Quia uero obseruas, ceram, igni admotam, liquefieri, ab eodem autem remotam, non esse liquidam, uides, *τὸ liquidum esse*, ad mutabilia cerae, adeoque ad accidentia siue modos eiusdem referri debere.

§. 375.

Si uero A. in re percepta perpetuo obseruas, idemque A. in iis obiectis, quae cum re percepta sunt eiusdem generis uel speciei, constanter reperitur, tum merito id pro essentiali rei perceptae siue pro attributo habetur, quod ab eadem auferri non potest.

Sic e. gr. obseruas, igni inesse calorem, idque perpetuo. Nec contrarium ignis exemplum proferri potest, in quo non constanter obseruetur calor. Calorem itaque merito pro essentiali siue attributo ignis habemus.

§. 376.

Hinc nunc intelligi potest, quomodo a posteriori siue ope experientiae notiones distinctae uniuersales formari possint, i. e. eiusmodi notiones, in quibus notae characteristicae sistuntur, (§. 75.) quae omnibus eiusdem generis

neris uel speciei subiectis competit. (§. 108.)
Quae notiones distinctae uniuersales cum sint
definitiones, (§. 147.) intellectu nunc erit fa-
cile, quomodo ex casibus indiuiduis eruantur
a posteriori definitiones.

§. 377.

Ad formandas scilicet notiones distinctas
uniuersales, conductit sequentes obseruasse
regulas.

- a) Tot fac iudicia intuitiva, quot in re
percepta distinguis.
- b) Omitte praedicata accidentalia, siue
quae uariari possunt.
- c) Praedicata, quae in omni casu non
eadem sunt, determinationibus particulari-
bus libera.
- d) Facilius procedet negotium, si plura
exempla inter se contuleris, atque solicite
attenderis, in quo exempla perpetuo con-
ueniant, in quo item a se inuicem diffe-
rant.

Vt hae regulae, in formandis notionibus
siue definitionibus a posteriori apprime uti-
les, sine difficultate intelligantur et rite ap-
plicentur, suppeditabo exemplum per quam
perspicuum. Fac, te uelle scire, quid sit,
laudare alterum, fac, tua interesse, ut
noscas, quid notio *laudis* generalior et uni-
Baum. Log R uer.

Si
esse sit
uidum
a uero
efieri,
liqui-
utabili-
nodos

obser-
um re
ecie,
ro es-
haben-

orem,
ignis
con-
taque
is ha-

a po-
stin-
smo-
ticeae
o ge-
heris

uersalis inuoluat, tunc attendas uelim, ad casum quempiam indiuiduum, in quo alterum alter laudare dicitur. Ponamus itaque, Caium in scripto aliquo narrare, quod Titius sit eruditus, modestus, perspicuus, pius, etc. Hic Caius laudat Titium.

Tot itaque fac iudicia intuitiva, quot casus praesens tibi suppeditat.

I. *Caius narrat.*

II. *Caius narrat in scripto quodam.*

III. *Caius narrat, quod Titius sit doctus.*

IV. *Caius narrat, quod Titius sit modestus.*

V. *Caius narrat, quod Titius sit perspicuus.*

VI. *Caius narrat, quod Titius sit pius.*

Si hinc cognoscere uis, quid sit generatim, *laudare alterum*, difficulter id fiet $\alpha)$ quia multa adsunt peregrina et accidentalia in hoc casu, quae ad $\tau\delta$ *laudare alterum* non pertinent. $\beta)$ Quia ea, quae notionem laudis necessario ingrediuntur, multis adhuc particularibus determinationibus sunt inuoluta, quae ab iis abesse debent.

Vt igitur intelligas, quaenam hic sint peregrina et accidentalia, et quaenam sint determinationes particulares, in memoriam tibi reuoca alium casum, quo alterum ab

ab altero laudatum fuisse, percepisti. Ponamus, parentem, praesente filio, narrare, quod filius ingenio excellenti gaudet, item, quod sit obediens, diligens item, ac bonus poëta. Hic casus sequentia tibi sicut iudicia intuitiva.

- I. Parens narrat.
- II. Parens narrat, praesente filio.
- III. Parens narrat, quod filius sit ingenio excellenti praeditus.
- IV. - - - quod filius sit obediens.
- V. - - - quod filius sit diligens.
- VI. - - - quod filius sit bonus poëta.

Quod si hos duos casus inter se confers, intelliges 1) *Caium*, 2) *scriptum Caii*, 3) *Titium* in priori casu individuo esse peregrina, quae non ad notionem laudis pertinent, quia in altero casu non adsunt. Item intelliges, in posteriori casu non necessarium quid esse, ut adsit α) parens, β) filius praessens, γ) ut filius praeceps sit obediens et bonus poëta etc. Hinc haec omnia, quia sunt praedicata accidentalia, notionem laudis generalem non ingrediuntur, ut regulae II.
§. 377.

Sed τὸ narrare est utrique casui communne, item: in utroque casu narrantur perf-

R. 2

ctio-

, ad
alte-
que,
itius
etc.

quot

dus.

mo-

per-

pius.

tim,

quia

a in

non

lau-

huc

uo-

sint
sint
ori-
rum
ab

ctiones, quae uero in utroque casu particularibus determinationibus sunt inuolutae. Pietas scil. et diligentia, item eruditio, perspicuitas, etc. sunt eiusmodi praedicata, quae si determinationibus particularibus liberantur, generali nomine *perfectionum* enunciantur. Quia itaque *rō narrare et perfectiones*, sunt eiusmodi praedicata, quae laudi constanter competunt, merito haec pro essentialibus sive attributis laudis habes (§. 375.) Cum uero attributa sive essentialia debeant definitionem ingredi (§. 159.) patet, notionem distinctam uniuersalem sive definitionem laudis ita nunc formari: *Laudis* est enarratio perfectionum, et *laudare alterum*, est nihil aliud, quam alterius perfectiones enarrare.

Si unus alterue casus non sufficit, ut possit conuenientiam uel disconuenientiam perspicere, sumas plures casus pro lubitu. Exercitatores possunt unico etiam casu esse contenti. *Cel. Wolfius*, in Logica Lat. p. 492. secundum regulas suppeditatas notionem generalem *furi*s a posteriori eruit, et *Cl. Schlosserius* eodem modo ex unico casu format notionem uniuersalem *libertatis* in dissertat. de genuina notione libertatis. *Vitembergae c1512 cc xxv* habita.

§. 378.

Vides nunc, quo modo notiones distinctae

ctae uniuersales siue definitiones a posteriori, uel ope experientiae, formari soleant. Requiritur uero ad id, si quid aliud, abstractio et reflexio, ut supra demonstratum dedimus. (§. III.) Dum enim, in notionibus, a posteriori formandis, ita procedimus, ut ea, quae accidentalia sunt et uariari possunt, omittamus, nec simul consideremus, (§. 377. β) tum autem, cum quaedam non consideramus et omittimus, dicamur ab iis, quae non consideramus, quaeque in contemplatione nostra tantisper seponimus et omittimus *abstrahere* (§. III.) perspicuum est, artificium abstrahendi, in notionibus, a posteriori formandis, utramque facere paginam.

§. 379.

Nunc iam dispiciemus, qua ratione, ope experientiae, siue a posteriori, perueniamus ad iudicia uniuersalia. Experientia habet pro obiecto res singulares (§. 352.) adeoque etiam iudicia intuitiva, quae experientia formantur, (§. 370.) sunt singularia. (§. 372.) Quae si in uniuersalia commutari debent, attendas, num praedicatum in iudicio intuituo sit attributum uel esse entiale rei perceptae. Quotiescumque enim praedicatum fuerit attributum rei perceptae, et ex essentia siue natura subiecti fluit, toties habes enunciationem, adeoque iudicium uniuersale (§. 209.) Cum ue-

ro per experientiam ea demum rei perceptae attributa siue essentialia esse, obseruemus, quae constanter insunt rei perceptae, ab eaque, re salua, auferri non possunt, (§. 374.) patet, ad iudicium intuituum uniuersale te peruenire, si ope experientiae, obseruas, praedictum iudicij intuitui constanter eidem inesse, nec ab eo auferri posse.

E. gr. Experientiae ope constat, calorem igni inesse attributi instar (§. 375.) Enunciatio igitur, *Ignis est calidus*, est uniuersalis. Experientia porro constat, ceram esse nonnunquam liquidam, cum uero rò liquidum esse cerae non perpetuo et constanter insit, adeoque inter accidentia siue modos cerae sit referendum, (§. 374.) non potes inferre inde iudicium siue propositionem uniuersalem: *Omnis cera est liquida*. Conferas hic uelim ea, quae supra de propositionibus particularibus in uniuersales commutandis sunt dicta (§. 216.)

§. 380.

Philosophus debet caussas et rationes rerum pernoscere. (§. 22.) Permagni itaque refert, nosse modum, quo, ope experientiae, inuestigari queat, num unum sit caussa alterius. Hic itaque obserua positiones sequentes:

a) Si in obiecto A mutationem aliquam obseruas, quam primum obiectum A iungitur obiecto B, tunc ratio sufficiens mutati-

tationis, quae in obiecto A accidit, merito quaeritur in obiecto B, ut ita obiectum B mutationis illius, in obiecto A subsecutae, causâ recte dicatur.

β) Ex eo, quod nonnulla perpetuo coexistere sive se inuicem sequi obseruas, neutiquam statim inferas, E. unum est causa alterius. Positiones illustrabimus exemplis. Sic, si obseruas, ceram, quae antea dura erat, mollem fieri et liquefcere, ut primum solis radiis fuerit exposita, calorem solis recte habes pro causa liquefactionis cereae. Fac autem, cum cometa simul existere bellum, uel hoc subsequi cometam, a qualicunque coexistentia uel insecuritate belli nondum concludere potes, E. cometa est causa belli.

§. 381.

Ex his omnibus patet, propositiones, ex experientia, legitime instituta, formatas, esse certas.

Demonstr. Quascunque propositiones, experientiae ope, formamus, in iis praedicatum subiecto conuenire oppido obseruamus. (§. 369.) In quibuscunque uero propositionibus praedicatum subiecto conuenire, obseruamus, illas ueras esse agnoscamus. (§. 318.) Quascunque pro-

R 4

posi-

positiones ueras esse agnoscimus, illas non posse esse falsas, nouimus. (*per princ. contrad.*) Quascunque autem propositiones ita ueras esse nouimus, ut oppositum earum, scilicet falsitatem, locum habere non posse, perspiciamus, illae sunt nobis certo uerae, (§. 348.) E. propositiones, ope experientiae, legitime institutae, sunt nobis certae.

Atque eadem ratio est propositionum, quas per experientiam falsas esse nouimus. Has, fieri non potest, ut simul habeamus pro ueris, adeoque sunt nobis certo falsae.

E. gr. Ignis conuenire calorem, per experientiam constat. Veram itaque esse propositionem, intelligimus: *ignis est calidus*, adeoque eadem nobis certa est.

§. 382.

Quicquid itaque cum sensione, secundum regulas supra traditas instituta, conuenit, illud certum est. (§. 381.)

§. 383.

Ex quo porro patet, definitiones, quae ex experientia et collatione casuum individualium, secundum regulas, supra §. 377. traditas, formatae sunt, debere esse certas.

Demon-

Demonstr. Cum enim ea, quae experientia cognoscuntur, sint certa (§. 381.) consequens est, ut definitiones, ex experientia, secundum regulas suppeditatas, legitime formatae, sint etiam certae. Ex certo enim non potest non legitime fluere certum.

§. 384.

Axiomata itaque et postulata itidem certa esse, ex his intelligi poterit.

Demonstr. Cum enim axiomata et postulata sint propositiones, ex unica definitio-
ne immediate fluentes (§. 222. 223.) et in
quibus statim, terminis intellectis, patet,
praedicatum conuenire uel non conueni-
re subiecto, definitiones autem sint cer-
tae (§. 383.) patet, axiomata et postulata
eadem gaudere certitudine, qua gaudent
definitiones.

§. 385.

Haec de primo ad certitudinem peruenien-
di adminiculo, scilicet experientia, siue co-
gnitione a posteriori, qua per sensionem ita
subiecto conuenire praedicatum, obseruamus,
ut de rei veritate dubitare non possimus. (§.
381.) Altera uia ad ueritatem certam est *Ratio.*

R 5

Quae

Quae cum nihil sit aliud, quam facultas nem-
xum ueritatum uniuersalium distincte perspi-
ciendi (§. 13.) facile intelligitur, nos operationis
sive cognitionis a priori, tum demum ad
certitudinem peruenire, cum propositionem,
cuius certitudinem obtainere uolumus, ita con-
nectimus cum aliis propositionibus, tanquam
indubiis principiis, ut nexus subiecti et praedictati,
in propositione, quae nobis certa esse
debet, oppido perspiciat.

Fac e. gr. te uelle scire, num haec pro-
positio: *Anima humana est immortalis*, sit
certo uera, tunc non ad sensionem et ex-
perientiam confugere potes, sed certitudinem
huius propositionis a priori cognoscas,
oportet, i. e. debes eam cum aliis proposi-
tionibus, tanquam suis principiis indubita-
tis, ita connectere, ut legitime ratiocinan-
do eam ex aliis certis propositionibus de-
riues.

§. 386.

Quotiescumque propositionem aliquam,
tanquam conclusionem ex praemissis certis
et indubiis, legitime ratiocinando, deducimus,
toties illam propositionem dicimur *demon-
strare*. Ut adeo *demonstratio* nihil aliud sit,
quam concatenatio sive connexio ratiociniorum,
in quibus nullae praemissae, nisi certae
admittuntur.

Ratio-

Ratiocinia autem siue syllogismi dicuntur concatenati, si semper conclusio syllogismi antecedentis sit praemissa subsequentis syllogismi. Exempla huius concatenationis mox adducentur.

§. 387.

Praemissae illae certae, ex quibus conclusio, siue propositio demonstranda, deducitur appellantur *principia demonstrandi*.

§. 388.

Ex quo apparet, in omni demonstratione ad duo attendi debere, α) ad principia demonstrandi, β) ad ipsam connexionem conclusionis cum principiis demonstrandi.

Primum requisitum dicimus *materiale demonstrationis*, alterum nominamus *formale demonstrationis*.

§. 389.

Inter principia demonstrandi referimus merito experientias, definitiones, axiomata, et postulata.

Demonstr. Cum enim experientiae sint certae (§. 381.) itemque definitiones, ex experientia legitime formatae (§. 383.) neque minus axiomata et postulata gaudent certitudine (§. 384.) facile patet, ex peri-

perientias, definitiones, itemque axiomata et postulata, posse loco praemissarum certarum admitti. Praemissae certae, ex quibus propositio demonstranda legitime deriuatur, dicuntur principia demonstrandi (§. 387.) E. patet, experientias, definitiones itemque axiomata et postulata recte referri inter principia demonstrandi.

Hinc est, ut *Cel. Wolfius Log. Lat. p. 397.* definiat demonstrationem per eiusmodi probationem, si in syllogismis, quos inter se concatenamus, non utamur praemissis, nisi definitionibus, experienciis indubitatis, axiomatis, et propositionibus iam antea demonstratis.

§. 390.

Hinc uides, non statim illum demonstrare sua asserta, qui ea ex principiis incertis et dubiis dedit. Ut adeo qualiscunque probatio propositionis non sit confundenda cum eiusdem demonstratione, in qua quippe requiruntur principia certa, de quorum ueritate dubitari nequit. (§. 386.)

§. 391.

Cum propositionem sive conclusionem demonstrandam deducis ex definitionibus et axiomatis, tum eam *a priori demonstrare* diceris.

Sic

Sic e. gr. si uelles *a priori* demonstrare hoc assertum: *Deus uult optimum*, tunc tota tua demonstratio niteretur his definitiōnibus et axiomatibus.

Definitio. I. Deus est ens perfectissimum.

Axioma. I. Ens perfectissimum debet habere uoluntatem perfectissimam.

Definitio. II. Voluntas perfectissima est, quae uult non nisi optimum.

Axioma. II. Quicunque habet uoluntatem perfectissimam, ille uult non nisi optimum. Ex his definitionibus et axiomatibus haec demonstratio a priori conficietur.

Quicunque est ens perfectissimum, ille habet uoluntatem perfectissimam (*per axioma. I.*)

Atqui Deus est ens perfectissimum (*per def. I.*) E. Deus habet uoluntatem perfectissimam.

Quicunque habet uoluntatem perfectissimam, ille uult optimum, (*per Axioma II.*) Atqui Deus habet uoluntatem perfectissimam, (*per syllogismum praecedentem*) E. Deus uult optimum.

Dicitur demonstratio a priori quoque illa probatio, qua effectum ex sua causa demonstro.

§. 392.

§. 392.

Cum propositionem siue assertum probo ex indubia experientia, demonstratio dicitur a posteriori.

Sic e. gr. qui contingentiam mundi demonstrare volunt, item, qui hanc propositionem demonstrant: *Impossibile est, idem simul esse, et non esse*, prouocare solent ad experientiam, quod est a posteriori demonstrare. Dicitur quoque demonstratio a posteriori, cum caussam ex effectu demonstro. Cum e. gr. existentiam Dei ex existentia mundi demonstramus, Dei existentiam a posteriori demonstramus, quia ex effectu caussam colligimus.

§. 393.

Praeterea demonstratio dispescitur in ostensiua, siue directam, et apagogicam, siue indirectam. Directa demonstratio illa est, quam hactenus explicauimus. *Wolfius* eam in *Lag. Lat. p. 142.* ita definit: Demonstratio directa siue ostensiua est, qua ex notione subiecti colligitur, praedicatum conuenire subiecto.

Talis est demonstratio, quam suppeditauimus §. 391. ubi ex notione Dei, distinctius euoluta, colligebamus, τὸ uelle optimum conuenire Deo.

§. 394.

Demonstratio indirecta siue apagogica est, ubi

ubi propositionem, conclusioni nostrae demonstrandae oppositam, assumimus, tanquam ueram, atque inde absurdum aliquod seu falsum colligimus, quod propositioni demonstrandae contradicit.

Haec demonstratio dicitur alias deducio ad *absurdum* vel *impossibile*. Talis est illa demonstratio, quam supra dedimus §. 269. ubi per indirectum demonstrabamus hanc propositionem: *In prima figura maior propositio semper sit uniuersalis*. Illustrationis gratia exemplum adhuc aliquod adducemus.

Si e. gr. uelles demonstrare per indirectum hanc propositionem. *Nihil semetipsum potest producere*: tunc propositiōnem, huic asserto oppositam, assumas tanquam ueram, atque ex ea deducas aliquod absurdum. Est autem propositio opposita haec: *aliquid potest semetipsum producere*. Demonstratio itaque indirecta ita conficietur: *Ponamus, aliquid semetipsum producere, tunc id, quod semetipsum producit, debet existere et simul non existere. Existere debet, alias non posset semetipsum producere. Non existere debet, quia demum se producit, sibique existentiam largitur. Cum uero absurdum et impossibile sit, ut aliquid simul existat et non*

non existat (per principium contradictionis) absurdum quoque et impossibile est, ut aliquid semetipsum producat. Opposita itaque propositio erit uera: nihil semetipsum potest producere.

Noui quidem, esse nonnullos, qui huic demonstrandi modo parum tribuunt efficaciae, at, mea quidem sententia, multum ipsi inest roboris. Quia enim in hac demonstratione indirecta euincitur, propositionem, quae conclusioni demonstranda opposita est, esse falsam et absurdam, necessario illa propositio, quam demonstrandam suscepimus, debet esse uera.

§. 395.

Quia in omni demonstratione conclusio demonstranda per syllogismorum concatenationem cum suis praemissis siue principiis legitime debet connecti (§. 291.) deprehendimus, illam concatenationem aut ita institui, ut a conclusione demonstranda ascendamus et perueniamus ad prima et indubia principia, aut ita, ut a principiis et praemissis indubuis progrediamur et descendamus ad conclusionem siue propositionem demonstrandam. Ille modus demonstrandi dicitur *analyticus*, in quo conclusionem resoluimus in sua prima principia. Haec autem demonstrandi ratio dicitur *synthetica*, in qua ex simplicissimis et pri-

primis principiis componitur et exsurgit
conclusio sive propositio demonstranda.

Sumamus e. gr. hanc propositionem:
Deus caret affectibus. Quam analytice de-
monstraturi sumus, ita, ut a conclusione sive
propositione ipsa demonstranda, per conca-
tenationem ratiociniorum, ascendamus et
progrediamur ad prima usque principia sive
ad definitiones et axiomata, quibus propo-
sitio demonstranda nititur.

I. *Quicunque caret appetitu sensitivo, ille
caret affectibus (per defin. affectuum.)*

*Atqui Deus caret appetitu sensitivo, E.
Deus caret affectibus.*

Minoris probatio.

II. *Quicunque caret representationibus
confusis, ille caret appetitu sensitivo (per
defin. appetit. sens.).*

*Atqui Deus caret representationi-
bus confusis,*

E. Deus caret appetitu sensitivo.

Minoris probatio.

III. *Quicunque omnia sibi distinctissime
repraesentat, ille caret representationibus
confusis (est haec propositio axioma.)*

Baum. Log.

S

Atqui

*Atqui Deus omnia sibi distin^cissime re-
praesentat, E.*

Deus caret representationibus confusis.

Minoris probatio.

IV. *Quicunque gaudet intellectu perfe-
c^tissimo, ille omnia sibi distin^cissime reprae-
sentat (per defin. intellectus perfectiss.)*

*Atqui Deus gaudet intellectu perfectissi-
mo, E. Deus omnia sibi distin^cissime
repraesentat.*

Minoris probatio.

V. *Quicunque est ens perfectissimum, ille
gaudet intellectu perfectissimo (est haec pro-
pos. Axiom.)*

*Atqui Deus est ens perfectissimum, (per
defin. Dei) E. Deus gaudet intellectu
perfectissimo.*

Habes hic demonstrationem analyticam
huius propositionis: *Deus caret affectibus.*
A propositione enim demonstranda, quae
fuit conclusio primi syllogismi, ad principia
progressi sumus, syllogismos ita quidem con-
catenando, ut semper minor propositio prio-
ris syllogismi facta fuerit conclusio syllogismi
subsequentis.

Eandem propositionem si *Synthetice de-
mon-*

monstrare uis, a principiis, scilicet definiti-
onibus et axiomatibus, descendis usque ad
conclusionem demonstrandam, ratiociniis
ita concatenatis, ut semper conclusio prioris
syllogismi debeat fieri propositio minor po-
sterioris syllogismi, hunc in modum:

I. *Quicunque est ens perfectissimum ille
gaudet intellectu perfectissimo (est propos.
Axiomatica.)*

*Atqui Deus est ens perfectissimum (per
def. Dei.) E.*

Deus gaudet intellectu perfectissimo.

II. *Quicunque gaudet intellectu perfe-
ctissimo, ille omnia sibi distinctissime reprae-
sentat (per def. intell. perfectiss.)*

*Atqui Deus gaudet intellectu perfectissi-
mo, (per syllog. I.)*

*E. Deus omnia sibi distinctissime reprae-
sentat.*

III. *Quicunque omnia sibi distinctissime
repraesentat, ille caret representationibus
confusis (est Axioma.)*

*Atqui Deus omnia sibi distinctissime re-
praesentat (per Syllog. II.)*

*E. Deus caret representationibus con-
fusis.*

S. 2

IV. *Qui-*

IV. *Quicunque caret repraesentationibus confusis, ille caret appetitu sensitivo (per def. appetit. sens.)*

Atqui Deus caret repraesentationibus confusis, (per syllogism. III.) E.

Deus caret appetitu sensitivo.

V. *Quicunque caret appetitu sensitivo, ille caret affectibus (per def. Affect.)*

Atqui Deus caret appetitu sensitivo (per syllog. IV.)

E. Deus caret affectibus.

§. 396.

Ex his uides, syllogismorum usum in demonstrando esse indispensabilem.

Demonstr. Cum enim omnis demonstratio continua syllogismorum concatenatione absoluatur, (§. 386.) patet, syllogismorum usum esse in demonstrando indispensabilem.

Equidem, qui demonstrandi habitum si bi compararunt, saepius demonstrant propositionem aliquam, ita, ut videantur nullos mente formare syllogismos, atque actuum omnium, quos mens edit, non sint sigillatim

tim sibi consci. At quamuis, in demonstrando exercitatioes, saepius unam alteramue propositionem mente retineant, nec eam exprimant uerbis, ipsos tamen reuera omnia per syllogismos demonstrasse, tum demum appetet, si analysin demonstratio-
nis institueris.

Crederes e. gr. paucissimas demonstra-
tiones, in Illustr. Wolfi scriptis philo-
sophicis reperiundas, esse per syllogismos con-
cinnatas, sed contrarium probat illarum
demonstrationum analysis, quam non sine
fructu et iucunditate institues.

§. 397.

Circulus in demonstrando est, cum quis
ad demonstrandam propositionem utitur
propositione B, quae tamen propositio B sine
propositione A demonstrari nequit.

E. gr. Circulum in demonstrando com-
mitteres, si hanc propositionem: *Deus est
aeternus* demonstrares ex hac: *quia Deus
est ens necessarium*, demonstratus autem
porro hanc propositionem: *Deus est ens
necessarium*, in subsidium uocares hanc
propositionem: *quia Deus est aeternus*.
Reuera ita demonstrares hanc propo-
sitionem: *Deus est aeternus*: per eandem, quia
est aeternus.

S 3

§. 398.

§. 398.

Circulus in demonstrando soli-
cite euitandus est.

Demonstr. Qui enim circulum in demon-
strando committit, ille probat proposi-
tionem A per propositionem B, et pro-
positionem B per propositionem A, adeoque
propositionem A per propositionem A,
et A, per semet ipsum probat.
Quia uero nihil potest esse simul propo-
sitio probans et propositio probanda
(quia alias esset simul principium et prin-
cipiatum, causa et effectus eodem re-
spectu) patet, circulum in demonstrando
esse ridiculum, adeoque solicite euitan-
dum.

§. 399.

Quaeunque propositio legitime
demonstrata est, illa est certo
uera.

Demonstr. Quaeunque enim propositio
legitime demonstrata est, illa nititur ex-
perientiis, definitionibus et axiomatibus
(§. 389.) Cum uero experientiae, defini-
tiones, et axiomata sua gaudeant certi-
tudine (§. 382. seqq.) manifestum est,
propositiones, ex iis legitime deductas,
esse

esse etiam certas et quidem certo ueras, si haec principia demonstrandi fuerint uera, quia ex ueris praemissis non potest non legitime fluere uera conclusio.

Poterat haec propositio ita quoque demonstrari: Quaecunque propositio legitime demonstratur, in ea nexus subiecti et praedicati distincte perspicimus, et rationem sufficientem perspicimus, cur sit uera, quia eam, tanquam ex principiis suis deductam, contemplamur. In quacunque autem propositione rationem sufficientem nexus subiecti et praedicati distincte perspicimus, de eius propositionis ueritate sumus certi (§. 348.) ut adeo illa propositio non poscit non nobis esse certa, quae legitime demonstrata est.

§. 400.

Demonstrationem itaque praestantissimam esse viam ad ueritatem certam perueniendi, ex his uberrime patet.

§. 401.

Cum itaque et experientiam et demonstrationem, certitudinis adminicula esse euicerimus, (§. 381. 400.) poterat ueritas *nobis certa* illa dici, quae indubia sensione (sive experientia) uel euidenti principio nititur. conf. Heinec. Log. p. 119. Certo autem falsum il-

S 4

lud

Iud dici poterat, quod sensioni indubiae uel
evidenti principio repugnat.

§. 402.

*Requisita ad Veritatem dicimus ea, per
quae praedicatum subiecto tribuendum de-
terminatur.*

E. gr. Ad immortalitatem animarum re-
quiritur *primo* indestructibilitas, *secundo*,
status idearum distinctarum, *tertio*, ut a-
nima status praeteriti memoriam consernet,
Quo circa si nosti, animam hominis rationa-
lem post mortem non destrui, sed perseue-
re, eamque insimul in statu idearum distin-
ctarum uersari, itemque memoriam sui sta-
tusque praeteriti conseruare, omnia adesse
nasti, quae ad hoc requiruntur, ut anima
hominis rationalis sit immortalis.

§. 403.

Ex quo patet, qui omnia requi-
sita ad ueritatem adesse nouit,
is ueritatem certo cognoscat,
oportet.

Demonstr. Si enim quis omnia requisita
ad ueritatem adesse cognoscit, is nouit,
omnia ea adesse, per quae praedicatum,
subiecto competens, determinatur. Qui
uero nouit, omnia ea adesse, per quae
prae-

praedicatum subiecto tribuendum, determinatur, perspicit rationem determinantem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum competat subiecto. Is autem, qui distincte perspicit rationem, quae efficit, ut praedicatum conueniat subiecto, certo nouit ueritatem, (§. 348.) E. qui omnia requisita ad ueritatem adesse nouit, ille ueritatem certo nouit.

E. gr. ad hanc ueritatem: *anima est immortalis*, requiruntur haec tria α) indestructibilitas, β) perseverantia in statu idealium distinctarum, γ) memoria et recordatio status pristini, et collatio status praesentis cum statu praeterito. Qui itaque nouit, haec omnia requisita in anima humana, post mortem corporis, adesse, is certo nouit, animam esse immortalem.

Ex his intelligis, recte nos affirmasse §. 349. illi ueritatem esse certam, qui nouit rationem sufficientem, cur subiecto, conueniat praedicatum. Requisita enim ad ueritatem omnia determinant et efficiunt, ut praedicatum conueniat subiecto, adeoque rationem constituunt sufficientem, ex qua intelligi potest, cur praedicatum tribuatur subiecto.

§. 404.

Colligitur hinc, ut oppositorum, quaedam
S 5 tan-

tantum requisita constituere rationem insuffi-
cientem, cur praedicatum subiecto sit tribu-
endum.

E. gr. qui nouit, animant quidem, ob
simplicitatem suam, ex sua natura et princi-
picio intrinseco esse indestructibilem igno-
rat autem, num anima in statu idearum di-
stinctiarum uersetur, item num memoriam
status sui praeteriti conseruet, is aliqua tan-
tum requisita ad immortalitatem animae
agnoscit, atque adeo rationem quidem, sed
insufficientem, nouit, cur anima dicatur im-
mortalis.

Ex his nunc, opinor, intelliget quisque,
quid sit ueritas probabilis. De qua expo-
net

C A P. IV. De Veritate probabili.

§. 405.

Quemadmodum, certos nos esse, uel de
ueritate, uel de falsitate propositio-
nis cuiusdam, diximus, cum conue-
nientiam aut disconuenientiam praedicati-
cum subiecto tam distincte perspicimus, ut
nulla oppositi formido locum obtineat, (348.)
et cum omnia requisita ad ueritatem adesse
noui-

nouimus (§. 403.) ita contra propositio illa nobis est *probabilis*, in qua praedicatum subiecto tribuitur ob quaedam tantum requisita ueritatis, adeoque ob rationem insufficientem. Ut adeo *iudicare probabiliter* recte dicamus, cum a quibusdam ad ueritatem requisitis, siue a nonnullis circumstantiis ad rei existentiam concludimus.

Qui e. gr. in adolescente quodam obseruat 1) ingenium excellens et alacre, 2) disscendi cupiditatem, 3) laborem indefessum, 4) subsidiorum ad studia tractanda copiam, 5) fidelem institutionem, atque, ob has circumstantias, iudicat, hunc puerum, fore aliquando uirum eruditum, et euasurum esse ornamentum reipublicae literariae, is probabiliter iudicat. Aliqua enim tantum requisita ad ueritatem nouit. Nescit enim, num ingenii uigor, morbo uel alio casu facile corrumpendus, continuo sit permanens, nescit praeterea, num adolescens, initia flecti cereus, diligentiam sit continua turus. Aristoteles *probabile* quandam uocavit illud, *quod uidetur omnibus, uel pluribus, uel sapientioribus*. Quam uero notionem probabilitatis esse reuiciendum, coram com monstrabo.

Cel. Rüdigerus, qui in doctrina de probabilitate egregias assert meditationes, omnibusque palmam praecepit, *probabilitatem gene-*

generatim uocat ratiocinationem, qua ex plurium sensionum conuenientia in suppositione seu hypothesi quadam, sensui immediate haud obuia, concludimus, certitudine omni exceptione haud maiore. *Conf. de sensu ueri et falsi, Libr. III. c. i. §. 10.* Conuenientia autem plurium sensionum in hypothesi quadam in eo consistit, quod *hypothesis* sit ueluti principium, et plures illae sensiones, tanquam effectus ex sua causa, et conclusiones inde explicantur. *Hypothesis* enim est propositio, quam ideo prouera adsumimus, quia proprietates et effectus rei inde commode explicantur, siue *hypothesis* est, secundum Wolfium, sumtio eorum, quae esse demonstrari nondum potest, tanquam essent, rationis reddendae gratia. E. gr. si quis medicorum hanc propositionem assumeret, *animam effectiue et physice agere in corpus, et corpus effectiue et physice agere in animam*, quia phaenomena, in corpore humano, ita commode possent explicari, tunc haec sumtio propositionum, quae nondum demonstrari possunt, diceretur hypothesis. Si e. gr. Copernicani assument hanc propositionem: *terra mouetur*, tunc haec propositio dicitur hypothesis Copernicana, quia inde sensiones et phaenomena, maxime in corporibus caelestibus, commodissime explicari possunt. Quae hypothe-

pothesis est probabilis, si nulla sensionum et phaenomenorum ipsi repugnat, sed cum ea optime conuenit. Si uero aliqua phaenomena repugnant plane, tum hypothesis est falsa.

§. 406.

Ex definitione §. 405. suppeditata patet.

I. *Hoc Probabiliorē esse propositionem, quo plura requisita ad ueritatem adsunt, ob quae praedicatum subiecto tribuitur.*

II. *Omne probabile esse debere quoque possibile.*

Cum enim in omni probabilitate quaestio sit de existentia rei (§. 405.) omnis autem existentia supponat possibilitatem, (*per princ. methaphysic.*) manifestum est, omne probabile debere quoque esse possibile.

III. *Non omne autem id, quod est possibile, esse probabile, itidem hinc discit.* Cum enim a posse ad existentiam nulla sit consequentia (*per princ. methaphysica.*) in probabilitate autem rei supponatur aut phaenomeni existentia (§. 405.) palam est, illud, quod mere possibile est, non esse statim probabile.

Propositiones has illustrabimus exemplis.

E. gr. si in Titio, adolescentulo, obseruas

uas discendi cupiditatem, fidelem item institutionem, ingenium excellens, subsidiorum copiam, tum probabilius est, Titium fore doctum, quam cum tantum in ipso obseruas discendi cupiditatem, nullam autem ingenii dexteritatem, nulla subsidia, nullamque institutionem. Haec ad primam propositionem.

Non omne id, quod est possibile, esse probabile, hoc ex exemplo discas. Possibile e. gr. est, te hac hora 1000. numos aureos accipere ab amico Caio, non enim inuoluit contradictionem, sed non est probabile, quia nondum circumstantiae quaedam et phaenomena apparent, ob quae iudicare queas, te esse accepturum a Caio 1000 numos aureos. Fac autem, 1) Caium esse diuitem, 2) Caium debere tibi 1000 numos aureos, 3) promisisse sancte, se uelle soluere hac hora sumمام debitam, tum uero nonnullae apparent circumstantiae, ob quae iudicare probabiliter queas, te esse accepturum hac hora 1000 numos aureos. Probabile itaque est, te accepturum esse summam pecuniae debitam, et quia probabile est, est quoque possibile. Solicite profecto τὸ possibile debet a probabili distingui, quia in mortalibus haec differentia persaepe multum nobis usum praestat. Stolidam e. gr. spem illam esse, docemus in mortalibus,
quae

quae nititur possibilibus, illam autem affirmamus, esse rationalem, quae nititur probabilibus.

§. 407.

Hæc tenus de propositione probabili. Syllogismum dicimus illum *probabilem*, in quo alterutra praemissarum est propositio probabilis.

E. gr. Plebeii homines, qui secundum conscientiam probabilem actiones instituunt, atque bonitatem uel prauitatem actionum ex rationibus extrinsecis aestumant, sic saepe numero ratiocinantur.

*Quicquid pastor, uoluntatem Dei sciens,
et morum moderator, suscipit, illud licitum est,*

*Atqui pastor saltationem suscipit, E.
Saltatio est licita.*

Hic syllogismus est syllogismus probabilis, quia maior propositio probabilis. Hunc syllogismum ueteres uocabant, syllogismum *dialecticum*, item *Topicum*. Loci enim topici erant apud ueteres argumentationum probabilium quasi promi condi. De quibus quidem locis topicis quid existimandum sit, quidue, uel philosopho, uel oratori proposit, sincere in ipsis lectionibus exponetur.

§. 408.

§. 408.

Discrimen itaque, quod inter demonstratiuum siue apodicticum syllogismum et syllogismum probabilem siue dialepticum reperitur, non in forma, sed in materia quaerendum est.

Demonstr. Cum enim demonstrationem siue syllogismum demonstratiuum non nisi ingrediantur praemissae certae et indubiae (§. 386.) syllogismum autem probabilem siue dialepticum ingrediantur, tanquam praemissae, propositiones probabiles (§. 407.) praemissae autem constituant materiam syllogismorum, (§. 246.) consequens est, ut ratiocinationis demonstratiuae et probabilis discriniens in materia quaerendum, neque adeo syllogismus demonstratius et dialepticus siue probabilis differant, nisi principiis.

§. 409.

Propositio, quae nobis probabiliter uera est, potest esse falsa.

Demonstr. Cum enim propositio illa nobis probabiliter uera sit, in qua praedicatum tribuimus subiecto ob quaedam tantum ad

ad ueritatem requisita, et ob rationem insufficientem (§. 405.) facile uides, posse etiam praedicatum illud, quod ob quae-dam ad ueritatem requisita et ob rationem insufficientem subiecto tribuitur, subiecto repugnare. Nondum enim rationes ad sunt completae, quae efficiunt, ut praedicatum necessario competere debat subiecto. Si itaque praedicatum, quod subiecto ob rationem insufficientem in propositione probabili tribuitur, potest etiam subiecto repugnare, tunc autem, cum subiecto repugnat praedicatum, propositio dicitur *falsa* (§. 330.) patet, propositionem, quae nobis probabiliter uera est, posse esse falsam.

E. gr. Rusticus iudicat, saltationem esse licitam, quia pastor, discrimin boni malique optime sciens, saltat. In hac propositione: *saltatio est licita*: rusticus praedicatum *et licitum esse* tribuit ob rationem insufficientem. Ita enim sententiam fert: saltatio est licita, quia pastor saltat.

Potest igitur propositio rustici: *saltatio est licita*, quae ipsi probabiliter uera est, reuera esse falsa. Hactenus de probabilitate in genere. Nunc ad species probabilitatis sigillatim pertractandas descendemus, atque hic doctas Celeb. Rüdigeri meditaciones secuti, 1) probabilitatem *historicam*,
Baum. Log. T 2) Pro-

2) Probabilitatem *physicam*, 3) *politican*,
4) *practicam* denique distincte exponemus.

§. 410.

Ad ueritatem, uel experientiae ope, uel per demonstrationem siue a priori, peruenimus. (§. 350.) Cum uero ipsi nec omnia experiri, et a posteriori inuenire possimus, neque etiam nexum omnium nostrorum assertorum cum suis primis principiis introspicere, opus est, ut multa etiam, quae alii sunt experti, aut ab aliis referuntur, credamus.

§. 411.

Ex quo uides, recte ex finitudine intellectus deduci originem fidei (*philosophicae scil.*) quae nihil aliud est, quam assensus, propositioni datus, ob testimonium alterius.

§. 412.

Si itaque fides est assensus, quem propositioni cuidam praebemus ob testimonium alterius (§. 411.) perspicuum est, rationem, cur in fide quid pro uero habeamus, esse auctoritatem personae narrantis.

§. 413.

Cum uero personae narrantes, et, ob ignorantiam dexteritatisque defectum, possint, et, ob malitiam, uelint nos saepenumero decipere, falsumque pro uero obtrudere, requiri-
tur,

tur, ut cautiones quaedam tradantur, doceaturque, quodnam sit probabiliter uerum, quodnam probabiliter falsum in narratione factorum sive historiarum. Regulas igitur *probabilitatis historicae*, in qua pro hypothesi assumitur auctoritas testis, percenseamus, oportet.

§. 414.

In omni itaque fide humana, et probabilitate adeo historica, attendas ad sequentes circumstantias, I) Ad testem sive personam, quae factum aliquod narrat. II) Ad rem ipsam, quae refertur. III) Ad modum narrandi.

§. 415.

Testium sive personarum narrantium non eadem est auctoritas. Adeoque ad hominum, factum narrantium, diuersitatem debet attendi.

§. 416.

Quod ad diuersitatem testium attinet, diuersitas illa conspicitur, 1) *ratione intellectus*, 2) *ratione voluntatis*, 3) *ratione denique sensuum*.

§. 417.

Ratione intellectus alii sunt testes prudentes et intelligentes, iudicandique dote instruti, alii sunt simplices, uecordes, et de fæce plebis.

T 2

§. 418.

§. 418.

Ratione voluntatis testes sunt uel neutrarum partium, uel uni parti magis obnoxii, et, uti uocantur, interessati, item sunt uel probi, uel improbi et mendaciis assueti.

§. 419.

Ratione denique sensuum testes sunt uel testes oculati, qui factum coram intuiti sunt, uel sunt testes auriti, qui, quidpiam factum esse, ab aliis acceperunt. Atque hi testes auriti uel sunt coaeui, i. e. eo tempore uixerunt, quo factum aliquod euenit, uel sunt recentiores, qui, quicquid narrant, a coaeuis acceperunt.

Hac diuersitate testium praestructa, nunc facile inde formabuntur regulae et leges probabilitatis historicae.

§. 420.

Regulae autem et leges probabilitatis historicae commodissime his comprehenduntur positionibus,

I. Probabilius est testimonium uiri prudentis, et iudicandi maturitate gaudentis, quam hominis simplicis et rudis, si res narrantur, quae attentionem aliquam iudiciumque requirunt.

si

Si e. gr. narrantur phaenomena naturae, uel recensetur peculiaris aliqua et paradoxa uiri eruditio opinio, tunc tutius credes Caio, cuius dexteritas et iudicij $\alpha\pi\eta\beta\epsilon\alpha$ tibi iam perspecta est, quam Titio, qui, cum sit homo obesae naris, nimiumque simplex, ea cum attentione, qua debebat, phaenomenon, in regno physico obuium, opinionemque uiri alicuius eruditii, neutiquam considerasse praesumitur.

II. Cum uero facta narrantur, quae non nisi usum sensuum, nec multam adeo attentionem requirunt, testimonium hominis plebeii et rudis eandem meretur fidem, quam eruditii cuiusdam et prudenter uiri, quin imo nonnunquam maiorem, si scilicet et affectus suspicio adsit, et partium studium metuitur.

E. gr. Cum homo plebeius et simplex narrat, Titium Caio inflixisse alapam, tunc ipsius testimonium, ceteris paribus, eadem gaudet probabilitate, qua gaudet Sempronii, tanquam hominis docti, narratio. Quin

T 3

etiam

etiam, quia homo eruditus et prudens, perspectis narrationis consequentiis, veritatem saepe retinet, in pluribus casibus homini simplici, facti consecutiones nescienti, adeoque factum fideliter narranti, tutius creditur.

III. Testi, quem partium studio occupatum esse, ex nonnullis circumstantiis colligimus, parum fidei haberi debere, ratio edocet, cum contra ea uiro, quem neutram partium esse, ex narrationis circumstantiis concludimus, maior sit habenda fides.

Si uero scire uis, num testis studio partium sit occupatus, et, uel amori, uel odio, aliquid det, attendas, oportet, ad complures περισσάτερος, ad patriam scilicet, religionem, sectam, familiam, etc.

Si e. gr. ex ephemeridibus aut annalibus, ab homine Gallicae nationis conscriptis percipis, Germanos a Gallis esse fugatos, victionemque Gallos reportasse, tunc failax adhuc est scriptoris fides. Hinc itidem intelligis, cuius fidei sint ea, quae Pontificii, de Lutherio, eiusque ortu et obitu maxime referunt. Plura coram.

IV. Au-

IV. Auctoritas testis oculati potior est testimonio testis auriti, illicet semper tutius creditur, quam huic.

Ratio in promptu est. Quicquid enim quis per auditum et famam accepit, id uero plerumque est eiusmodi, ut a veritate multum ab ludat. Cum enim Caius narrat factum aliquod Titio, tum Caius de suo quid addere solet, Titius idem factum refert Sempronio, atque itidem de suo quid immiscet, Sempronius facit similiter, ut tandem factum non uideatur esse idem. Fama enim crescit eundo. Quo fit, ut testis auritus eam fidem non mereatur, quam meretur testis oculatus.

V. Si qua tamen fides nonnunquam tribuenda testi aurito, attendas, num testis auritus sit vir prudens, aut num sit de faece plebis. Sin illud, tutius credes, sin hoc, suspectior est fides.

VI. In testimonio, quod exhibit testis auritus, uel maxime inquiras,

T. 4 quo-

quoad eius fieri potest, in aucto-
rem primum narrationis, et a qui-
bus tandem incunabulis profecta
sit fama. Sic, sollicite inuestigata
historiae ultima origine, facile, cu-
ius sit fidei testis auritus, perspi-
cies.

VII. Quod testes coaeui nar-
rant, probabilius iudicatur, quam
quod homines, qui multo post ui-
xerunt, referunt.

VIII. Si idem, quod testis co-
aeuus narrat, plures, eodem mo-
do itidemque circumstantiis, nar-
rant, tum uero, nescio, an proba-
bilitati testimonii, a coaeuo lati,
quid addi possit.

Hae sunt potiores regulae, quas, oportet,
ante oculos habeamus, si quidem in creden-
do minus uoluerimus falli. Atqui haec
quidem, ut uides, spectant ad testem ipsum.
Nunc, quae cautiones, ratione facti sive rei
narratae, obseruari debeant, strictim per-
censebimus.

§. 421.

§. 421.

I. Si quod factum narratur, in quo circumstantiae occurunt, sibi inuicem repugnantes, tum uero nulla adest probabilitas.

Quoties enim circumstantiae facti sibi contradicunt, toties impossibilia adferuntur. Cum uero omne probabile debeat esse possibile (§. 406.) intelligitur, ubi repugnantia siue contradictione circumstantiarum locum habet, ibi nullum locum habere possibilitatem adeoque etiam nullum probabilitatem.

II. Si factum insolitum mirabile narratur, idemque num probabiliter uerum sit, nosse cupis, attendas ad sequentia:

α) Cum rem mirabilem unicus testis narrat, non adeo multum ipsi fidei habetur. Potuit enim, quod saepissime fit, imaginatione decipi. β) Cum uero eandem rem mirabilem insolitamque plures, probatae certroquin fidei, uiri, iisdem sub circumstantiis, referunt, et iure iurando quoque confirmant id, quod factum uiderunt, multo probabilius est, reuera id, quod narratur, contigisse.

T 5

§. 422.

§. 422.

Ad modum denique narrandi quod attinet, obserues, ea, quae historice narrantur, plus mereri fidei, quam quae poëtice et oratorie recensentur. In historica enim narratione simplicia reperiuntur cuncta, ornataque, tanquam ueste; detracto, nuda. Quae uero contra poëtice commemorantur aut oratorie, in iis multum a simplicitate ingenua recedi, repries, omniaque coloribus, ambitione quae-
fitis, exornari, uidebis, ita quidem, ut ueritas, multis pigmentis fucoque inani tecta, uix ac ne uix quidem conspiciantur.

§. 423.

Haec quidem, quae hactenus de probabilitate historica disputauimus, tantum ad testimonium auctoritatemque humanam referri uolumus, quae enim testimonio diuino confirmantur, hoc sunt certiora, quo minus Numen ueracissimum fallere nouit.

Ex his denique uides, facta tantum credi. Dogmata enim universalia certitudinem suam obtinent ex demonstrationibus. Si uero quis dogmata uniuersalia ob testimonium alterius tantum credit, parum sollicitus de rationibus intrinsecis, quae ipsum ad assensum commoueant, eum, dicimus, occupatum esse *praeiudicio auctoritatis*, de quo supra §. 336.

Ex-

Exinde porro nunc liquet, quam praestere agant, qui, veritatem confirmaturi, testimonii, hinc inde operosius conquisitis, eam stabilitum eunt, auctorati, quam argumentorum ponderibus, plus tribuentes.

§. 424.

Nunc ad probabilitatem hermeneuticam. Probabilitas hermeneutica inseruit nobis in interpretando, sive in sensu alicuius scriptoris eruendo. Fit scilicet per saepe, ut sermo alicuius scriptoris multiplices admittat interpretationes, quarum quaenam sit probabilior, ex legibus probabilitatis hermeneuticae est definiendum.

§. 425.

Probabilitas autem hermeneutica est, cum a quibusdam, in scripto auctoris obuiis, circumstantiis, e. gr. uerborum significatione, posita connexione, scriptoris aetate, fine et affectu ad sensum scriptoris concludo.

Sensus auctoris est conceptus ille scriptoris, quem per uerba in animis legentium et audientium scriptor uel loquens uult produci. Si ex legitimis principiis de sensu auctoris, quem ipse intendit, iudico, in coque inuestigando labore, dico auctorem interpretari, et interpretatio est actus, quo eruimus sensum auctoris.

§. 426.

§. 426.

Vt uero, si sensum alicuius scriptoris eruere volueris, distinctius scias, quomodo ipsum coniectando assequi possis, sequentes propositiones, tanquam leges probabilitatis hermeneuticae, obserues.

I. Cum sensus scriptoris per uerba significetur, (§. 425.) consequens est, ut, qui sensum auctoris eruere cupit, linguam, qua scriptor mentem suam explicauit, probe calleat, eiusdemque linguae idiotismos habeat perspectos. Vnde

II. Interpretes illos, in eruendo scriptoris sensu, falli et labi oportet, qui uersionibus siue translationibus fidunt aliorum, linguam, qua auctor quis scripsit, minus intelligentes.

III. In interpretando probe attendendum ad scriptoris affectum, seftam, munus, aetatem, scopum etc. Hinc

IV. Pe-

IV. Peropus est, ut descendamus in sistema auctoris, quem interpretari uolumus, illumque dijudicemus ex notionibus domesticis, atque adeo caueamus, ne ex notionibus nostris de scriptorum sermone iudicemus.

Optime Clericus *in arte critica* P. II. S. 2. c. 2. §. 7. et 8. Oportet, inquit, ueluti nostrarum opinionum obliuisci, et quererere, quid ueteres illi magistri senserint, non quod sentire debuisse nobis uidentur, ut saeparent.

V. Ex quo porro patet, oportere, ut neque cum amore, neque cum odio personali, aut praeiudiciis quibuscumque ad interpretationem accedamus.

VI. In interpretando antecedentia et consequentia solicite sunt conferenda, nec, si probabiliter uelis sensum auctoris assequi, extra contextum uerba scriptoris sunt consideranda.

Vnde

Vnde non mirum, turpiter falli eos in interpretando, qui, cum de sensu auctoris alicuius existimare volunt, saepius uerba auctoris, ab alio, forte auctoris inimico, allegata, et extra contextum posita, in subsidium adhibent. Fit id saepissime in controuersiis, id quod pluribus coram commonstrabo.

VII. Loca auctoris parallela sunt conferenda studiosius, si, quisnam sit sensus auctoris probabiliter uerus, uolueris feliciter inuestigare.

Saepius enim id, quod paullo obscurius in uno loco dixit auctor, in altero clarius enunciarit, ut adeo obscuriora sint explicanda ex clarioribus.

VIII. Sensui literali et proprio tamdiu inhaerendum, quamdiu sensus literalis et proprius cum circumstantiis textus melius conuenit, quam quiuis alius improprius.

IX. Benignior et sanior interpretatio praeferenda est otiosae,
nec

nec facile praesumendum, aliquem sibi contradicere. Id quod aequitas in interpretando exigit.

Plures regulas adducere non uacat, cum de arte interpretandi peculiaribus compendiis exponi soleat. Has interim positiones, exemplis, et theologicis, et philosophicis, uberius coram illustrabo.

§. 427.

Accedimus nunc ad *probabilitatem physicam*, quae est, cum ex pluribus phaenomenis siue sensib[us] concludimus ad causam aliquam physicam ac modum, quo producit effectum. *conf. Ridiger de sensu V. et F. Lib. III. c. 5.*

Sic e. gr. probabile est, fluxum et refluxum maris a pressione lunae dependere, quia multa phaenomena adsunt, quae efficiunt, ut ad pressionem lunae, tanquam causam fluxus et refluxus maris, concludere possem. *conf. Hambergeri physic. §. 747. seqq.*
Haec probabilitas est physica.

§. 428.

Circa probabilitatem itaque physicam sequentes obseruari uolo cautiones.

a) Si caussam aliquam probabilem

lem physicam uis eruere, requiri-
tur, ut phaenomenon assumatur ex-
ploratum, illiusque saltem notio
clare formetur. Hic igitur obser-
uentur, necesse est, regulae, circa
experientiam supra §. 354. sqq. tra-
ditae. Quas quidem regulas, cir-
ca experientiam obseruandas, si
minus habueris ante oculos, facile
fit, ut foetum imaginationis, adeo-
que chimaeram pro phaenomeno
habeas.

β) Similis cautio est adhibenda
in phaenomenis, quae ab aliorum
recensione suppeditantur. Hic in
subsidiū sunt adhibendae regu-
lae, quas circa probabilitatem hi-
storicā §. 420. tradidimus.

γ) Si phaenomena fuerint rite
explorata, tum omnes caussae pos-
sibiles phaenomeni sunt inuesti-
gandae.

δ) Ex

δ) Ex omnibus caussis possibili-
bus sunt assumenda illae , quae
cum reliquis circumstantiis quam
optime conueniunt.

§. 429.

Quod ad *probabilitatem politicam*, quam
nunc exponemus, attinet, eam, scito, in eo
consistere, cum ex pluribus alicuius personae
phaenomenis colligimus indolem animi eius-
dem personae.

Sic e. gr. cum in Caio statum corporis
ad ostentationem compositum, grauem in-
cessum, sesquipedalia uerba, studium decori
cetera, obseruo, tum ex his circumstantiis
probabiliter colligo, Caium esse ambitio-
sum, siue Caium secundum hanc regulam
agere, quicquid honorem mihi affert, illud
mihi bonum, et illud suscipio. Item: Cum
in Titio obseruas faciei hilaritatem, iocandi
studium, inconstantiam, prodigalitatem,
et propensionem ad otium fugamque labo-
ris, tum ex his sensionibus siue phaenomenis
colligis probabiliter, Caium esse *uoluptuo-*
sum, siue sanguineum, atque illum maxime
secundum hanc regulam agere: quicquid mihi
iucundum est, et sensus titillat, illud mihi
bonum est, illudque suscipio. De hac pro-
Baum. Log. V babi-

babilitate politica, qua ex signis propensionum ad ipsas animi propensiones concludimus, agitur specialius et in applicatione in ethica characteristica.

§. 430.

Probabilitatem denique *practicam* Rüdigerus de sens. V. et F. L. III. c. 8. uocat illam, qua ex principiis physicis aut moralibus futurum aliquem praedicimus euentum.

E. gr. Cum principiis alicuius minister, usu rerum subactus, praedicit probabiliter, hanc illamue rempublicam collapsum iri, tunc certas quasdam circumstantias obseruat in republica, quam, affirmat, subuersum iri, quas adfuisse meminit in aliis rebus publicis, quae euersiones funestas expertae sunt. Adeoque ex collatione similium circumstantiarum exspectat euentus similes, idque probabiliter.

Quae exspectatio euentuum similium, in probabilitate practica, apud politicos utramque facit paginam, id quod uberiorius demonstratum dedi in *dissertat. mea de exspectatione casuum similium in praxi morali* saepius fallaci, ubi quoque cautiones quasdam allegauit, in exspectatione casuum similium, adeoque in probabilitate practica, obseruandas.

Per-

Pertinet huc quoque argumentum ab *analogia* desumptum, quod inter argumenta probabilia omnino referri meretur. Argumentamur hic a simili ad simile, quia similium similis est ratio. Hoc argumentum nonnulli adhibent, cum bruta animabus, iisque immaterialibus, gaudere, probare volunt, item, cum animam post mortem in statu idearum distinctarum uersari, probant, de quo copiosius differam in recitationibus.

Quae de probabilitate *uulgari*, item de probabilitate *nat' ανθρωπον*, quam Rüdigerus uocat, et de probabilitate *medica* dici adhuc poterant, ea uero, qua decet, si de et perspicuitate in ipsis lectionibus adferemus.

§. 431.

Cum probabilitate est connexa *opinio*, quae est propositio insufficienter probata. Propositio autem insufficienter probatur, si ex principiis nondum certis deducitur.

E. gr. haec propositio: *dantur incolae lunaee*, est opinio. Cum enim haec propositio nitatur principiis nondum certis, facile uidetis, eam insufficienter probari, adeoque in numerum opinionum referendam.

§. 432.

Colligi hinc potest, opinionem,
V 2 ali-

aliam esse probabilem, aliam improbabilem.

Demonstr. Cum enim opinio sit propositio, insufficienter probata, et principiis incertis nixa, (§. 431.) non autem omnia incerta sint probabilia, sed quaedam incerta nitantur *principiis precariis*, quae omni ratione destituta, uel sine probatione sumuntur, facile uides, non omnem opinionem esse probabilem, sed dari quoque opinionem improbabilem. Ut adeo opinio recte diuidatur in probabilem et improbabilem.

§. 433.

Omnis opinio est mutabilis.

Demonstr. Cum enim opinio sit propositio, probatione insufficiente et incertis principiis nixa (§. 431.) fieri potest, ut quis probationem insufficientem, qua nititur opinio, perspiciat, et cognita opinionis falsitate, assensum eidem ulterius deneget. Quo ipso, opiniones mutabiles esse, intelligis.

§. 434.

Porro hinc liquet, opiniones probabiles posse esse saepe falsas.

Demon-

Demonstr. Si enim uerum est, propositionem probabilem posse esse faltam (§. 409.) recte affirmatur, opiniones, probabiles posse esse falsas.

C A P. V.

De

Meditatione legitime instituenda, et ueritate per eam inuestiganda.

§. 435.

Haec tenus actum de ueritate certa et probabili. Nunc specialius ostendendum nobis est, quomodo operationes mentis nostrae dirigere debeamus, ut ueritates facilius inueniamus, ueritatumque connexio nem distinctius perspiciamus, siue quod idem est, quomodo debeamus meditari. *Meditari* enim dicimur, cum cogitationes nostras, bonae methodi legibus conuenienter, ita applicamus, et eo dirigimus, ut ueritates ex ueritatibus, notiones scilicet ex notionibus, propositiones ex propositionibus, eruamus, et *meditationem* dicimus cogitationum nostrarum applicationem ad ueritatem inuestigandam, bonae methodi legibus conformiter.

V 3

§. 436.

§. 436.

Ex notionibus, quas usu loquendi confirmari, coram ostendemus, fluunt hae positiones, tanquam consecutaria.

I. Bonam methodum, et meditationem ipsam, ad bonae methodi leges attemperatam, multum differre. *Differt*, inquit Cel. Syrbius, *meditatio a methodo, ut iter a via conf. Philof. Rat. p. 155.*

II. Hinc intelligas, licet, omnem illum, qui legitime meditari cupit, id agere debere, ut cogitationes suas, bonae methodi requisitis, quae supra §. 33. sqq. allegauimus, conuenienter instituat, et hoc quemque felicius meditari, quo exactius methodi bonae pracepta exsequitur.

III. Colligitur ex his, eos, qui legitime et feliciter meditari uolunt, plures iam debere habere perspectas ueritates. Quomodo enim ueritates ex ueritatibus, propositiones ex propositionibus erues, nisi iam ante ueritates et propositiones habueris cognitas? Ut adeo hinc uideas, cur tyrones, et ueritatum, et bonae methodi, ignari, nondum apti sint ad meditandum.

§. 437.

Qui feliciter meditari uult, adferat
prae

prae ceteris omnibus attentio-
nem, et animum a praeiudiciis li-
berum.

Demonstr. Cum enim quis feliciter meditari
cupit, ueritates ex ueritatibus eruere alla-
borabit (§. 435.) Cum uero ueritates ex ue-
ritatibus euere nequeas, nisi ueritatum
connexionem perspicias, consequens est,
ut feliciter meditaturus ueritates, prout
inter se connexae sunt, contempletur.
Qui ueritates in suo nexu perspicere cu-
pit, ille alteram ab altera debet distin-
guere, et partialia cuiusuis ueritatis si-
gillatim sibi repraesentare, adeoque, qui
feliciter uult meditari, debet ueritates
distincte sibi repraesentare (§. 75.) Cum
uero distincta repraesentatio acquiratur
attentione (§. 79.) consequens est, ut
qui meditando feliciter uult progredi,
adferat iustum attentionem.

Praeiudicia sunt iudicia erronea, (§. 333.)
adeoque ex confusis repraesentationibus
oriuntur (§. 331.) cum uero confusae repra-
sentationes turbent attentionem (per princ.
psycholog.) attentio autem ad meditan-
dum uel in primis requiratur, (per demon-
strata) palam est, ad meditandum requiri
animum, praeiudiciis uacuum.

§. 438.

Qui meditari uult, debet ante omnia de principiis, quibus ceteras ueritates superstruat, esse sollicitus.

Demonstr. Cum enim meditaturus cogitationes suas regulis bonaे methodi conuenienter instituere debeat (§. 435.) inter regulas autem bonaе methodi illa praecipuum mereatur locum, qua doceatur, omnes positiones et omnia ratiocinia deduci debere non nisi a principiis certis (§. 33. II.) intelligitur, omnem illum, qui meditari uult, sollicitum esse debere de principiis, quibus positiones et ratiocinia sua superstruit.

§. 439.

Ex quo conficitur, ad meditationem requiri praecipue, ut rem illam, de qua meditamur, accurate definiamus, singulosque terminos rite determinemus.

Demonstr. Cum enim meditaturus de principio quodam, ex quo ordiatur eius meditatio, debeat esse sollicitus (§. 438.) ad prin-

principia autem ueritatum referantur quoque definitiones (§. 29. 389.) apparet, ad meditationem id requiri in primis, ut earum rerum, de quibus meditari uolumus, accuratae formentur definitiones. Quo ipso simul patet, terminos singulos, qui in materia, de qua meditaris, se tibi offerunt, esse rite determinandos, maxime cum id bonae methodi leges requirant (§. 33.)

§. 440.

Si uero rei, de qua meditaris, accuratam definitionem formare uolueris, experientiam et casus plures in subsidium adhibeas, ex quorum collatione, definitiones, secundum regulas, §. 377. traditas, formantur.

§. 441.

Definitione rei, de qua meditaris, rite constituta, singulas notas, in definitione occurrentes, denuo definias, atque ita ex nouis notarum partialium definitionibus exsurgent divisiones, (§. 180. *schol.*) quarum ueritatem et bonitatem dijudicabis ex regulis supra §. 184. traditis.

§. 442.

Si definitiones, regulis definiendi, supra §. 184. sqq. expositis, conuenienter, formasti, nullo negotio ex definitione confecta nouas

V 5

eli-

elicies positiones. Quas propositiones, ex unica definitione immediate deductas, dici mus *axiomata* (§. 22.) Sunt haec axiomata magni omnino usus, cum, per ratiocinatio nes legitimas, aliae ueritates debent inueniri. Quare, quomodo meditando eliciantur ex definitionibus axiomata, paucis ostendemus, regulas praecipuas suppeditaturi.

§. 443.

Quoties axiomata ex definitionibus immediate deducere uis, toties a) *Partem definitionis, genus nimirum, uel differentiam specificam, omittas, et emergent propositiones axiomaticae.*

E. gr. Sumas definitionem *legis*: Lex est decretum superioris, obligans inferiorem. Omitt genus, et emergent hae propositiones axiomaticae, quae immediate in definitione legis continentur. a) *Lex supponit superiorem.* b) *Lex obligat.* c) *Lex datur a superiore inferiori.* Omittas differentiam, et prodit haec thesis: *Lex est decretum.*

b) *Eruitur axioma, si definitionem ita inuerteris, ut praedicatum in subiecti locum, et subiectum in praedicati locum substituantur.*

E. gr. *Quicquid est decretum superioris, obligans inferiorem, illud est lex.* It. *Vbi cun-*

cunque habes decretum superioris, quo obligatur inferior, ibi habes legem.

v) Detegitur axioma, si definitiones affirmatiuas conuerteris in propositiones negatiuas aequipollentes.

E. gr. 1) *Vbicunque non adest decretum superioris, ibi non adest lex,* 2) *ubicunque non est superior, ibi nullum locum habet lex.* 3) *ubi nulla lex, ibi nulla obligatio,* 4) *quicunque non gaudet ui obligandi, non habet potestatem leges ferendi etc.*

Plura omnino axiomata se sponte sibi offerunt, si attentionem tibi habueris commendatam, aciemque meditationis quantum fieri potest, intenderis.

§. 444.

Atque eodem fere modo eruuntur ex unica definitione *postulata*, quae sunt propositiones practicae, ex unica definitione conceptibiles (§. 223.) i. e. eiusmodi propositiones, quae exponunt modum, quo aliquid fieri debeat uel possit (§. 220.) Postulata uero commodissime eruuntur ex definitionibus genericis, de quibus uid. §. 175.

Sumas e. gr. hanc definitionem genetiam *Commiserationis*: Commiseratio est taedium uehemens, ex alterius infelicitate ortum. Hinc fluit hoc postulatum: *Qui alie-*

*alterum ad commiserationem erga semet-
ipsum uult excitare, ille alteri debet suam
infelicitatem et miseriam patefacere.*

§. 445.

Si eiusmodi axiomata et postulata elicie-
ris ex unica definitione, tunc, per immedi-
atas consequentias, de quibus uide §. 312. ex
his propositionibus alias propositiones infe-
ras, et prodibunt *consecaria*. (§. 226.)

Si e. gr. ex definitione legis hoc formasti
axiomata §. 443. *Lex supponit superiorem*.
Ex hoc axiomatica elicies per immediatum con-
sequentiā hoc *consecarium*: *E. par pari
non potest legem ferre*, item: *E. par pa-
rem non potest obligare*.

§. 446.

*Ex collatione plurium definitionum et pro-
positionum oriuntur Theorematā itemque
problemata*, de quibus §. 224. 225. Quicun-
que igitur uult Theorematā per meditatio-
nem inuenire, illum oportet comparare ali-
quot definitiones, ex quarum combinatione
oritur propositio quaedam, in qua aliquid
tantum affirmatur, et negatur, adeoque est
theoretica. (§. 220.)

Vt modus inueniendi theorematā clarius
fiat, sumamus definitionem *Dei*, qui defini-
tur per spiritum independentem, et defini-
tio-

tionem *spiritus*, qui est substantia intellectu et uoluntate praedita. Hinc nunc ita argumentari licet:

O. Spiritus est intellectu et uoluntate
praeditus,

Deus est spiritus, E. Deus est intellectu
et uoluntate praeditus.

Si porro definiueris, quid sit, *intellectu*
praeditum esse, et deprehenderis, intellectu
praeditum esse illum, qui distincte res sibi
repraesentat, emergit iam noua haec pro-
positio: *Deus res sibi distincte represe-
nat*. Si meditationem ita continuaueris, ut
nouas semper definitiones in subsidium ad-
hibeas, in eas tandem incides proposicio-
nes, per legitimum ratiociniorum nexum,
quas nunquam credidisses tibi oblatum iri.
Fac periculum, et non sine insigni animi uo-
luptate experieris, ratiocationem legitimam,
adeoque syllogismum etiam, non
mediocre esse remedium ueritatem inue-
niendi.

§. 447.

Cum problema sit propositio practica de-
monstrabilis, (§. 225.) facile intelligitur, pro-
positionem eiusmodi eodem modo inueniri,
quo theorema inuestigatur. Duas scilicet
uel plures definitiones inter se conferas, at-
que

que tum ex hac collatione prodibit proposicio practica.

E. gr. Si definieris praeiudicia, itemque explicaueris, quid sit *emendare uoluntatem*, facile ope meditationis, aliisque propositionibus, iam tum cognitis, in subsidium adhibitis, emerget haec propositio practica: uoluntas est emendanda per praeiudiciorum abolitionem.

Nonnunquam, quod supra iam submonuimus, problema sumitur pro quaestione, qua operatio aliqua continetur producenda. Si modum itaque ostenderis, quo operatio aliqua producitur, tum diceris soluere problema. (§. 225.) Ad solutionem problematis feliciter instituendam requiritur, ut caussas rei, quae produci debet, perspectas habeamus. Sit problema, *commiserationem in altero excitare*, si nosti genesin et caussas commiserationis, tum soluetur facile problema. Commiseratio scilicet oritur ex amore, E. si commiserationem in altero uel erga te, uel erga alium, excitare uis, prius id age, ut alter amet. Quo obtento, alteri, in quo commiserationem excitare uis, miseriam sive infelicitatem tuam manifesta, et oborietur in ipso taedium ob infelicitatem tuam, quod taedium dicitur commiseratio.

§. 448.

§. 448.

His positionibus per meditationem inuenitis, per legitimam ratiocinationum concatenationem ita easdem combinabis, ut per demonstrationem, regulis scilicet §. 395. traditis conuenienter, omnia apte cohaereant. Cum uero modus syllogismos siue ratiocinia concatenandi sit uel analyticus uel syntheticus (§. 395.) oritur hinc *meditatio analytica et synthetica*, de qua plura coram.

§. 449.

Haec pro scopo nostro sufficient dixisse de meditatione. Plura adderem, at, cum propediem *de arte meditandi* peculiarem commendationem academicam edere mecum constituerim, ea, quae hic desiderari poterant, tum supplebo.

Vt uero, quae de meditatione suppeditatae sunt, regulae plenius intelligentur, et rectius applicentur, exhibeo exemplum perspicuum meditationis. Fac e. gr. te uelle quid commentari de *amici* characteribus, atque id ita quidem, ut omnia, propria meditatione, libris tantisper sepositis, inuestiges, tum secundum regulas meditationis ita procedes.

§. 1. Sollicitus esto de definitione *amici*, secundum regulam §. 439. suppeditatam. Defini-

finitionem autem et notionem distinctam amici acquires, si casus speciales, in quibus aliquis dicitur amicus, intuitus fueris, eosdemque ita inter se contenderis, ut ex his, secundum regulas, §. 377. expositas, notionem uniuersalem *amici* abstrahas. Prodiabit autem, si regulis datis conuenienter meditatus fueris, haec definitio *amici*, *amicus est persona, quae nos amat.*

§. 2. Hac definitione *amici* praeficta, attendas ad notas partiales, in hac definitione occurrentes, ut regulae, §. 441. positae, adeoque in primis euoluas notionem *amoris*, et, quid sit *amare alterum*, explices. Est autem *amare alterum nihil aliud, quam ex alterius felicitate uoluptatem capere.*

§. 3. Ex his definitionibus deducas axiomata secundum §. 442. Fluunt autem ex definitione amici haec axiomata: 1) *Amicus alterum amat.* 2) *Quicunque alterum non amat, ille non est amicus.* 3) *Quicunque obligatus est ad alterum amandum, ille quoque obligatus est ad id, ut alteri sit amicus.* 4) *Vbicunque nullus est amor, ibi nulla est amicitia.* 5) *Quamdiu durat amor, tamdiu durat amicitia.* 6) *Quicunque efficit, ut alter ipsum amet, ille alterum sibi reddit amicum.* 7) *Quicquid in altero excitat amorem, illud alterum nobis reddit amicum*

cum. 8) Quicquid impedit amorem, illud tollit amicitiam.

§. 4. Ex definitione τὸς ἀμαρέ είλεις ἡ αἰκίδη.
ομάτων. 1) Quicunque alterum amat, alterius felicitate delectatur. 2) Quicunque obligatus est ad id, ut ex alterius felicitate voluptatem capiat, ille obligatus est ad alterum amandum. 3) Quicquid iubet, ut alterius ex felicitate voluptatem capiamus, illud iubet, ut alterum amemus. 4) Quicquid promovet voluptatem ex alterius felicitate, illud promovet amorem. 5) Quicquid impedit voluptatem ex alterius felicitate, illud impedit amorem.

§. 5. Ex his definitionibus, inter se collatis, nunc fluit hoc Theorema: Amicus alterius felicitate delectatur. Demonstratio. Quicunque alterum amat, ille felicitate alterius delectatur (§. 4. Axioma I.) Atqui amicus alterum amat (§. 3. Axioma I.) E. amicus alterius felicitate delectatur.

§. 6. Ex quo quidem theoremate, sine multa ratiociniorum ambage, sequentia deduces *consectaria*.

α) E. amicus non afficitur taedio, si persona amata fuerit felix.

β) E. amicus taedio afficitur, si persona amata fuerit infelix.

Baum. Log.

X

§. 7.

§. 7. Occasione horum consectoriorum, succurrit tibi, illum, qui taedio afficitur ob alterius felicitatem, dici *inuidum*, et illum, qui taedio afficitur ob alterius infelicitatem, dici *commiserari*.

§. 8. Hinc offerunt se sponte tibi hae propositiones, sive theorematum. *Theorema I.* Amicus non est inuidus. *Demonstratio.* Quicunque afficitur taedio ob felicitatem alterius, ille est inuidus (§. 7.) Atqui uero amicus non afficitur taedio ob felicitatem alterius seu personae amatae (§. 6. *consecr.* a) E. amicus non est inuidus. *Theorema II.* Amicus commiseratione tangitur erga personam amatam. *Demonstratio.* Qui taedio afficitur ob infelicitatem alterius, ille commiseratione tangitur erga alterum (§. 7.) Atqui amicus taedio afficitur ob infelicitatem alterius personae amatae, (§. 6. *consecr.* 2) E. amicus commiseratione tangitur erga personam amatam.

§. 9. Habes hinc noua rursus consectoria a) E. qui inuidiae obnoxius est, non est aptus ad amicitiam contrahendam.

β) E. qui nescit miserari alterius uicem, alterumue ex infelicitate sua non uult eripere, si potest, non se dicat amicum.

§. 10. Si meditando longius progreduueris,

ris; atque nunc speciatim euoluere, quid sit *delectari alterius felicitate*, tum complures se sponte tibi offerent propositiones, quas, nunquam opinatus essem, inde prodituras. Faciemus periculum, et, quid sit *delectatio*, sive *uoluptas*, itemque quid sit felicitas, explicemus.

§. II. *Voluptas* sive *delectatio* est sensus perfectionis. *Felicitas* uero est status durabilis gaudii.

§. 12. Hinc eliciuntur haec axiomata. 1) *Quicunque aliqua re delectatur, ille eam rem, qua delectatur, tanquam perfectam sive bonam sentire et sibi repraesentare debet.* 2) *Quicunque obligatus est ad sensum perfectionis in altero promouendum, ille etiam obligatus est ad uoluptatem promouendam.* 3) *Quicquid iubet, ut alterius sensum perfectionis promoueamus, illud iubet quoque, ut alterius uoluptatem promoueamus.*

§. 13. Ex definitione felicitatis eruuntur sequentia axiomata. 1) *Quicunque delectatur alterius felicitate, delectatur quoque alterius statu durabilis gaudii.* 2) *Quicunque promouet alterius statum durabilis gaudii, ille quoque promouet alterius felicitatem.* 3) *Quicunque iubet, ut alterius statum durabilis gaudii promoueamus, ille iubet, ut alterius*

terius felicitatem promoueamus. 4) *Qui-*
cunque obligatus est ad statum durabilis
gaudii alterius promouendum, ille obliga-
tus est ad alterius felicitatem promouen-
dam.

§. 14. Has definitiones si cum superioribus,
 uel definitionibus, uel aliis positionibus,
 contuleris, noua nunc prodibunt Theore-
 mata. *Theorema I.* Amicus alterius fe-
 licitatem sibi repraesentat, tanquam bo-
 num quid. *Demonstratio.* Quicunque a-
 liqua re delectatur, ille eam rem, qua dele-
 ctatur, sibi repraesentat, tanquam bonum
 quid (§. 12. *Axioma I.*) Atqui amicus felici-
 tate alterius delectatur, (§. 5.) E. amicus
 sibi alterius felicitatem repraesentat, tanquam
 bonum quid. *Theorema II.* Amicus de-
 lectatur alterius statu durabilis gaudii.
Demonstr. Quicunque alterius felicitate dele-
 ctatur, ille delectatur quoque alterius statu
 durabilis gaudii (§. 13. *Axiom. I.*) Atqui
 amicus alterius felicitate delectatur, (§. 5.) E.
 amicus quoque alterius statu durabilis gaudii
 delectatur. *Theorema III.* Amicus alte-
 riuss gaudium durabile sibi, tanquam bo-
 num quid, repraesentat. *Demonstr.* Qui-
 cunque aliqua re delectatur, is eam sibi,
 tanquam bonum quid, repraesentat, (§. 12.
Axiom. I.) Atqui amicus alterius gaudio
 durabili delectatur (*per theoremam praeceps.*)
 E. ami-

E. amicus alterius gaudium durabile sibi,
tanquam bonum aliquod, repraesentat.

§. 15. His theorematibus, ope meditationis,
erutis, oppido sibi occurret illa lex appeti-
tus, secundum quam anima id omne ap-
petit, et promouere studet, quod sibi, tan-
quam bonum quid, repraesentat.

§. 16. Vnde nouae iam prodeunt proposicio-
nes sequentes. *Theorema I.* Amicus alte-
rius felicitatem adeoque et alterius gau-
dium durabile appetit et promouere stu-
det. *Demonstr.* Quodcumque nobis, tan-
quam bonum quid, repraesentamus, illud
appetimus, et promouere studemus (§. 15.)
Atqui amicus alterius felicitatem statumque
durabilis gaudii sibi, tanquam bonum quid,
repraesentat (§. 14. *Theorema II. III.*) E.
Amicus alterius felicitatem, adeoque et al-
terius gaudium durabile appetit et promo-
uere studet.

§. 17. Ex quo haec consectaria sponte fluunt.
α) E. amicus id omne cauet, quod alterum
taedio afficit, β) E. Amicus nullam occa-
sionem omittit, qua iucunditatem et uolu-
ptatem personae amatae promouere queat.

§. 18. Si ulterius progressus fueris, et euolue-
ris notionem durabilis gaudii, repieres, *du-
rabile gaudium esse uoluptatem eminen-*

326 *De Meditatione legitime instit.*

tiorum, ex possessione uerarum perfectionum ortam.

§. 19. Hinc fluit axioma hoc. Qui alterius gaudium durabile promouet, ille promouet alterius perfectiones.

§. 20. En! nouam nunc propositionem, ex his elicitem. *Theorema*: Amicus alterius perfectiones promouet. *Demonstr.* Qui alterius gaudium durabile promouet, ille promouet alterius perfectiones (§. 19.) At qui amicus alterius gaudium durabile promouet (§. 16.) E. amicus alterius perfectiones promouet.

§. 21. Hic succurrit lex naturae, quae absolvitur hac propositione: Tuas aliorumque perfectiones promoue. Hinc proueniunt sponte sequentes propositiones.

§. 22. E. amicus obseruat legem naturae. (§. 20. 21.) E. nos sumus obligati ad amicitiam colendam. E. qui homines sibi reddit inimicos, agit legi naturae disconuenienter. E. uoluntati divinae conueniens est, ut aliis simus amici. etc.

Innumerae porro propositiones ex his, meditationis adminiculo, deriuari possunt, modo id semper obserues, ut, quae occurruunt, notiones, rursus semper definias, atque

que subsequentes propositiones cum antecedentibus legitime connectas. Quae ulterius hic obseruari poterant, ea ipsum saepe argumentum, de quo meditaris, ceteraeque argumenti περισάσεις te edocent. Pro diuersitate rei, de qua meditaris, diuersus saepe requiritur ordo, atque adeo alia etiam cogitationum ad ordinem conformatio-

C A P. VI.

De

Modo libros legendi
et diiudicandi.

§. 450.

Quemadmodum haec tenus tradita est primo ueritatis natura in genere, (cap. I.) deinde ueritatis differentia (cap. III.) tum modus specialior eam inuestigandi (cap. V.) ita nunc in eo erimus, ut exponamus rationem, qua ad ueritatum, ab aliis iam inuentarum, cognitionem perueniamus.

Scilicet non possumus omnia ipsi inuenire, quare opus est, ut aliorum quoque cogitata consulamus, et aliorum, qui multas iam ueritates inuenierunt, admitticulo, ad ueritatum utilium cognitionem perueniamus.

X 4

mus.

mus. Qui nihil enim ueri, inquit p[re]aclare
Cel. Hollmann. in philos. Rat. p. 354 ad-
 mittere, suosque in usus conuertere uel-
 let, nisi quod propria primum industria de-
 texerit, is aequa quidem absone ageret, ac
 qui nec uestimentis, nec calceis, neque ae-
 dibus, nec pane denique ipso uti prius frui-
 que uellet, quam haec omnia conficiendi
 praeparandique artem, proprio, quod aiunt,
 Marte, atque sine omni aliorum institutio-
 ne inuenire didicisset.

§. 451.

Cum itaque opus sit, ut ad ueritatum, ab
 aliis inuentarum, cognitionem perueniamus
 (§ 440.) aliorum autem ueritates in libris con-
 tineantur, logicae officium est, regulas et cau-
 tiones tradere, ex quibus aliorum scripta di-
 iudicari queant.

§. 452.

Libri aut continent facta, aut dogmata, si-
 uie uniuersales positiones. Illi dicuntur *histo-
 rici*, in quibus propositiones singulares com-
 prehenduntur, hi appellantur *dogmatici*. Ut
 adeo, scripta omnia commode dispesci posse,
 intelligas, in scripta dogmatica et historica.

§. 453.

Quia uero in scripto dogmatico aliorum
 dogmata recensentur tantum, et nonnunquam
 argu-

argumenta quoque enarrantur, quibus alii utuntur, aut dogmata inter se ordine systematico connectuntur, noua hinc emergit divisio libri dogmatici. Ille nimurum dicitur liber *dogmaticus historicus*, hic liber *dogmaticus scientificus*.

Eo itaque ordine hic procedemus, ut
 a) exponamus, quaenam cautiones circa lec-
 tionem et diiudicationem scripti historici
 sint obseruandae, β) ut percenseamus regu-
 las, in legendis examinandisque libris do-
 gmaticis, scitu necessarias.

§. 454.

Generalis regula, quae in omni omnino scriptorum quorum-
 cunque lectione et diiudicatione obseruari debet, hac propositione
 absoluitur: Lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum, easdem no-
 tiones cum uerbis auctoris coniungat, quas uoluit auctor cum iisdem
 coniungi.

Demonstr. Qui enim ita scriptum aliquod
 legere uult, ut ad ueritatem, in eo con-
 tentam, perueniat, debet illud scriptum
 intelligere. Cum uero tum demum men-

X 5 tem

tem auctoris intelligamus, si easdem notiones cum uerbis auctoris coniungimus, quas auctor ipse cum iisdem uoluit coniungi (§. 125.) consequens est, ut lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum, easdem cum uerbis auctoris notiones coniungat, quas ipse auctor uoluit coniungi.

§. 455.

Hinc efficitur generatim, in lectione et diiudicatione libri alicuius, esse solite attendendum ad definitiones, quibus auctor uoces adhibitas determinat, aut saltem in significatum uocis, quae non definitur, inquirendum, quem ipsi usus loquendi tribuit (§. 143.)

§. 456.

Speciatim ad lectionem scripti historici requiritur attentio, et crebior repetitio. Quo efficitur, ut facta quae commemorantur, memoriae facile mandentur.

§. 457.

In diiudicando autem scripto historico ad tria potissimum, oportet, attendas, 1) num, quae narrantur, sint uera. 2) Num in iis, quae narrantur, ordo legitime obseruetur, 3) Num scriptum historicum fini et scopo respondeat, sive num sit completum.

§. 458.

§. 458.

Si autem de ueritate eorum, quae in scripto historico referuntur, iudicare legitime uoluéris, regulas probabilitatis historicae, supra §. 420. speciatim explicatas, in subsidium adhibeas, ex quibus ueritas facti aestumari debet.

§. 459.

Si uis de ordine scripti historici iudicare, ad circumstantias temporis, quam fieri potest, diligentissime, uelim, attendas, adeoque chronologiam accurate teneas.

§. 460.

Si denique, num sit scriptum historicum *completum*, examinare uolueris, ad finem qui in conficiendis scriptis historicis intendi debet, animum aduertito.

Finis pro diuersitate historiae uarius est.

Historiae naturalis, in qua facta naturae referuntur, finis et scopus est, ut obiecta rariora accurate describat, omniaque ea, quae in phaenomeno aliquo speciatim consideranda ueniunt, sigillatim percurrat, nemusque item partium exponat. *Historiae ecclesiasticae*, in qua fata ecclesiae et uicissitudines commemorantur, finis est, ut status ecclesiae omnium temporum describatur

batur, deinde media et uiae quibus ecclesia ad florem et incrementum peruenit speciatim enumerentur, tum huius floris impedimenta allegentur, et denique mutationes, cum, qua doctrinas, tum, qua errores, ita exponatur, ut ex his principia prudentiae ecclesiasticae possint deriuari. *Historiae civilis* scopus est, ut subiificantur oculis animisque exempla, quibus praecepta politices stabiluntur, quaeque prudentiae civili promouendae inferunt. In historia itaque ciuili α) necesse est, ut status rei publicae per omnia tempora describatur, β) ut incrementa et conuersiones explinantur, subnexis ubique causis, quibus uel rerum publicarum fortunatior status, uel collapsiones sunt productae. Hinc γ) Imperantium facta, factorum consecutiones, auspicia regiminis, pacta et foedera, et matrimonia quoque speciatim recenseantur. *Historiae denique literariae*, in qua, uel fata scientiarum et librorum, uel uitae et facta eruditorum, enumerari debent, is uel in primis finis est, ut cognitio veritatum, a ueteribus in medium prolatarum, inde acquiratur, itemque subsidia suppeditentur, quibus ars heuristică sive inueniendi possit colloqupletari. Opus itaque est α) ut in historia literaria recenseantur scripta, eorumque argumenta, item methodus, in iis-
dem

dem adhibita, quae ratione et occasione
haec illaue ueritas fuerit inuestigata. $\beta)$
opus est, ut describantur uitiae eruditorum
accurate, omniaque ea tradantur fideliter,
quae ad cuiusuis eruditii merita et fata ple-
nius intelligenda spectant.

§. 461.

Hactenus de scriptis historicis, cautioni-
busque, circa eorundem lectionem et ex-
amen obseruandis. Nunc ea, quae ad legenda
et diiudicanda scripta dogmatica spectant,
adferemus.

§. 462.

Scriptum dogmaticum scientificum qui *le-
gere* uult, is uero primum omnium, auctoris
scopum sibi perspectum reddat. Id quod
cum ex ipso scripti titulo, tum uel in primis
ex praefatione fieri poterit.

§. 463.

Qui praeterea scripta dogmatica scienti-
fica legere cupit, id agat, ut quasque ueriti-
tates in singulis obuias periodis, in certas
quasdam describat propositionum species,
atque, num uel ad definitiones, uel ad axio-
mata et postulata, uel ad theorematum et pro-
blemata, pertineant, solicite dispiciat.

§. 464.

§. 464.

Id porro in scriptis dogmaticis legendis obseruari uolo, ut, quam fieri potest diligentissime, ad singulos attendatur terminos, quasque cum iis iungat auctor notiones, probe animaduertatur.

§. 465.

Denique in lectione dogmatici scripti, eiusdemque scientifici, ueritates antecedentes familiares tibi reddito ante, quam pergas legendο, et demonstrationes subinde resoluas in syllogismos. De qua analysi demonstrationum, dictum est supra §. 396.

§. 466.

Ad examinanda scripta dogmatica uel maxime facit, I) si attenderis, num scriptum sit *perspicuum*, II) num idem sit *ordine confectum*, III) num sit *solidum* scriptum, IV) num denique *completum* sit, scopoque sufficiens.

§. 467.

Perspicuum dicitur scriptum, si omnes terminos accurate definiat, neque adeo noces, ab usu loquendi abhorrentes, et uagas, adhibeat.

§. 468.

Si itaque de perspicuitate scripti iudicare uolueris, peropus est, ut animum aduertas
ad

ad terminorum definitiones. Quae si adfuerint, regulisque definiendi supra §. 150. traditis, conuenienter sint allatae, non est, quod de obscuritate scripti conqueraris.

Fit vero nonnunquam, ut nonnulli scriptores nimii sint in definiendo, et plures omnino praemittant uocum explicationes, quam ad propositiones sequentes demonstrandas requiruntur. Non hoc ipso sunt obscuri illi quidem, sed superflua immiscent, suis, adeoque efficiunt, ut scriptum nimis fiat prolixum. Scriptum enim *nimirum prolixum* dicitur, quod plura continet, quam quae scopo inferuiunt. Alii minus, quam par erat, definiunt, uel nullis plane, uel in adaequatis usi terminorum explicationibus. Quo ipso non potest non irrepere in scriptum obscuritas. Scriptum enim *obscurum* uocatur, in quo uel plane nullae adhibentur definitiones, uel in uagis saltet et indeterminatis notionibus acquiescimus. Haec de perspicuitate scripti.

§. 469.

Ordine conscriptus liber dogmaticus scientificus dicitur, si singulae notiones et propositiones ita coordinantur, ut sequentibus plenius intelligendis et demonstrandis inferuant. Conf. §. 33.

Ordo

Ordo autem hic, pro diuerso scriptoris fine, uarius esse potest. In libro historico dogmatico is persaepe obseruatur ordo, ut omnia ea, quae ad idem spectant argumentum, in unum coaceruentur, qui ordo dicitur *ordo Scholae*. In libro autem dogmatico scientifico, in quo ueritates methodo systematica connecti debent, (§. 453.) is est obseruandus ordo, ut ea semper praestruantur, ex quibus subsequentia concipi et explicari possunt. (§. 33.) Qui orgo dicitur *ordo naturae*.

§. 470.

Si itaque de ordine libri dogmatici scientifici iudicare uolueris, uideas in primis, num legitimae experientiae, definitiones et axiomata, tanquam principia demonstrandi indubitata (§. 389.) praemittantur, ex iisque theorematu et problemata apte demonstrentur,

§. 471.

Nunc ad palmariam scripti dogmatici scientifici uirtutem, scilicet *solicitatem*, deuenimus. Scriptum autem dogmaticum appellatur *solidum*, si in eo omnes propositiones firmis demonstrationibus corroborantur, ita quidem, ut nihil, praeter experientias indubias, definitiones et axiomata, sine probacione admittatur.

§. 472.

§. 472.

Qui igitur de soliditate scripti dogmatici iudicium ferre cupit, is probe 1) attendat ad singulas propositiones, num secundum regulas, §. 388. expositas, rigorose demonstratae sint. 2) Num eiusmodi principia fuerint praemissa, quae sunt certa, et de quorum ueritate dubitari non potest. 3) Num methodus demonstrativa apte adhibeat, eaque omnes obseruentur regulae methodi, quas supra §. 33. exposuimus. Si minus regulae methodi demonstrativa obseruantur, scriptum dicimus *superficiarum*. 4) Num circulus in demonstrando sit commissus, de quo uid. §. 397.

Maxime uero diiudicaturus soliditatem scripti scientifici, dogmatici, totum perlegat librum in continentia connexione, attentiusque ueritatum nexum et catenam completur. Ex quo intelligi potest, minus aptos esse ad examinanda scripta dogmatica scientifica, quotquot, legendis fabulis Romanensis assueti, aut in uocabulis ediscendis, et regulis Grammatices memoriae mandandis, occupati, nequeunt multarum propositionum nexum distincte perspicere.

§. 473.

Num scriptum dogmaticum denique com-
Baum. Log. Y ple-

pletum sit, ex auctoris fine diiudicabis, cui
obtinendo si suffecerit scriptum, est *comple-
tum*, sin minus, est *incompletum*.

§. 474.

Ex his omnibus intelligitur, scri-
ptum scientificum dogmaticum
systematice conscribi debere.

Demonstr. Cum enim *systema* dicamus ue-
ritatum inter se et cum principiis suis
connexarum congeriem (per def.) con-
sequens est, ut, quaecunque ueritates
sunt inter se et cum suis principiis con-
nexae, illae debeant systematice pertra-
ctari. Iam uero cum ueritates, quae in
libro scientifico dogmatico continentur,
sint inter se connexae et cum principiis
suis, (§. 471.) manifestum est, scriptum
scientificum dogmaticum systematice
conscribi debere.

Sub finem hic monere adhuc debemus,
quis nam sit *plagiarius*, *epitomator*, item
compilator. *Compilator* ille dicitur, qui
ea, quae hinc inde dispersa sunt, in unum
colligit, nulla connexionis aut ordinis habi-
ta ratione. *Plagiarius* dicitur, qui, quae
ab aliis mutuatus est, a se inuenta esse, aliis
uult persuadere. *Epitomator* dicitur, qui
ex

ex scripto spissiori ea feligit, quae fini suo
sunt conuenientia, et ex scripto maiori mi-
nus componit.

C A P. VII.

De

Modo alios conuincendi.

§. 475.

Tradidimus hactenus praecepta, quibus
opus est, si uel ipsi ueritatem inuestiga-
re, uel ab aliis inuestigatam, cognoscere
et diiudicare uoluerimus. Nunc paucis, qua-
ratione cum aliis debeat communicari ueritas,
exponemus.

§. 476.

Nos obligatos esse ad ueritates cum aliis
communicandas, docetur in moralibus, in
quibus itidem utilissimae prudentiae regulae
suppeditantur, quae circa ueritatum commu-
nicationem sunt obseruandae, de quibus plu-
ra in praelectionibus.

§. 477.

Qui alterum ad ueritates, alteri incognitas,
verbis, uiua uoce prolatis, perducit, is alte-
rum docere dicitur.

Y 2

§. 478.

§. 478.

Qui alterum uult docere, dono perspicuitatis gaudeat.

Demonstr. Cum enim, qui alterum docere uult, rerum, alteri incognitarum, notitiam alteri ingenerare uelit (§. 477.) consequens est, id agere debere docentem, ut ab altero, quem docet, intelligatur. Cum uero intelligi nequeat, nisi perspicuitatis rationem habuerit, consequens est, ut docens perspicuitatis dono sit instructus.

§. 479.

Hinc fluunt haec consectaria.

I. E. ille demum docere debet, qui rem, quam docet, distincte intelligit. Qui enim rem, quam docet, distincte intelligit, is eam per uerba cum aliis facile distributiusque communicare potest (§. 80.)

II. E. docens singulos terminos accurate definiat, neque in uocibus uagis et indeterminatis, quae obscuritatem pariunt, (§. 136.) acquiescat.

III. E. docens res abstractas, et a sensibus paullo remotiores, exemplis selectioribus, et e communi uita petitis, illustret, propterea, quod exempla lucem maximam rebus abstrusioribus foenerantur.

IV. E.

IV. E. docens bonae methodi leges exacte sequatur, eaque praemittat, per quae sequentia intelliguntur.

V. Propositiones porro omnes in suam thesin et hypothesis resoluat (§ 216.) et demonstrationum, ab aliis allatarum, analysin instituat (§. 396.)

§. 480.

Docens porro instructus sit dono docendi, i. e. promte, expedite, et cum suauitate aliqua, sensa animi exprimat.

Demonstr. Cum enim docens alteri rerum, ipsi incognitarum, notitiam ingenerare debeat, (§. 477.) consequens est, ut docens aptus sit ad attentionem in altero excitandam, excitatamque conseruandam. Quod cum fiat per experientiam, tum demum, si docens, continentि concitatoque orationis flumine, in aures animosque audientium, suauiter influat, facile intelligitur, ad docentem uel maxime requiri, ut dono docendi sit instructus, mentemque et uerba habeat in promtu.

Si quis naturalem quandam languorem in se deprehenderit, sibique, et animi presentiam, et uerborum copiam, deesse senserit, huic auctor sua forque extiterim, ut, si

Y 3

risui

risui ludibrioque audientium se exponere nolit, missam faciat docendi prouinciam, aliquaque uitae rationem ineat. Satius enim est non docere, quam cum aliorum fastidio et irrisione docere.

§. 481.

Id praeterea agere debet docens, ut eos, quos docet, de ueritatis certos reddat.

Demonstr. Cum, qui docet alios, aliis ueritates incognitas manifestare debeat, (§. 477.) euidens est, docentein alios eo quoque perducere debere, ut distinete intelligent, esse uerum, quod docetur (alias ambigent, num ueritas ipsis proponatur, adeoque finis docentis minus obtinetur) si uero docens id agere debet, ut alii intelligent distinete, esse id uerum, quod docetur, efficere debet, ut alii, quos docet, de ueritate certi redundantur. (§. 348.)

§. 482.

Ex quo conficitur, docentem habitu demonstrandi et raciocinia sua concatenandi debere esse instructum.

Demon-

Demonstr. Cum enim certitudo obtineatur uel a posteriori siue per experientiam, uel a priori per legitimas demonstratio-nes, et continuum ratiociniorum nexum (§. 350.) docens autem quam maxime ad certitudinem contendere debeat (§. 481.) apparet, docentem debere esse instru-ctum habitu demonstrandi, i. e. ratioci-nia sua tam diu concatenate, donec ad principia certa et indubia peruenierit (§. 386.)

§. 483.

Soliditatem dicimus illam perfectionem in-tellectus, qua ratiocinia ita concatenate noui-mus, ut propositiones cum principiis certis et indubitatis legitime connectantur.

§. 484.

Vnde conficitur, soliditatem esse palmariam uirtutem docentis.

Demonstr. Cum enim docens habitu gau-dere debeat, ratiocinia sua tamdiu con-catentandi, donec perueniatur ad prin-ci-pia indubia (§. 482.) eiusmodi autem ha-bitus siue perfectio dicatur *soliditas Gründlichkeit*, (§. 483.) perspicuum est, soliditatem ad docentem praecipue requiri, eamque esse palmariam docentis uir-tutem.

Y 4

§. 485.

no-
ali-
nim
idio

ns,
ati-

ue-
eat,
lios
tin-
oce-
ipsis
mi-
gere
esse
bet,
red-

ha-
nia
in-
non-

§. 485.

Conuincere alterum dicimus, cum effici-
mus, ut propositio alteri certa euadat, et *con-
uictio* (actiue sumta) est actio, qua alterum
certum reddimus, uel de ueritate, uel de fal-
sitate alicuius propositionis, et *conuictio* (pas-
siue sumta) est status ille, quo certi sumus
de alicuius propositionis, uel ueritate, uel
falsitate.

§. 486.

Docens itaque id in docendo in-
tendere debet, ut alios, quos
docet, de ueritate uel falsitate pro-
positionis conuincat.

Demonstr. Cum enim docens id agere de-
beat, ut illos, quos docet, de ueritate uel
falsitate alicuius propositionis certos red-
dat (§. 481.) tum autem, cum alios de
ueritate uel falsitate alicuius proposizio-
nis certos reddimus, eosdem dicamur *con-
uincere* (§. 495.) manifestum est, docentem
id debere intendere, ut alios de ueritate
uel falsitate propositionis conuincat.

Vt uero conuictionis indeoles et natura di-
stinctius intelligatur, requisita, cum *conuin-
centis*, tum *conuincendi*, specialius enumera-
bimus, maxime, cum doctrina de conuictio-
ne in capitibus subsequentibus de refutati-
one et disputatione multum dicendis affun-
dat lucis.

§. 487.

§. 487.

Conuincimus alios, uel a priori siue per demonstrationem, uel a posteriori siue per experientiam.

Demonstr. Cum enim ad certam cognitionem uel a priori, per concatenatam rationis seriem siue demonstrationem, uel a posteriori per experientiam et sensum, legitime institutam, perueniamus (§. 350.) consequens est, ut alios quoque ad certam cognitionem uel a priori uel a posteriori perducamus. Alios ad cognitionem certam perducere, siue, quod idem est, alios de ueritate uel falsitate propositionis certos reddere, est alios *conuincere* (§. 485.) E. alios conuincimus, uel a priori, uel a posteriori.

§. 488.

Hinc patet, conuictionem a priori esse uel ostensiua, uel apagogicam.

Demonstr. Cum enim a priori alterum conuincamus, sit alterum per demonstrationes certum reddimus (§. 487.) demonstratio autem sit uel ostensiua, uel apagogica (§. 393.) alterum nos conuincere, patet, uel directe siue ostensiue, uel

per indirectum siue apagogice, adeoque omnem conuictionem esse uel ostensiam siue directam, uel apagogicam siue indirectam.

§. 489.

Qui alterum conuincere uult, ille id agere debet, ut explicet propositionem, de qua conuictio debet institui.

Demonstr. Qui enim alterum de aliqua propositione uult conuincere, ille eam propositionem per demonstrationem cum aliis indubiis ueritatis connectit (§. 487.) Quomodo uero propositionem cum aliis ueritatis indubiis ita connectes, ut alter de eadem reddatur certior, nisi alter eiusdem propositionis sensum capiat? Necesse itaque est, ut, qui alterum conuincere uult, prius propositionem explicet, quam demonstrationem cum fructu instituat.

§. 490.

Ex his intelligi nunc possunt requisita conuincendi, siue eius personae, quae conuinci uult et debet.

§. 491.

Qui conuincendus est, debet in demonstrationibus esse uersatus.

Demon-

Demonstr. Cum enim conuictio instituatur uel per experientiam, uel per demonstrationes (§. 487.) consequens est, ut, qui in demonstrationibus non uersatus est, easdemque minus capit, conuinci uix possit. Conuincendus itaque in demonstrationibus sit uersatus, easdemque capiat.

Hinc uides, cur homo rudis et plebeius difficilius conuincatur de ueritate aliqua, a sensibus remota, quam homo eruditus, demonstrationisque gnarus.

§. 492.

Qui conuinci uult, debet attentio-
nem adferre.

Demonstr. Qui conuinci uult, debet demonstrationes capere (§. 491.) adeoque propositionis, de qua conuictio instituitur, nexum cum aliis ueritatibus et principiis indubiis debet distincte perspicere (§. 386.) cum uero ad distinctam representationem propositionis nexus cum suis principiis indubiis praecipue requiratur *attentio*, (§. 79.) euidens est, ex parte eius, qui conuinci uult, in primis requiri attentionem.

§. 493.

Patet hinc, solicite cauendum esse, ne eius, quem de ueritate uel falsitate proposicio-

sitionis conuincere uolumus, attentionem turbemus.

§. 494.

Ex quo porro perspicuum est, nos non debere illum, quem conuincere allaboramus, turbulentis affectibus implere.

Demonstr. Cum enim per principia psychologica et ipsam experientiam constet, affectibus turbari omnem attentionem, cauendum autem nobis sit, ne eius, quem conuincere cupimus, attentionem turbemus (§. 493.) perspicuum est, nos illum, quem conuincere cupimus, non debere in statum turbulentorum affectuum coniicere.

§. 495.

Fugienda itaque sunt conuicia, et omnia scommata aculeataque dicteria, si alterum conuincere nitimur.

Demonstr. Cum enim per conuicia, et dicteria, oblique pungentia, alter, qui conuinci debet, in affectum irae et tristitiae redigatur (per experientiam) nos autem non debeamus alterum, quem conuincere uolumus, affectibus turbulentis im-

implere (§. 494.) patet, fugienda esse conuicia, et omnia scommata, oblique pungentia, si alterum discupimus conuincere.

§. 496.

Qui igitur, dum in altero conuincendo laborat, alterum uel conuiciis proscindit, uel aculeatis scommatibus alterum oblique pungit, is media adhibet, quae fini suo sunt contraria, adeoque stolidissime agit, (*stultus enim uocatur, qui eligit media, fini suo contraria.*)

§. 497.

A conuictione differt *persuasio*. Quotquot scilicet propositionem aliquam, quae insuffi-cienter explicata est, et ex incertis principiis probata, pro sufficienter demonstrata habent, atque adeo illi assensum praebent, illi sibi, falso persuadent, se esse conuictos. *Persuasio* itaque (*passus sumta*) definiri potest per assensum, qui praebetur propositioni, nondum sufficienter explicatae et demonstratae.

C A P. VIII.

De

Modo alios confutandi.

§. 498.

Cum alios conuincimus erroris, tum illos dicimur *refutare*.

§. 499.

§. 499.

Quicunque alterum refutare uult,
ille debet demonstrare falsitatem propositionis, quam alter pro uera habet.

Demonstr. Cum enim alios conuincamus tum, cum demonstrationes, legitime concinnatas, in subsidium adhibemus (§. 487.) consequens est, ut, si alios erroris conuincere uolumus, debeamus demonstrare, propositionem, quam alter pro uera habet, esse falsam (§. 331.) Alios erroris conuincere est refutare alios (§. 498.) E qui alios uult refutare, debet demonstrare, falsam esse propositionem, quam alii pro uera habent.

§. 500.

Hinc intelligi potest, quomodo refutatio a qualicunque impugnatione differat. *Impugnamus* alium, si insufficienter, scilicet ex principiis incertis et precaris, probamus, alterum errasse.

§. 501.

Propositio uera non potest refutari.

Demonstr. Si propositio uera posset refutari, tunc demonstrari posset, propositionem ueram

ueram esse falsam. (§. 499.) Cum uero omne id, quod legitime demonstratur, uerum sit (§. 399.) uerum quoque esset, propositionem ueram esse falsam. Absurdum autem et impossibile est, ut propositio uera simul sit falsa (per princ. contrad.) E. absurdum quoque et impossibile est, ut propositio uera refutetur.

Impugnari quidem potest propositio uera, i. e. possunt uaria dubia, quae nituntur principiis insufficientibus et dubiis, ipsi in speciem obuerti, sed refutari nunquam potest.

§. 502.

Ex quo uides clarissime, propositionem, quae legitime demonstrata est, non posse refutari.

Demonstr. Cum enim propositio, quae legitime demonstrata est, sit necessario uera (§. 399.) uera autem propositio refutari nequeat (§. 501.) consequens est, ut propositio, quae legitime demonstrata est, non possit refutari.

§. 503.

Si itaque propositionem tuam demonstrasti legitime, contrariam iam refutasti.

Demonstr. Si enim propositionem tuam legi-

legitime demonstrasti, eo ipso euicisti, eam esse ueram. (§. 399.) Si uero euicisti per demonstrationem, tuam propositio-nem esse ueram, demonstrasti eo ipso, contrariam propositionem esse falsam. (Quia contraria propositio non potest simul esse uera, alias non esset contraria) adeoque contrariam propositionem iam refutasti. (§. 499.)

§. 504.

Quemadmodum alium conuincimus, uel a priori, uel a posteriori, (§. 487.) item uel per demonstrationem directam et ostensiua-m, uel per demonstrationem indirectam et apo-gogicam (§. 488.) ita datur quoque modus refutandi a priori, et a posteriori, neque mi-nus refutatio directa siue ostensiua, et refuta-tio indirecta siue apagogica locum habet.

§. 505.

Quemadmodum porro alterum conuictu-rus, sensum propositionis, de qua conuictio instituitur, distincte explicare debet, (§. 498.) ita confutaturus alterum, propositionem ex-plicet ex mente affirmantis, et demonstran-dum est, quod scilicet hic, nec aliis sensus sit auctoris, quem confutare uolumus. Quod uocamus statum controuersiae formare.

§. 506.

Hoc ipso uitamus omnem Logomachiam, quae est impugnatio propositionis, cui re-spon-

spondentem notionem ueram agnoscit impugnans, sed quam ipse aliis uerbis exprimit.

§. 507.

- Ex regulis conuictionis cetera refutatoris requisita intelligi et diuidicari possunt, quae paucis sumus enumeraturi.

I. *Si alter, quem confutare uis incommoda usus fuerit dictione, admoneri poterit, ut dictiōnēm corrigat.*

II. *Direcēt refutaturus alterum, ostendat modum, quo alter in errorem inciderit, spēcialiusque indicet errorem, aut in principiis, aut in modo concludendi commissum,*

III. *Confutare qui uult alterum, caueat ne alterius, quem confutare uult, attentio nem turbet (§. 493.) adeoque fugiat conuicia et aculeata dicteria (§. 496.)*

§. 508.

Hinc conficitur, a consequentiis periculosis, quae non animo refutandi, sed nocendi formantur, esse abstinendum.

Demonstr. Cum enim eiusmodi consequentiae ideo tantum formentur, ut alteri noceatur, eiusdemque existimatio in discrimen uocetur, facile intelligitur, eiusmodi consequentias, quae non tam animum ueritatis cupidum, quam cupiditatem nocendi aliorumque risui aduersarium exponendi declarant, hominem, qui refu-

Baum. Log.

Z

tari

tari debet, turbulentis implere affectibus. Quia uero alterum conuicturus erroris non debet ipsum multis disturbare affectibus (§. 494.) consequens est, ut refutaturus alterum, non debeat ipsum ridiculis et periculosis consequentiis onerare.

Complurium hic mos est in confutando, ut, cum fundamenta errorum conuellere deberent et subruere, fundamentum falsitatis intactum relinquant, oppido ad consequentias consequentiarum confugientes. Non equidem omnes uolumus reiici consequentias, sed id tantum submoneamus, cautions permultas circa consequentias formandas obseruari debere, quarum nonnullas easque posteriores hic adiiciemus. *α) Consequentiae si formantur, non formentur ex uerbis nude spectatis, sed ex uero eorundem sensu.* *β) Consequentiae formentur ex uerbis, non extra, sed intra contextum spectatis.* *γ) Opus est, ut consequentia prono nexu ex propositionibus fluat, non uero per multas detorsiones et fidiculas quasi inde extorqueatur.* *δ) Requiritur, ut consequentiam, quae ex alicuius auctoris placitis fluit, non ipsi auctori semper imputemus, quippe qui fortassis hanc pericolosam consequentiam non introspexit.* *ε) In primis uero ab eiusmodi consequentiis, quae tantum illudendi et nocendi causa formantur, abstinentum est* (§. 495.)

(§. 495.) Has cautions illustrabimus pluribus exemplis in lectionibus. Conf. interim Hallmanni, *dissert. de Iure consequentiarum* 1726. Vitembergae habita, ei Hobeisel in tr. Von der Consequentien-Macherey.

§. 509.

Qui eiusmodi consequentias formant, ut exponant dissentientes tantum risui aliorum, eorumque famam in discrimen uocent, ueritatis studio neglecto, dicuntur *consequentialii*, item *consequentialium fabri* (consequentialiem macher.)

Hi consequentialii, qui dissentientes ridiculis et periculis consequentialiis, nocendi causa, onerant, 1) primam, quam formant, consequentiam precario assumunt 2) ex hac quam sine ratione assumunt, deducunt plures, et, verbis dissentientium in peruersum sensum detortis, id agunt, ut ipsis multa periculosa et ueneni plena imputent.

§. 510.

Hos consequentialios stolidissime agere in refutando, ex dictis constat.

Demonstr. Cum enim consequentialius consequentialiis suis ridiculis famae dissentientis et fortunae nocere studeat (§. 509.) consequens est, ut consequentialius dissentientem in statum turbulentorum affectuum coniiciat, adeoque media con-

uictioni contraria adhibeat (§. 496.) Quo ipso consequentiarios stolidissime agere, cum confutare alios uolunt, plus satis intelligitur.

§. 511.

Argumenta, ab inuidia ducta, appellantur rationes illae, quibus utimur, ut dissentiētem eiusque plācita aliis exosa reddamus, quo opprimantur.

§. 512.

Hinc uides, consequentiarios uti argumen-
to ab inuidia ducto (§. 509. §II.)

§. 513.

Qui argumentis ab inuidia ductis in con-
futando utuntur, uarias adhibent machinatio-
nes, quibus aduersarium in uitiae et famae di-
scrimen adducere conantur.

I. *Sententiam eius, quem refutare uolunt,
male explicant.*

II. *Dogmata eius, quem confutare nitun-
tur, conferunt cum placitis hominum, iam
inuisorum.*

III. *Exaggerant momentum quaestio-
nis,*

IV. *Nominibus inuidiosis doctrinam ad-
uersarii infamant.*

V. *Reticent argumenta, quibus aduersa-
rius utitur.*

VI. *Tacent commoda, ex sententia ad-
uersarii exspectanda, et incommoda cumu-
lant, quibus ipse premitur.*

Plures modos, quibus ii, qui argumen-
tas,

*tis ab inuidia ductis, uti consueuerunt,
aduersarium aliis infensum reddere conan-
tur, recenset Clericus in dissertat. Theo-
logica, de argumento Theologico ab inui-
dia ducto.*

§. 514.

Colligitur ex his, argumentum ab
inuidia ductum in confutando
neutquam esse adhibendum.

Demonstr. Cum enim turbulentis affecti-
bus alterum conuicturi aduersarium im-
plere non debeamus (§. 494.) consequens
est, ut eiusmodi argumementa in confu-
tando non adhibere debeamus, quae alios
affectibus turbulentis implent. Cum ue-
ro argumentum ab inuidia ductum ad-
uersarium in aspectum irae et tristitiae
non possit non coniicere, (quia in hoc ar-
gumento aduersarii siue dissentientis fa-
ma et fortuna labefactatur) palam est, ar-
gumentum ab inuidia ductum, esse in con-
futando neutquam adhibendum.

Hos impugnatores, qui periculis conse-
quentiis, et argumento, ab inuidia ducto, usi,
sub praetextu ueritatis defendendae dissen-
tientes in discrimen famae, fortunae, immo-
uitae adducere conantur, uocat Wolfsius
persecutores. Conf. Log. Lat. p. 752.

Z 3

CAP.

De

Modo se defendendi.

§. 515.

Qui demonstrat, se ab altero non esse confutatum, ille se aduersus dissentientem *defendere* dicitur. Qui uero insufficienter tantum probat, se ab altero refutatum esse, is defensionem sui *tentare* dicitur.

§. 516.

Ex quo patet, si propositio reuera refutata est, tum defensionem nullam posse habere locum, quamuis ab imperitis defensio tentari possit.

Demonstr. Si enim propositio reuera refutata est, tum demonstratum est, propositionem esse falsam (§. 499.) adeoque etiam necessario propositio refutata erit falsa, quia omne, quod legitime demonstratum est, uerum esse debet. (§. 399.) Fac itaque, contra propositionem refutaram locum esse defensioni, tum demonstrari debet, propositionem non esse refutatam, adeoque non esse falsam. (§. 515.) Verum itaque erit, propositionem refutatam non esse falsam. (§. 399.) Hac ratione una eademque propositio erit falsa, quia

quia refutata est, et non erit falsa, quia defensioni locus est. Cum uero impossibile sit, ut una eademque propositio sit simul falsa et non falsa (*per princ. contrad.*) impossibile quoque est, ut in propositione, quae reuera refutata est, defensio locum habere possit. Quia tamen insufficienter saepius probari potest, propositiōnem, quae reuera refutata est, non esse refutatam, patet, defensionis quidem tentamen locum hic habere posse (§. 515.)

§. 517.

De defensione sequentes adhuc obserues regulas et cautiones.

I. Si propositio aliqua reuera demonstrata est, eademque ab aliis impugnatur, non opus est, ut eam multis defendas, cum certum sit, eam refutari non posse (§. 520.)

II. Si sensus uerborum vindicandus est, satis te defendisti, si, quid tibi uelis, per uerba demonstraueris. Si notionem, quam cum uerbis tuis coniungis, pertinaciter reiicit aduersarius, aut malitiose uerba in alium sensum detorquet, non opus est amplius defensione.

III. Si impugnans, uel principia erronea, uel modum argumentandi falsum, tibi uult imputare, in defensione opus est, ut principia tua legitima esse, commonstres, itemque, ut, uitium formae, per ignorantiam regularum Logicarum, imputari tibi, doceas.

IV. Si impugnans consequentiam, ex tuis

Z 4

affer-

*assertis elicitar, habuerit pro absurdā, tum
in defensione demonstrandum est, aut conse-
quentiam esse legitimam, aut saltem ex iuis
assertis non fluere.*

V. *Contra impugnantem, qui iniuriis po-
tius et conuiciis, quam argumentis, militat,
non opus est defensione.*

Si uero aduersarius, qui nostra asserta im-
pugnat, nostraēque famae, labeculam asper-
gere nititur per conuicta, magnae fuerit au-
ctoritatis, multumque ualuerit apud pleros-
que, opus est defensione, nonnunquam et-
iam duriori, propterea, quod eiusmodi im-
pugnatori et aduersario, ob auctoritatem
suam, quae multum ualeat penes plerosque,
creditur atque ita non modo fama et fortuna
in discrimen adducitur, sed ueritas quoque
ipsa opprimitur haud raro. Contra homi-
nes autem, quorum ignorantia et conuician-
di libido omnibus iam perspecta est, non
magis est necessaria defensio, quam contra
conuicia, quibus te praetereuntem petit fu-
riosus aut summe ebrius.

VI. *Si quam denique contra consequentia-
rios, omnesque eos, qui argumento ab iniui-
dia ducto utuntur, (§. 513.) defensionem susci-
pis, horum hominum malitiā et nocendi stu-
dium alīs ostendas, tuamque potius commi-
serationem, quam irā et indignationem, ipsis
significes. Sic uictor abibis, ueritasque ni-
bilominus stabit inconcussa.*

§. 518.

§. 518.

Eiusmodi scripta, quibus continentur defensiones aduersus imputationes errorum, dicuntur *apologetica*. Scripta *polemica* dicuntur, quibus errores refutantur, aliorumque sententiae impugnatae defenduntur. Dicuntur alias quoque *Scripta eristica*, quorum numerus minui potius debebat, quam augeri.

C A P. X.

De

Modo disputandi.

§. 519.

Disputatio est mutua propositionis alicuius impugnatio et defensio coram instituta.

§. 520.

Illum, qui thesin, sive propositionem, ad disputandum propositam, impugnat, dicimus *opponentem*. Qui uero thesin contra impugnationem defendit, dicitur *Respondens*. Qui autem partes respondentis tuerit, illique, sibi haeserit, tulerit suppetias, dicitur *Praeses*.

§. 521.

Ad disputantes requiruntur generatim sequentia.

a) Qui disputare de arguento aliquo
Z 5 uo-

uolunt, argumentum, de quo disputatur,
probe intelligent.

β) Linguam item, qua disputari debent,
calleant, et praesentis semper sint animi.

γ) Disputaturi uacui sint ab affectibus
turbulentis, ira praesertim et inuidia, ut ne
uideantur altercari magis, quam disputare.

§. 522.

Qui disputant, debent semper in
terminis contradictoriis uersari.

Demonstr. Cum enim disputantium alter
propositionem, ad disputandum propo-
sitam, impugnet (§. 519.) adeoque pro
falsa habeat (§. 500.) alter uero eandem
defendat, (§. 519.) adeoque pro uera ha-
beat, (§. 515.) consequens est, ut dispu-
tantium alter debeat thesin negare, alter
affirmare. Quicunque eandem thesin
simul affirmant et negant, dicuntur sibi
contradicere (*per defin. contradict.*) E.
qui disputant, debent semper sibi contra-
dicere, siue, quod idem est, disputantes
semper in terminis contradictoriis uer-
tentur.

§. 523.

Fluunt hinc tres propositiones tanquam
consectaria.

I. Hinc

I. Hinc patet, disputantes conuenire debere in notionibus subiecti et praedicati, quia ad omnem contradictionem requiriatur idem subiectum (§. 232.)

II. Exinde porro perspicuum est, opponentem debere propositionem, quam impugnat, ante rite explicare, eiusque subiectum et praedicatum distincte euoluere, ut ita intelligi queat, num in subiecto conueniant. Hoc ipso dicitur opponens statum controuersiae formare (§. 505.)

III. Hinc denique intelligis, peropus esse, ut opposens, si uerborum sensus non est manifestus, ex respondentे theos sensum et uerborum explicationem postulet, ne in Logomachias incident disputantes, adeoque de lana caprina disputetur.

§. 424.

Si inter disputantes de sensu uerborum conuenerit, tum opposens, qui thesin impugnat siue pro falsa habet (§. 520.) sententiam, thesi, ad disputandum propositae, contrariam, probet. Quare

I. Opponens argumenta proferat modeste et ordine, quoad eius fieri potest, syllogi-

logistico, ut ipsius mens et neruus probandi ita eo melius perspiciatur.

II. Si ratiocinatio opponentis syllogistica fuerit eiusmodi, ut eiusdem conclusio thesi respondentis immediate et ex diametro sit opposita, tum opponens praemissas, si adhuc lucem requirunt, ex earundem probatio a respondentे postulatur, nouis semper syllogismis tam diu corroboretur, donec ad principia certa et indubia peruenientum fuerit.

III. Cauet praeterea sibi opponens ab omnibus cauillationibus sophisticis et iniuriis, quia hoc modo conuictio non obtinetur (§. 495.) sed rixae cyclopiae inde oriuntur.

VI. Cum respondens ad argumentationem opponentis responderit, tum opponens, ad singula respondentis uerba et distinctiones attendendo, nouas formet exceptiones, in primisque notionum allatarum explicationem aequem, ac applicationem, a respondentе sibi expetat.

V. Opponens semper uideat, num respondentem ex suis assertionibus erroris conuincere et refutare, adeoque proprio iugum

iugulare gladio possit. Vnde oritur disputatio *naturae* *avthoritatis*.

Haec sunt fere opponentium officia.
Plures cautiones, circa legitimam opposi-
tionem obseruandas, in scholis nostris ad-
feremus.

§. 525.

Argumento ab opponente prolato, tum
respondens sequentia obseruet.

I. Respondens integrum syllogismum,
prout ab opponente fuit prolatus, repeatat,
ut pateat, num opponentis mentem et sen-
sum percepit. Quo in casu dicitur re-
spondens *argumentum assumere*.

II. Assumto argumento, porro respon-
dens dispiyat de omnibus propositionibus,
num debito gaudeant robore. Quarum si
una alterque uideatur dubia, expetat sibi
probationem eiusdem.

III. Probatione dubiae propositionis ab
opponente prolata, infringatur responden-
do neruus argumenti.

§. 526.

Respondens itaque respondeat ita, ut

α) De

α) De forma syllogismi dispiciat, num ratiocinatio regulis syllogisticis sit conformis.

β) Respondeatur ad materiam, ita quidem, ut respondens uel *concedat* totum argumentum, si scilicet, illud ipsum non contra thesin esse, apparuerit, uel argumentum opponentis infringat *per instantiam*, qua per exemplum contrarium prolatum demonstratur, enunciationem opponentis non esse uniuersalem, uel *per inversionem et retorsionem* uel denique *per distinctionem et limitationem*.

De singulis his respondendi modis plura adferam in lectionibus, et cautiones subiungam in eorum usum, quibus nonnunquam, cum respondentum est, lingua obmutescit.

§. 527.

Disputandi methodi uariae sunt, quibus tamen omnibus methodus syllogistica merito praefertur.

Demonstr. In syllogistica enim methodo per ratiocinia omnes propositiones speciatim ita

ita recensentur, ut et opponens argumento suo, syllogistice proposito, fortius addere robur queat, et respondens fontes errorum, ab opponente prolatorum, felicius detegere queat. Ut adeo commodissima merito disputandi methodus sit illa, qua per syllogismos propositiones uel impugnamus, uel refutamus.

Disputatur nonnunquam per quaestiones et responsiones, quae methodus dicitur *erotematica*, item *socratica*. Nonnunquam uero in disputando apagogice proceditur, ita, ut opponens respondentem et respondens opponentem ad absurdum deducat, quae methodus uocatur *Megarica*. Cur uero, illa dicitur *socratica*, haec *Megarica* coram ostendetur, insimulque artes quedam disputantium sophisticae detegentur.

§. 528.

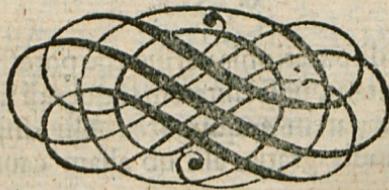
Finis disputationis uarius esse potest. Sunt, qui disputant, ut facilitatem loquendi ingeniique celeritatem acquirant. Alii disputant, ostentationis gratia, alii ob aliquam caussam.

Veritatis autem inquisitio debebat esse disputationis princeps finis, qui tamen raro obtinetur, idque, non tam ob disputationum,
quam

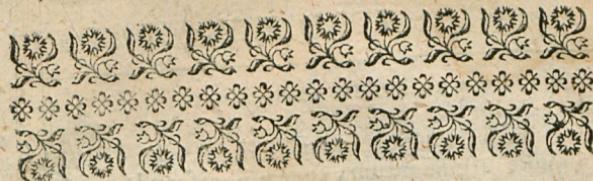
quam ob disputantium uitium conf. *Hanschii*
idea boni disputatoris. *Francofurt.* 1722. 4to.
 Item Schneider in processu disputandi. *Ha-*
liae 1718.

Disputatum recentiori tempore memini,
 num disputationes quoque possint idiomate
 germanico institui? Negarunt id nonnulli,
 ueriti, ne ita, linguae latinae contemtione.
 inualescente, barbaries pedetentim obrepat.

Crediderim ego, posse disputari, He-
 braice, Persice, Arabice, et Teutonice quo-
 que, quia uerba sunt signa conceptuum ar-
 bitraria. (§. 124.) Sed, consultius esse in-
 simul arbitror, latinam linguam, eruditio-
 rum nimirum uernaculam, in disputando re-
 tinere, quam, ea neglecta, noui quid
 siue ratione moliri.

IN.

INDEX RERVM PRAECIPVARVM.

Numerus paginam indicat.

A.

- A**bstractae ideae quid sint 76. quomodo ope experientiae formantur 256
Abstractio, hac mediante ex notionibus singularibus sunt uniuersales 75 261
Abstrahere, quid sit 76
Accidentia quid 111. non debent ingredi definitiōnem ibid.
Adaequata idea, quid 66. eius gradus ibid.
Aequipollentes propositiones quid 164
Aequitas in interpretando quid exigat 303
Aequiuoca sive termini acquiuoci 94. aequiuoca aequiuocantia quid ibid. termini aequiuoci sunt prescribendi ex scholis philosophorum ibid.
Aequiuocata quid 94
Affectus, iis non turbandus est, qui debet conuinci 348
iis uacui esse debent disputaturi, ibid. ad affectum scriptoris attendendum est in interpretando 301
Affirmare quid 135
Analysis notionum quid 69. quo usque continuanda 68
- - demonstrationis quid 277
- - propositionum quid 153
Antepraedicamentorum doctrinam, quāenam consti-
tuant 95
Apagogica demonstratio quid 271
- - refutatio quid 353

A a

Argu-

INDEX

Argumentum ab inuidia ductum quid	356
Ars experiundi	245
- - heuristica siue inueniendi	332
Assumere argumentum, quando respondens dicatur	365
Assumptio quid	173
Attentio quid 52. hac mediante, idea obscura sit clara 51. facit ad ideas distinctas acquirendas 57 hanc adferre debet, qui vult conuinci 347. opus est, si sensus fallere non debent	249
Auctoritas personae, in probabilitate historica pro hypothesis assumitur	291
Axioma quid 155. axiomata quomodo ex definitionibus eliciantur 313. sunt certa 265. sunt principia demonstrandi	267

B.

Botanologia	29
-------------	----

C.

Casus singularis quando allegandus	241
Certitudo quid 238. ad eam quotuplex via	239
Circulus in definiendo quid 118. est euitandus 119. in demonstrando quid 278. non est admittendus ibid.	
Clara notio quid 47. quomodo obtineatur ibid. quotuplex sit 54. uid. notio siue idea	
Cognitio	
- - historica quid 2. ope sensuum acquiritur 4. est insimus cognitionis humanae gradus ibid. est fundamentum cognitionis Philosophicae	5
- - philosophica quid 3. omnium rerum dari potest. 6. ad eam requiritur ratio 8. demonstratio ibid.	
- - mathematica quid	3
Comparationis tertium quid	146
Comparatus terminus quid	103
Comparatum	
- - maius quid	146
- - minus quid	ibid.
Con-	

RERVM PRAECIPVARVM.

Conceptus quid	45
Conclusio quid 173. in ea non plus aut minus esse debet, quam in praemissis 180. sequi debet partem debiliorem 182. quando uera	223
Consectarium quid 159. quomodo inuestigetur 363	
Consequens in propositione conditionali, quid 205	
Consequentia in syllogismo conditionali, quid ibid. - - immediata quid 217. secundum quas regulas formetur	218
Consequentiae num formari debeant 353. quae cau- tiones circa easdem formandas obseruari debeant 354. ridiculae et periculose in refutando, cur eu- tandae	355
Consequentiali <i>s.</i> consequentiarum fabri quinam 355 stolidae agunt in refutando ibid. utuntur argumen- to ab inuidia dueto	356
Contextus, ad eum respicere debet interpres 317 extra eum non sunt consequentiae ex uerbis for- mandae	354
Contradicторia propositio quaenam	161
Contrariae propositiones quae	ibid.
Controversiae statum formare quid	363
Conuersio propositionum quid 163. quotuplex 164	
Conuictio actiue sumta quid 344. passiue sumta ibid. fit uel a priori uel a posteriori 345. est uel ostend- sua uel apagogica, ibid. differt a persuasione 349	
Conuincendus quomodo debeat esse comparatus	346. sqq.
Copula quid 138. quotuplex	ibid.
Corollarium quid 159. uid. consectarium	
Cosmologia quid	31
Credere quid 290. cur multa debeamus ibid. facta tantum credimus	299
D.	
Debilior pars praemissarum quaenam	182
Deductio ad absurdum, quid	271
Defendere se aut thesin quid	358
A a 2	Defen-

INDEX

- Defensio** quando locum habeat, et quando minus 358
 cautions circa eandem obseruandae 359. quis eam
 tentare dicatur 359
Definitio quid 104. recensere debet notas, rem defi-
 nitam ab omnibus aliis rebus discernentes 105
 omnium rerum definitio a nobis dari non pot-
 est ibid. quando dicatur latior suo definito 107
 quando angustior ibid. non debet esse latior nec
 angustior suo definito 108. debet esse adaequata
 suo definito 109. cum definito debet reciproca-
 ri ibid. est reuera eadem cum definito 110. re-
 censeri in ea debent attributa sive essentialia 112
 debet esse clara 113. quid ad claritatem definitio-
 nis faciat ibid. per synonyma non valet 116. non
 continere debet terminos vagos et indetermina-
 tos 119. excludat terminos negatiuos 121. conti-
 neat genus et differentiam specificam 122. differt
 a descriptione 127
- Definitio**
 - nominalis quid 123. quid ueteribus 124. est ar-
 bitraria 125. in hac non opus est, ut semper omnia rei
 definitae attributa recensentur 125
 - realis sive generica quid 125. quid ad eam for-
 mandam requiratur ibid. cur plurimarum rerum nul-
 la adsit ibid.
- Definitiones** quomodo a posteriori ex collatione casu-
 um plurium singularium formentur 256. sunt prin-
 cipia certa demonstrandi 267
- Definitum** quid 104
- Demonstrare** quid 266
- Demonstrandi principia** quid 266. quaenam illa sint
 ibid. in demonstrando circulus quid 278. modus
 analyticus quid 272. syntheticus quid ibid.
- Demonstratio** quid 266
- a priori 268
 - a posteriori 269
 - directa s. ostensiua 270
 - indirecta s. apagogica ibid.
- Den-**

RERVM PRAECIPVARVM.

Dendrologia quid	29
Descriptio quid 128. est individuorum	ibid.
Determinatum omnimode quidnam dicatur	70
Dichotomia quid 130. illi non superstitione nimis inhaerendum	133
Dictum de omni et nullo quid 168. est fundamentum ratiociniorum affirmatiuorum et negatiuorum	ibid.
Differentia specifica quid 81. est in definitione adhibenda	122
Dilemma quid	210
Disiuncta membra quid 142. eorum debet esse plena enumeratio ibid. sibi debent esse opposita	143
Disputatio quid	361
Disputantes, eorum requisita generalia 361. debent terminis contradictoriis uersari 562. debent conuenire in notionibus subiecti et praedicati	363
Divisio quid 129. quotuplex 130. regulae diuisionis 132	
Divisum, quid	129
Docens, eius requisita	340. sqq.
Docere quis dicatur	339
Dogma quid	328
Dogmaticum scriptum quid 328. quotuplex 329. uide scriptum.	
Dubitare quis dicatur 231. de quibus liceat	231
Dubitatio praeiudiciis abolendis inferuit 232. sobera cum sceptica et stolida non est confundenda ibid. distinguenda est a negatione	ibid.

E.

E adem quaenam dicantur	110
Enthymema quid	201
Enunciatio quid 135. uid. propositio	
Epichrema quid	217
Epitomator quis	338
Eristica scripta quid	361
Errare quis dicatur	226
Error quid	227
Ethica quid	31

A a 3

Expe-

INDEX

-
- Experientia quid 239. quidnam habeat pro obie-
 cto 240. est via ad certitudinem 239. ad eam pro-
 vocans, quid allegare debeat 241. quotuplex 243
 ope eius notiones uniuersales formantur 257. iu-
 dicia intuitiva ibid.
 Experientiae sunt principia demonstrandi 267
 Extensio notionis quid 81
 Extrema in syllogismo quaenam dicantur 171

F.

- F**allacia accidentis quid 235
 - - a dicto secundum quid 236. ad dictum
 simpliciter quid ibid.
 - - ambiguitatis 234
 - - amphiboliae 235
 - - a non causa, ut causa 237
 - - compositionis et divisionis. 235
 - - consequentis 236
 - - ετερογνωμονικης sive ignorationis elenchi ibid.
 - - petitionis principii quid 236
 - - plurium interrogationum quid ibid.
 - - simplicis dictionis quid 234
 Falsitas quid 225. eius criterium 226
 Falso quid 225
 certo quid 279
 Fides quid 260. eius origo ibid. cautiones circa
 fidem 291
 Fide quinam dignus ibid.
 Figura syllogismorum quid 174
 - - prima quid 177. eius regulae 183. sqq. est
 perfectissima 198
 - - quarta quid 176. eius regulae 191
 - - secunda quid 176. eius regulae 191
 - - tertia 176. eius regulae 191
 Figurae syllogismorum 174. earum sunt quatuor
 tantum possibles 175. earum schema ibid.
 Finis 332
 - - historiae civilis quis Finis

RERVM PRAECIPVARVM.

Finis historiae ecclesiasticae quinam	ibid.
- - historiae literariae quis	ibid.
- - historiae naturalis	ibid.

G.

Genera ubi existant 77. corum notiones quales	
sunt 74. quomodo formentur	ibid.
Genus quid	73

H.

Habitus quid	13
- - cognitionis philosophicae quid	14
Historia quotplex	331
Historica probabilitas quid 290. eius regulae	292
Hydrologia quid	29
Hypothesis quid	284
Hypothesis enunciationis quid	141

I.

Idea quid 44. adaequata quid 66. quomodo oritur ibid. de omnibus rebus a nobis formari non potest	67
- - clara obtineatur ibid. eius gradus 48. quando fiat obscura 52. quotplex	54
- - completa quid	63
- - confusa quid 54. per uerba cum aliis communicari non potest	59
- - distincta quid 53. quomodo acquiratur per uoces cum altero potest communicari	57
- - inadaequata quid	66
- - incompleta quid	64
- - individualis quid 71. nimis multas circumstantias sistit	ibid.
- - obscura quid 51. sit clara ope attentionis. ibid.	
- - universalis quid 73. quomodo formetur	75
- - uera quid	220
- - falsa quid	225
Ideae, eas triplo formandi datur methodus 82. quomodo et quando meliorentur 83. quando et quomodo deteriorentur	84

A a 4

Impu-

INDEX

Impugnare alterum quando dicamur	350
Individuum quid	70
Individuationis principium quid	71
Inductio quid 211. eius fundamentum quotuplex 212	212
Inferiora quid	211
Instantia, quid sit per eam respondere	366
Intelligere mentem alterius quid	86
Interpretari quid	299
Interpretandi regulae quaedam	300
Interpretatio quid	299
Inuersio, quid sit per eam respondere	366
Inuidia, quomodo ab ea argumentum pertatur	356
Indicare quid	134
Iudicium quid 134. uocibus expressum quomodo uocetur	135
- - intuituum quid 255. quomodo formetur	263
- - dianoeticum quid	255
- - discursuum quid	ibid.
- - uniuersale quomodo a posteriori formetur	261
Ius naturae quid	31

L.

Latior quando dicatur definitio suo definito	107
Lectione libri historici, quid ad eam requiratur	330
- - libri dogmatici quid requirat	333
Lemma quid	160
Liber	
- - completus quid	328
- - Dogmaticus quid 328. historico dogmaticus	ibid.
329. scientificus	ibid.
- - historicus	328
- - ordine scriptus	335
- - nimis prolixus	ibid.
- - perspicuus	ibid.
- - solidus	336
Limitatio, per eam quomodo respondeatur	365
Logica quid 39. quotuplex	40
- - artificialis quid 39. illius necessitas	41
Logica	

RERVM PRAECIPVARVM.

Logica docens	40
- - naturalis adquisita	35
- - naturalis connata	ibid.
- - utens quid	40
Logomachia quid	352
Lumen mentis in quo consistat 61. quomodo obli-	
neatur	ibid.

M.

M aior propositio quid	173
Maior terminus quid	171
Mathematica methodus quid 21. eam philosophus adhibere debet	23
Mathematica cognitio quid	3
Meditatio quid 310. quotuplex 319. quomodo in- stituatur	310
Medius terminus quid 171. non debet ingredi con- clusionem	178
Metaphysica quid	30
Meteorologia quid	29
Methodi uariae disputandi	361
Methodus demonstrandi analytica	272
- - synthetica quid	ibid.
- - disputandi	366
- - erotematica quid	367
- - Megarica quid	ibid.
- - Socratica quid	ibid.
- - Syllogistica quid	366
- - formandi ideas triplex	82
- - mathematica quid 21. eius leges	ibid.
- - philosophica quid 21. eius leges ibid. est cum mathematica eadem	23
- - naturalis quid	24. 336
- - scholae quid	336
- - systematica quid	24
Modi syllogismorum quid 192. eorum nomina in prima figura 193. in secunda figura ibid. in ter- tia figura	194

INDEX

N.

- N**egare quid 135
Non, ubi stare debet, si propositio debet esse
negativa 208
Notio quid 44. deceptrix quid 88. uid. idea.

O.

- O**bscuritas idearum
- - absoluta quid 51
- - relativa quid ibid.
Obscura idea quid 50
- - terminus quid 89
Oeconomica quid 31
Omnis, est signum uniuersalitatis 149
Ontologia quid 32
Operationes mentis quot 43
Opinio quid 307. est mutabilis 308. quotuplex ibid.
Opponens quid 361. illius officia 363
Oppositio propositionum 161
- - contradictoria quid ibid.
- - contraria quid ibid.
- - subcontraria quid 162
Oratio quid 102
Ordo, quando liber ordine scriptus dicatur 335. phi-
losophicus quid 21. eius regulae ibid.
- - scholae 336
- - naturae ibid.
Organa sensoria 248
Oryctologia quid 29
Offensiva demonstratio quid 270
- - conuictio quid 344
- - refutatio quid 349

P.

- P**arallela loca sunt interpreti conferenda 302
Paralogismus quid 233
Particulæ
- - exceptiuae quaenam 145
Parti-

RERVM PRAECIPVARVM.

Particulae exclusivae quænam	144
- - restrictivæ quænam	145
Particulares	
- - propositiones quæ	151
Perceptio quid 44. uid. ideo.	
Perispicitas, eius est in primis habenda ratio in stilo	
philosophico	25
Perspicuus liber quis	335
Perfusio quid	349
Peritio principii, eius fallacia	236
Phoenomenorum conuenientia cum hypothesi, quid	
constitutat	284
Philosophia 20. quotuplici modo uox haec aceipiat-	
tur	ibid.
- - systematice et obiective considerata	ibid.
- - subiective et habitualiter quid ibid. quid secun-	
dum Wolfium 17. illius partes 28. quomodo differat	
a cognitione philosophica 14. quotplex	27
Philosophus quis 13. eius requisita	16
Philosophari quid	9
Physica quid	29
Physiologia quid	ibid.
Phytologia quid	ibid.
Plagiarius quis	338
Pneumatica quid	29
Polemica scripta quid.	361
Politica	31
Porisma quid	159
Postulatum quid 157. quomodo inuestigetur	315
sunt certa	265
Praedicatum quid	137
Praeiudicium quid 227. unde oriatur 228. quomodo	
euitetur	231
Praeiudicium	
- - auctoritatis quid	230
- - confidentiac quid	ibid.
Praemissæ syllogismorū quid 173. num diiudican-	
da	

INDEX

dae sunt, ex conclusione, quae ex iis legitime fluit	224
Praeses disputationis quis	361
Principia precaria	308
- - demonstrandi quid	267
Probabile quid	483
Probabilitas quid 483. quid Aristoteli ibid. quid Rüdigeri ibid. eius gradus 285. cum possibili- tate non confundenda	ibid.
- - hermeneutica quid 299. eius regulae	300
- - historica quid 290. eius regulae	292
- - physica quid 303. eius leges	ibid.
- - politica quid	305
- - practica quid	306
Problema quid 158. quomodo inuestigetur	317
quomodo solvatur	318
Propositio quid 135. illius analysis quid 152. illius par- tes quot 197. illius affectiones 160. quando uera 220	
- - affirmans quid	147
- - categorica quid	140
- - comparatiua quid et quotuplex	145
- - composita quid 140. illius species	ibid.
- - conditionalis quid	141
- - conuersa quid	163
- - conuertens quid	ibid.
- - copulatiua quid	143
- - desictiuia	149
- - disiunctiuia quid	142
- - exceptiuia quid	145
- - exclusiuia quid 144. excepti subiecti	ibid.
- - exhibitiua quid	147
- - exponibilis quid	144
- - identica quid	150
- - inceptiuia quid	147
- - indefinita quid 149. quomodo aequipolleat uniuersali	150
- - indemonstrabilis quid	154
- - infinita quid	148
	major

RERVM PRAECIPVARVM.

- - maior quid	173
- - minor quid	ibid.
- - negans quid 148.	illius criterium
- - particularis quid	ibid.
- - practica quid	151
- - reduplicatiua quid	154
- - singularis quid	145
- - subalternans quid	353
- - subalternata quid	162
- - theoretica quid	163
- - uniuersalis quid	153
Propositiones, quot requirit syllogismus	148
- - contradictriae	172
- - contrariae	161
- - crypticae	ibid.
- - modales quid	139
Psychologia 30. empirica ibid. rationalis	143
	ibid.

Q.

Qualitas propositionum, secundum hanc quotuplex
sit propositio 139 seqq.

Quantitas propositionum secundum hanc quotuplex
sit propolitio 140

R.

Ratio (Vernunft) quid 8. ad cognitionem philosophicam acquirendam requiritur ibid.

Ratiocinatio quid 165. quomodo differat a syllogismo
169. quot in ea ideae requirantur 166. quotquot
adesse debeant iudicia ibid.

Ratiocinium 165. fundamentum ratiociniorum affirmatiuorum et negatiuorum 168

Refutare quid 349. refutans quid obseruare debeat 350

Repraesentatio quid 45

Respondens quid 361. eius officia 365

Respondendi ad obiectiōnēm uarius modus 365

S. Scho-

INDEX

S.

Scholion quid	159
Scientia quid 16. ea instructus debet esse philosophus	ibid.
Scripta quotuplicia	328
- - apologetica quid	36
- - eristica quid	ibid.
- - polemica quid ibid. uid. liber	
Sensus auctoris quid 299. quomodo illum capiamus 300. Sensus hominis quid 246. num fallant 246. quid facto opus sit, ne fallant 248. iis nobis res represe- tamus confuse 58. ad tot sensus res redigenda; quam clare percipere uolumus, ad quot redigi potest	249
Sermo quid	102
Signum quid	85
Signa	
- - particularitatis	151
- - uniuersalitatis	149
Significatus terminorum receptus quando obser- tur	100
Similitudines indiuiduorum quid constituant	72
Similitudines specierum quid efficiant	73
Soliditas quid 343. perfectio libri dogmatici 336 ea in- structus esse debet docens 343. solutio problematis quid 158. quomodo instituatur 317. Sophisma quid 233. uid. fallacia.	
Sorites quid 212. illius regulae 213. qua ratione redu- catur. ibid. Species quid 72. de illa regulae 79. sqq.	
Status controversiae quando quis eum dicatur forma- re	552
Stilus philosophicus quid 24 eius leges	25
Subalternatio quid	162
Subdiuidere quid	130
Subiectum quid	137
Superiora quaenam	211
Syllogismus quid 169. quomodo differat a ratioci- nio ibid. quot requirat terminos 171. quot ex- igat propositiones 172. regulae	177
	com-

RERVM PRAECIPVARVM.

- - compositus quid	203.	quoruplex	ibid.
- - conditionalis quid	204.	quot illius modi	206
- - eius modi spurii			207
- - contractus quid			203
- - copulatiuus quid			210
- - cornutus quid			ibid.
- - crocodilinus quid			ibid.
- - crypticus quid			200
- - disiunctiuus quid			208
- - enthymematicus quid			201
- - hypotheticus quid			204

Syllogismi usus indispensabilis in demonstrando 276

Synonyma et Synonymia quid 96. per ea non valet
definitio 116

Systema quid 338

T.

T eleologia quid	30
Tentamen defensionis quid	358
Termini in definitione adhibiti, sunt definiendi 113	
quinam in definitione adhibendi 113. quinam eui- tandi 119. quot in syllogismo esse debeant 170	
Terminus quid	85
- - absolutus quid	103
- - abstractus quid	ibid.
- - aquiuocus quid	94
- - analogus quid	95
- - categorematicus quid	102
- - communis quid	95
- - comparatus quid	103
- - complexus quid	ibid.
- - concretus quid	ibid.
- - familiaris quid	99
- - fixus quid	134
- - impro prius quid	17
- - inanis quid	88
- - incomplexus quid	103
	maior

INDEX RERVM PRAECIPVARVM.

- - maior quid	171
- - medius quid	ibid.
- - minor quid	ibid.
- - mixtus quid	103
- - proprius quid	96
- - Syncategorematicus quid	102
- - uniuersalis quid	95
- - uniuocus quid	174
Testes , eorum requisita	491
Testis auritus quid 292. illius requisita	296
Tetrachotomia	130
Theologia naturalis quid 30. quomodo tractanda	33
Theorema quid 157. quomodo inuestigetur	316
Trichotomia quid	130

V.

V erba quid	85
Veritas quid 220. eius criterium	422
- - idearum	220
- - iudicii seu propositionis	ibid.
Verum, ex eo sequitur uerum in legitima forma	223
Vitium subreptionis in experiendo quid	251
Vniuersales notiones quid 73. quomodo inuestigentur a posteriori 256. iudicia quid 148. quomodo inuestigentur a posteriori	261
V niuoca quid	94
Vocabulum quid	85
V oces quid 85. cautiones circa easdem	87. seqq.
V sus loquendi quid 99. quando obseruetur 100. ciuilis ibid. technicus quid	ibid.

o

71
d.
id.
03
96
02
95
74
91
96
30
33
316
130

85
422
220
bid.
223
251
gen-
odo
261
94
85
seqq.
. ci-
ibid.

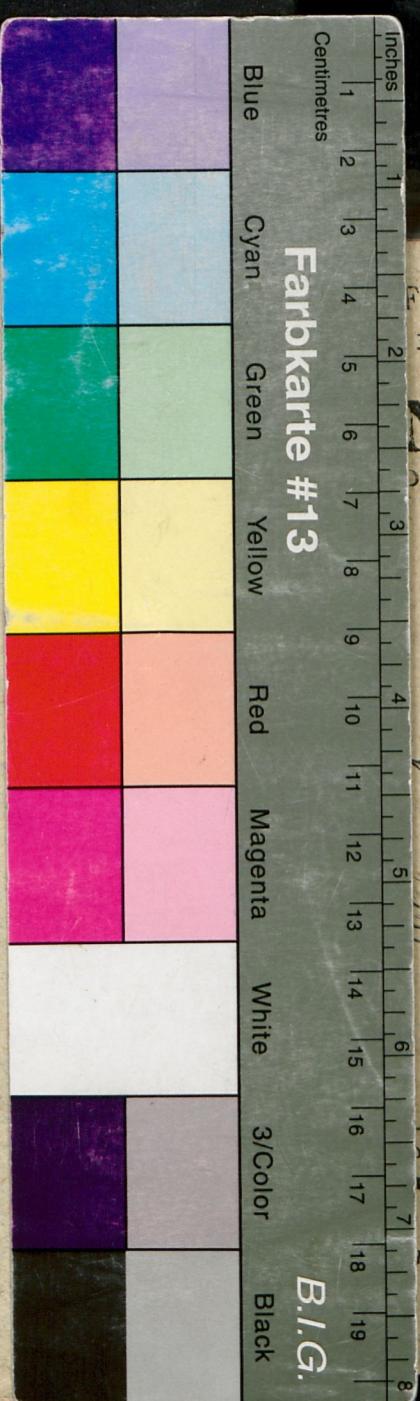

ULB Halle
005 481 821

3

Z

FRID. CHRISTIANI BAVMEISTERI
PHILOSOPHIAE MAGISTRI ET AVGVSTI
GYMNASI GÖRLICENSIS RECTORIS
NSTITVTIONES
PHILOSOPHIAE RATIONALIS
METHODO
VVOLFII
CONSCRIPTAE

CVM PRIVILEGIIS

EDITIO TERTIA AVCTIOR ET EMENDATOR

VITEMBERGAE
M. DCC XXXIX.
MTIBVS IO. IOACHIMI AHLFELDII